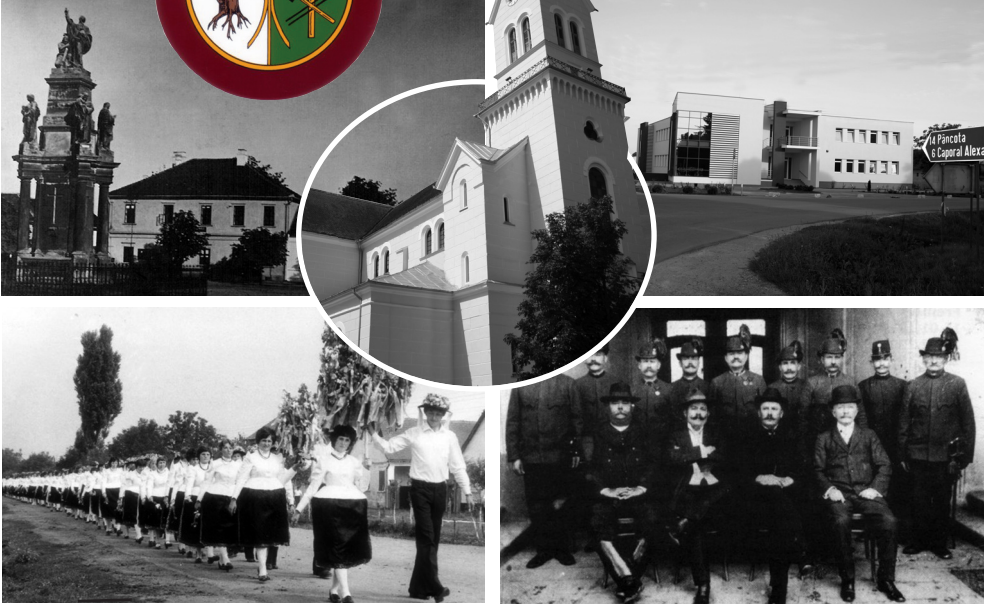

DAN ROMAN

SÂNTANA

CU Î DIN I, CU Â DIN A

Fundația "Moise Nicoară"

DAN ROMAN

SÂNȚANA.

CU Î DIN I, CU Â DIN A

povestea unei localități și a mai multor neamuri

Fundația "Moise Nicoară"
2008

---

*Această carte a apărut cu sprijinul Consiliului Județean Arad,
al Primăriei și Consiliului Local al orașului Sântana*

coperta și design: Ioan Leac

ilustrații: Traian Brădean

referent științific: prof. dr. Augustin Mureșan

"...cum Dumnezeu, după hotărârea sa de nepătruns, m-a lăsat fără copii, este voința mea fermă de a adopta un număr oarecare de inși ajunși la maturitate și de tineri pentru ca ei să satisfacă mai bine, prin educație și principii fundamentale, pe Dumnezeu, patria și înaltele cerințe regale. Eu le las moștenire întreaga mea avere mobilă și imobilă pe care, cu ajutorul atotputernicului har, am obținut-o prin modestul meu mod de viață și chibzuiala mea măsurată.

...Trupul meu, însă, care este luat din pământ, să fie redat pământului și înmormântat în cripta bisericii din Sântana.

Vreau, dar, să fiu înmormântată conform rangului meu, totuși, nu cu mare risipă de lux și pompă, pe care în timpul vieții mele, oricum, nu le-am iubit."

Margaretha de Tomyan - Bibics

Cuprins

Capitolul I	Locul și lumea a sa	8
--------------------	----------------------------	----------

La apus de începuturi

• Așezarea • Pe ulițele imperiului

Cine sunt, de fapt, sântănenii?

• Însemnări în colbul vremii • Coloniștii vechi și noi

• Românii, încotro?

Capitolul II	Din vremea altor vremuri	24
---------------------	---------------------------------	-----------

---

Între Roma și Bizanț

• Ce "spun" pietrele • "Barbarii" liberi • În negura istoriei

Sub turci și sub habsburgi

• În "umbra" lui Allah • La porunca împăratului

• 1848 la Sântana

Cine suntem în Austro- Ungaria?

• Cum n-am devenit maghiari • În vreme de război

• Țara care se naște

Capitolul III	Cronica unei misiuni încheiate	48
----------------------	---------------------------------------	-----------

---

Colonizarea: oameni și pământuri

• În Banat, spre libertate! • Familiile nobiliare și

Comlăușul

"Deutsch Sein" în comunism

• Rusia, "cimitirul" popoarelor • Statul ia tot! • Înapoi în Vest

În amurg de amintire

• Acasă, departe de acasă • Ultimul stinge lumina

---

*Primăria orașului Sântana
str. Gfioceilor, nr. 42
tel/fax: 0257 462 082;
www.primariasantana.ro*

*Primar,
Viorel Enache*

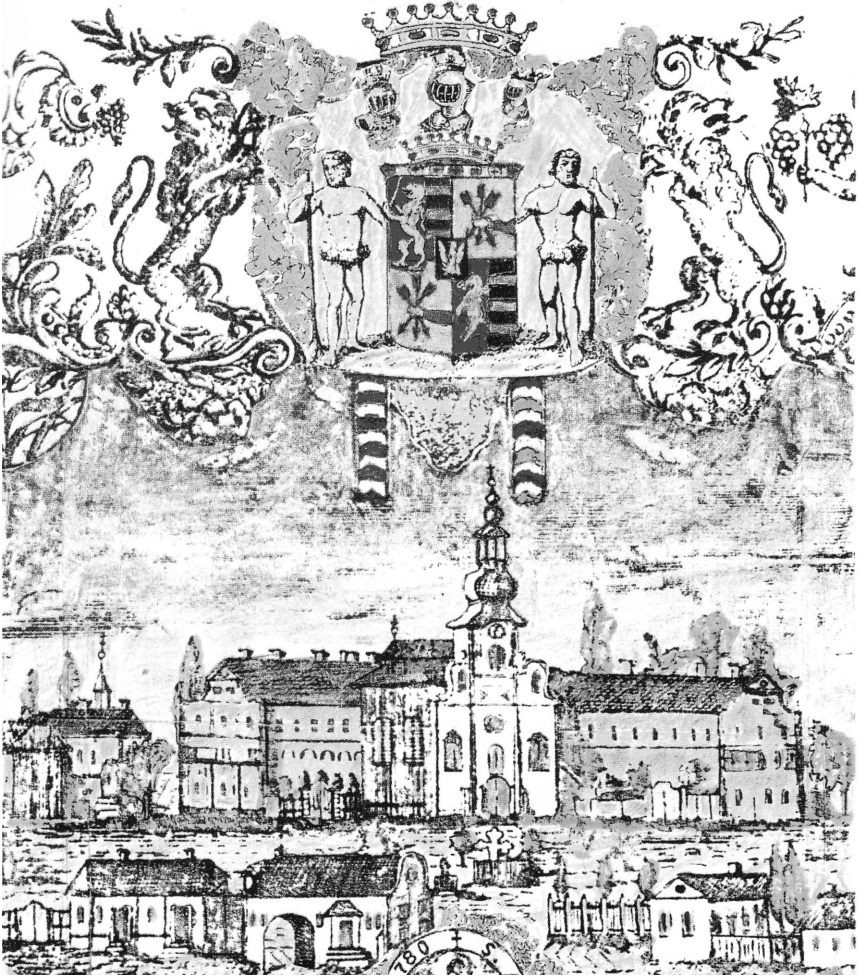
Sântana, vatra și viitorul nostru

Prin numele său binecuvântat, Sântana a fost, este și va fi vatra în care s-au așezat străbunii, dar și locul în care mulți alții dintre noi, cei de astăzi, ne-am găsit și împlinit rostul vieții.

Pe aceste locuri, s-au născut, se vor naște și vor crește copiii noștri. Și tot aici, la rădăcinile lor, se vor întoarce cei care au plecat, cândva, în căutarea unei vieți mai bune. Este adevărat, anii trec, vremurile se schimbă, dar Sântana va rămâne mereu și va păstra în ea amintirile, dragostea și speranțele noastre.

Da, Sântana are trecut, prezent și viitor. Trebuie să ne îngrijim împreună ca acest lucru să fie cât mai bine înțeles de cei de azi care nu cunosc cum a fost Sântana de ieri. Cînstirea locului în care ne-a fost hărăzit să trăim, să avem copii, să ridicăm o casă, să plantăm un pom, să ne îngropăm morții, este una dintre datoriile sfinte care ne leagă pe fiecare dintre noi. Putem face aceasta, împreună, pe mai multe căi: să prezentăm localitatea prietenilor și cunoscuților, să continuăm tradițiile străbune, să ne îngrijim de amintirea celor care nu mai sunt, să facem cu inima și mintea noastră, ceva mic, neînsemnat poate, dar bun pentru Sântana. Să muncim, să ne rugăm și să spunem cu mândrie oriunde ne-am afla: eu sunt sântănean!

---

*Capitolul I**Locul și lumea sa*

AȘEZATĂ ÎNTR-O ZONĂ DE CÂMPIE, CU HOLDE BOGATE ȘI ÎNTINSE, CU OAMENI “BUNI LA MUNCĂ ȘI LA JOC” ȘI CROIȚI DUPĂ TIPARE FELURITE CE DAU AȘEZĂRI UN FARMEC APARTE, SÂNTANA PRIVEȘTE SPRE RĂSĂRIT LA CULMILE PIERDUTE ÎN ZARE ALE MUNTILOR ZĂRANDULUI. SPRE APUS O ÎNCĂNTĂ PRIVELIȘTEA NESFÂRȘITĂ A LANURILOR MĂNOASE, A BOGĂȚIEI CE SE SCALDĂ ÎN SOARE

Sântana își deapănă povestea sa de două veacuri și jumătate dincoace de Țara Zărandului, pe cuprinsul înșorit și bogat al Câmpiei de Vest, între râurile Mureș și Crișul Alb.

Fosta localitate șvăbească înființată în imediata vecinătate a mai vechii așezări a Comlăușului a devenit în decursul vremii purtătoarea unor tradiții și modele de viață distincte, mărturie a multiplelor comunități care conviețuiesc pe aceste locuri. Comlăușenii, șvabii, romii, moții, iar mai târziu, moldovenii și bistrițenii sunt, astăzi, tot atâtea feluri prin care se exprimă identitatea săntănenilor, ceea ce a făcut ca aceștia să constituie un interesant subiect de studiu, iar localitatea să fie considerată de către o serie de sociologi bucureșteni un veritabil “paradis antropologic”.

La apus de începuturi

Sântana se întinde pe cuprinsul nesfârșit al unui peisaj plin de desfătare, ce poartă emblema mai multor veacuri de trudă și de împliniri. Pare-se, destînul i-a hărăzit acestei așezări un loc anume, ferit de urgiile naturii, cu pământ roditor și oameni de ispravă.

Așezarea

Străjuită, la răsărit, de dealurile Zărandului, de unde o veghează, peste veacuri, cetatea Șiriei, Sântana coboară într-o zonă monotonă ca relief, dând impresia de eternitate și răsfat în cuprinderea ce o înconjoară.

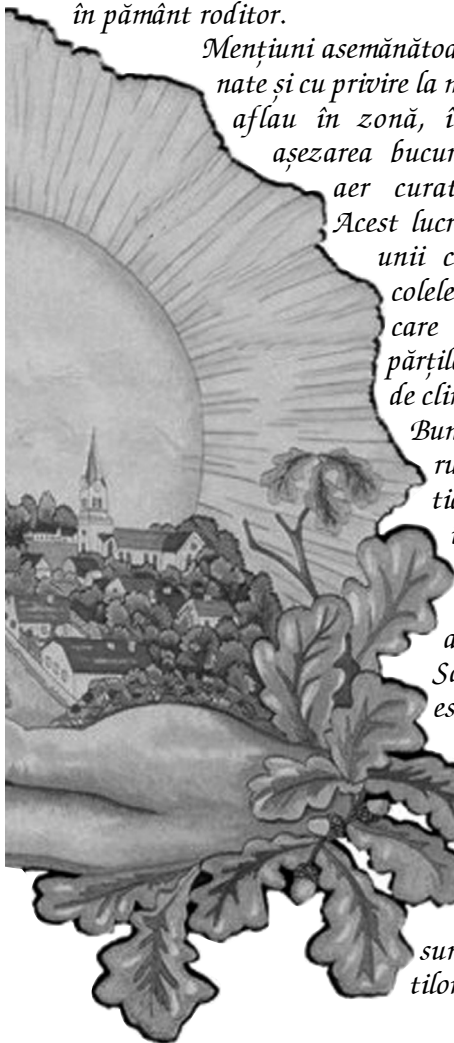
De aici se deschide, spre apus, zarea nemărginită a câmpiei, cândva un pământ mlăștinos și acoperit de păduri, pe care oamenii din partea locului l-au transformat, prin priceperea și hărnicia lor, în holde mănoase.

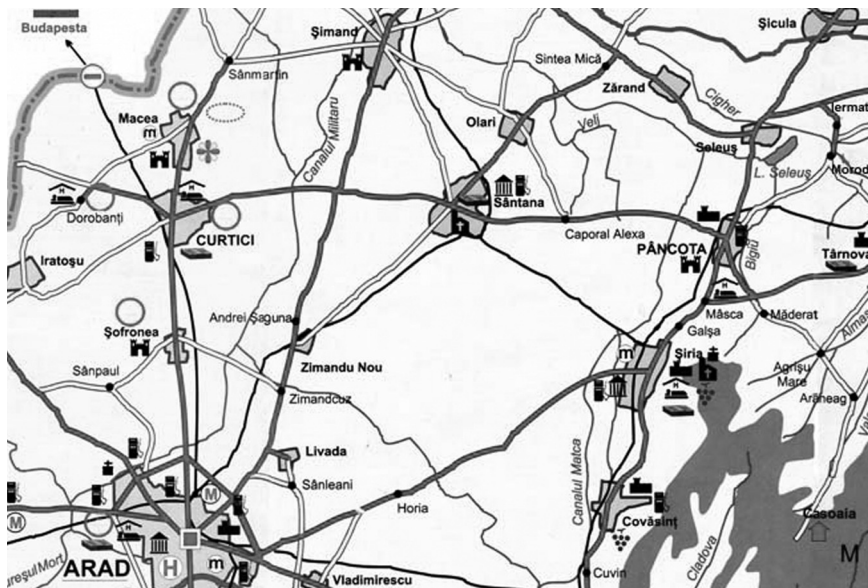
Complet lipsită de ape curgătoare - cele mai apropiate fiind Crișul Alb, la 12 km spre nord și râul Mureș, aflat la 20 de km spre sud, Sântana a fost, de-a lungul timpului, la adăpost de inundații. În trecut, pe aceste locuri ar fi curs un râu ce se vărsa în Crișul Alb, însă acesta a secat în decursul vremii, iar albia sa a fost transformată în pământ roditor.

Mențiuni asemănătoare sunt consemnate și cu privire la mlaștinile care se aflau în zonă, în absența lor, așezarea bucurându-se de un aer curat și proaspăt. Acest lucru i-a făcut pe unii călători din secolele XVIII - XIX, care au trecut prin părțile locului, să laude clima din Sântana.

Bunăoară, călugărul piarist Christian Kacsor scria, în 1782, următoarele impresii pe care și le-a făcut despre Sântana: "Aerul este curat și sănătos, apa din belșug, pământul roditor. Marea mândrie a comunei sunt casa piariștilor și biserica".

Sântana se prezintă

* Sântana este situată în vestul României, în zona Câmpiei Aradului, la o distanță de 20 de km până la reședința de județ și tot atâția până la granița cu Ungaria. Se întinde pe o suprafață de aproape 11.000 ha, dintre care 748 ha sunt ocupate de vatra satului, ceea ce face să fie cea mai mare localitate din județ după municipiul Arad.

* În privința căilor de comunicație, Sântana este întretăiată, pe direcția est - vest de drumul județean 792, care face legătura între localitățile Pâncota și Curtici, iar la șapte km spre vest își desfășoară traseul drumul național Arad - Oradea (DN 79). Localitatea reprezintă și un important nod feroviar prin bifurcația liniei Oradea - Timișoara spre Țara Zărandului.

* Teritoriul localității se încadrează într-o câmpie slab ondulată. Solul este compus, într-o proporție de peste 50%, din cernoziomuri, ceea ce oferă condiții excelente pentru practicarea culturilor agricole.

* Datorită așezării sale, Sântana face parte din zona de climă temperat - continentală, cu slabe influențe oceanice. Temperatura medie anuală este de 10,5 grade Celsius. În general, verile sunt lungi și călduroase, iar iernile scurte și blânde, particularități ce fac ca să predomine vegetația ierboasă. Aici își duce veacul o faună diversă, între care poate fi amintit popândăul, iepurele, vulpea, căprioara, iar dintre păsări, prepelița, dropia și graurul.
după Romeo Trîța, "Studiul economico geografic al comunei Sântana" - Universitatea din București, 1970

Cronicile de la începutul secolului al XVI-lea vorbesc despre existența, pe aceste locuri, a unor păduri întinse care acopereau zona din jurul Comlăușului, până spre Șimand. De altfel, în 1514, familia Massay, stăpânii feudali din acele vremuri a mai multor așezări din zona comitatului Arad, se plâneau de pagubele făcute în pădurile pe care le aveau în proprietate de către oamenii lui Gheorghe Hohenzollern de Brandenburg.

Cu timpul, pădurile au fost tăiate pentru a face loc culturilor agricole, ceea ce a făcut ca, la sfârșitul secolului al XIX - lea, localitatea să nu mai aibă nici o zonă împădurită. Doar un pâlcă răzleț, așa - numita, "pădure de la Tocacs", care se întinde pe drumul Curticiului, mai păstrează, azi, o parte din înfățișarea de altădată a locurilor.

Despre numele locurilor

În prima atestare documentară a Comlăușului, ce datează din anul 1331, localitatea este menționată cu denumirea de *Komlos*, ceea ce în maghiară înseamnă *hamei*, sugerând că, la vremea respectivă, în zonă erau câmpuri întinse cu această plantă.

Cât privește Sântana, istoria orală reține că localitatea era împărțită, încă, de la începuturile sale, în mai multe cartiere despărțite de axa principală a drumurilor (actualmente străzile Ghiocilor și Muncii) și având fiecare un nume legat de specificul său.

Bunăoară, se presupune că primii coloniști germani s-au așezat în partea de nord - est a localității. Astfel, a luat ființă cartierul *Eselseck*, amintind, cel mai probabil, de *Elsenz*, localitatea din regiunea *Kraichgau*, de unde au venit cei mai mulți coloniști. În continuarea acestuia, cam în aceeași vreme, mai la sud, s-a format cartierul *Faço*, nume ce derivă, pare-se, de la pământul de culoare gălbuie întrebunțat

la ridicarea caselor. De altfel, drept mărurie a acestui fapt, au rămas, peste ani, gropile din apropierea căii ferate ce duc spre Arad, cât și cea din centrul localității, pe care s-a ridicat, în 2008, sediul noii primării.

În nord - vest se afla cartierul *Nincs*, locuit, cu precădere, de meșteșugari lipsiți de putere financiară. Cartierul și-ar fi căpătat numele tocmai din cauza sărăciei celor care își duceau veacul în această parte a localității. În prelungirea sa, spre sud, cartierul *Schmeltz*, ceea ce în traducere ar însemna "untură", a primit această denumire în urma incendiului din anul 1858, care a mistuit Sântana. Documentele vremii arată că focul ar fi izbucnit în această parte a localității, mai exact în casa lui Anton Emeneth și s-ar fi datorat unturii folosită pentru prepararea mâncării, care a luat foc într-o clipă de neatenție.

*În prima
decadă
a secolului XX,
în imediata
apropiere
a pieței civice,
situată
în centrul
localității,
a fost
amenajat un
parc,
iar zonele
mlăștinoase
destelenite*

Pe ulițele imperiului

La început a fost Comlăușul, sat menționat pentru prima dată în anul 1331, vreme la care aparținea de Arhidiaconatul catolic de la Pâncota. În secolul al XVIII-lea, odată cu colonizarea Banatului și a regiunilor situate la nord de râul Mureș, în imediata apropiere a Comlăușului a fost întemeiată Sântana, căreia împărăteasa Maria Theresa i-a conferit titlul de târg în anul 1748.

La acea vreme, înfățișarea localității era caracteristică perioadei medievale. Întocmai ca și celălalte așezări din părțile locului, Sântana se compunea din vatra satului, adică teritoriul locuit, și moșia satului, ce cuprindea țarina, întreg câmpul semănat, pășunea și pădurile.

În schimb, sfârșitul secolului al XVIII-lea a adus schimbări majore. Ca urmare a unei decizii a Curții de la Viena de sistematizare a așezărilor din estul imperiului, Sântana a dobândit un aspect nou, cu străzi perpendiculare, concepute ca o "tablă de șah". Centrul localității îl reprezenta biserica, alături de care se găseau clădirile importante ale comunității, grupate în jurul unei piețe civice. Nu la mult timp după aceasta, în 1791, un incendiu devastator a distrus localitatea, lăsând, după mărturiile vremii, doar cinci case în picioare. Reclădită din cenușă, o jumătate de secol mai târziu, Sântana a fost, din nou, năruită de flăcări. Dar 1858 - anul marelui incendiu, a rămas în memoria localnicilor, mai ales ca semn

al unui nou început: reconstrucția, pe locul ruinelor, a impunătoarei biserici catolice, eveniment ce reprezintă marele praznic al comunității șvăbești.

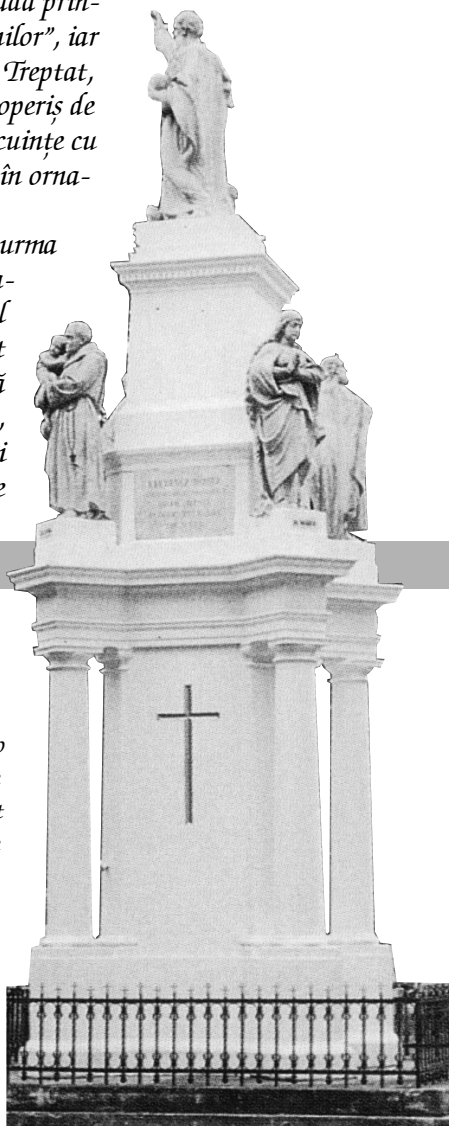
La începutul secolului XX, cu sprijinul unor meșteri veniți din Italia, pe strada principală a fost amenajată "aleea castanilor", iar centrul localității a fost pietruit. Treptat, vechile case din pământ bătut, cu acoperiș de paie și trestie, au făcut locul unor locuințe cu forme arhitecturale moderne, bogate în ornamente decorative.

După mai bine de două secole, în urma raionării din 1950, cele două localități, între care se află doar drumul ce leagă Pâncota de Curtici, au fost unificate, constituindu-se o singură așezare: Sântana. În schimb, locuitorii săi continuă să poarte și astăzi un specific aparte și o istorie proprie.

În numele credinței

Dincolo de numele localității, aplecarea către cele sfinte a sântănenilor este ilustrată și de grandiosul monument al Sfintei Treimi. Ridicat în anul 1888, cu sprijinul financiar al lui Anton și Barbara Ferkoła, o familie foarte bogată care și-a donat o mare parte din avere Bisericii, monumentul a fost amplasat în centrul civic al localității, între primăria veche, biserica catolică "Sfânta Ana" și capela Sf. Ioan de Nepomuk (îndepărtată în timpul regimului comunist, sub pretextul stânjenirii circulației).

Datorită caracterului său reprezentativ, monumentul a fost preluat în toate hărțile și legendele acelei vremi și pus sub ocrotire.

numiții șvabi, care proveneau, mai ales, din Kraichgau, Bavaria, Alsacia-Lorena, dar și din Westfalia și chiar din Tirol. Aceștia le-au urmat, în anul 1742, alte 29 de familii de coloniști germani, fapt ce avea să marcheze nașterea noii localități.

Din anul 1760, autoritățile imperiale au început să țină evidența populației, atât în "Sanktanna Germanici" - localitatea șvăbească recent înființată, unde erau înregistrate 173 de familii, cât și în "Sanktanna Valachicum" - vechiul Comlăuș, care număra, la acea vreme, 61 de familii. Dacă în primii ani de la colonizare, numărul populației din cele două localități nu trecea de 2.500 de locuitori, la începutul secolului al XIX-lea, situația era cu totul alta: potrivit

manuscrisului lui Fabian Gabor, aflat la Muzeul din Arad, la nivelul anului 1835, populația din Sântana trăia în 460 de case de iobagi și 80 de case de jeleri, numărând, în total, 4.882 de locuitori. Dintre aceștia, se arată că o pătrime erau maghiari, iar ceilalți germani care "au pornit la maghiarizare". De asemenea, se menționează că "în ce privește Sfânta Ana Veche, erau 405 case de iobagi și 48 de locuințe de jeleri în care trăiau 2.734 de suflete, în majoritate români, între care mulți țigani și puțini catolici".

Actele încheiate de autoritățile imperiale cu privire la populația de pe aceste locuri oferă date prețioase despre primii locuitori ai așezării Sântana. Sunt avute în vedere statutul social, ocupațiile și comunitatea etnică a localnicilor

Sântănenii: „câți” și „ce fel de”

La recensământul efectuat în anul 1900, populația din Comlăuș și Sântana depășea 12.000 de locuitori, reprezentând o creștere de peste 30% față de anul 1835. Evenimentele petrecute pe parcursul secolului trecut (cele două războaie mondiale, la care se adaugă și părăsirea, în special, de către șvabi, a localității) au determinat, atât o scădere a populației, cât și o regroupare a componenței acesteia.

Potrivit recensământului din anul 2002, populația orașului Sântana număra 11.907 locuitori, la care se adaugă încă 1.210 locuitori din satul aparținător Caporal Alexa. În ceea ce privește reprezentarea etnică a populației, deși evenimentele petrecute în decursul secolului trecut au determinat schimbări de anvergură în viața comunităților locale, până la dispariția unor astfel de grupuri, Sântana și-a continuat istoria sa plurietnică. Conform datelor mai sus amintite, în anul 2002, în localitate conviețuiau 10.405 de români, 1.917 rromi, 465 de etnici germani, 289 de etnici

maghiari, plus 41 de alte naționalități, între care figurau și 15 ucrainieni, trei spanioli și câte un polonez, un rus și un italian.

Merită menționat faptul că până la crearea statului unitar român, în anul 1918, la Sântana a existat un puternic grup etnic maghiar, al cărui număr s-a ridicat, potrivit statisticilor vremii, la aproximativ 1.000 de persoane. Deoarece, cei mai mulți maghiari au fost angajați în funcții publice, ei s-au retras, între anii 1918 – 1920, în comuna învecinată Olari, în orașul Arad sau chiar în Ungaria.

De asemenea, documentele consemnează și prezența unei comunități evreiești, care se ridică la câteva zeci de persoane. Originile și data stabilirii primilor evrei în Sântana au rămas necunoscute. Nu este însă un secret faptul că principala activitate a comunității evreiești din localitate a fost reprezentată de comerț. Începând din 1941, majoritatea au fost mutați forțat la Arad și puțini s-au mai întors în comună după sfârșitul războiului.

Anul	Localitatea	Populația	Total
1755	Sântana	1.224	2.413
	Comlăuș	1.189	
1835	Sântana	4.882	7.616
	Comlăuș	2.734	
1900	Sântana	5.830	10.665
	Comlăuș	4.835	
1941	Sântana	6.338	12.133
	Comlăuș	5.795	
1977	Sântana	-	14.944
2002	Sântana	11.907	13.117
	Caporal Alexa	1.210	

Comlăușul și habsburgii

Populația inițială din Comlăuș, dinaintea de colonizarea șvabilor și întemeierea comunei Sântana, era alcătuită din români și unguri.

În decursul timpului, ungurii au fost, în mare măsură, asimilați de șvabii stabiliți în zonă. Aceștia au fost aduși în partea locului în trei valuri succesive dintre care primele două au fost așezate pe teritoriul actual al localității Sântana, iar ultimii veniți, în anul 1744, au constituit partea germană a Comlăușului.

Motivul pentru care locuitorii celor două localități - Sântana și Comlăuș au fost așezați separat sunt neclare și nesigure, fiind luate de stăpânii feudali. Aceste aspecte au constituit și obiectul unor cercetări sociologice. Potrivit lui

Liviu Chelcea și Puiu Lăteș, care au realizat un studiu interesant pe tema așa-numitelor "dileme identitare" de la Sântana, "privită prin ochii băștinașului, sosirea șvabilor a avut semnificația unui eveniment fondator de grad secund. Dacă a existat aici o comunitate a comlăușenilor, despre care nu se știe când și cum a început să funcționeze, se pare că întâlnirea cu șvabii a interzis indiferența, vechea ordine socială fiind reconsiderată".

Două secole mai târziu, un lucru asemănător avea să se întâmple și în sânul comunității șvabilor din localitate, care s-a văzut pusă în situația de a conviețui, volens nolens, cu noul val de coloniști stabiliți în zonă.

Coloniștii vechi și noi

Începând cu primăvara anului 1945, pe teritoriul comunei a sosit un nou grup etnic format, de această dată, din populație românească - cu precădere moți, din județele învecinate Bihor și Alba, precum și din zona Zărandului. Peste șapte sute de familii tinere de soldați întorși din război sau văduvele celor căzuți pe front au fost atrase, în decursul a câțiva ani, de vajnica propagandă comunistă, la Sântana.

Povestiri din Comlăuș

”

Întors acasă, am intrat scrietor la notarul din Comlăuș, un sat românesc în care sunt și șvabi, precum și țigani, cei mai

că eram în stare să mă-nțeleg cu șvabii și-n limba lor, deși dânsii vorbeau românește mai bine decât mine nemțește. Limba protocolară a comunei fiind cea românească, purtam întreaga corespondență tot în românește. În

mulți geambași înstăriți.

Școli așa-zise mari la Comlăuș, ce-i drept, nu erau, dar eu tot am învățat acolo neasemănat mai multe decât la Universitatea din Pesta, căci trăiam în cea mai strânsă legătură cu lumea cea adevărată și vedeam în fiecare zi lucruri care mă ajutau să cunosc oamenii și împrejurările după adevărata lor ființă.

"Principalul" meu, adecă notarul, absolut al Teologiei din Arad, cânta foarte frumos și vorbea mai bine ungurește decât românește. El ținea la mine, atât pentru că scriam bine românește, cât și pentru

românește scriam actele cerute de particulari, adevărințe, contracte, testamente, extracte din cărțile fonduare și alte acestea.

După revoluțiunea de la 1848, spiritul de ordine a rămas zdruncinat, iar în timpul celor 10 ani de absolutism era un fel de virtute patriotică să nu te supui legilor și dregătorilor. Pustele erau, deci, pline

de tot felul de făcători-de-rele. În urmă, a fost organizată o poliție, care a angajat chiar și pe unii dintre făcătorii de rele, care cunoșteau apucăturile foștilor tovarăși și ascunzișurile.

Pentru cei mai mulți, colonizarea a însemnat șansa de a scăpa de sărăcia din locurile natale și de a începe o viață nouă rânduită după însemnele epocii pe cale de a se naște.

Canoanele vremii aveau să aducă schimbări profunde la Sântana. Nou - veniții au fost împroprietăriți pe pământurile expropriate de la șvabi și așezați în casele acestora, unde erau îndreptățiți la "camera din față", cât și la jumătate din grădina. După cum arată Călin Goina într-un studiu despre perioada colectivizării la Sântana, "această stare de coabitare forțată a produs conflicte între coloniști și germani", o aplanare fiind vizibilă, în special, după anii 1955 - 1956, când coloniștilor le-au fost repartizate locuri de casă pe care au construit partea de sat numită "colonie".

Într-una din zile, birăul de la Comlăuș, Petru Musca, un om cumsecade, cu scaun la cap și destul de bogat, s-a pomenit cu patru boi frumoși în grajdul lui. Era învederat că acei care îi furaseră, simțind că persecutorii îi caută, i-au băgat în grajdul birăului, unde, după părerea lor, persecutorii nu îndrăzneau să-i caute. Ar fi fost lucru ușor ca Musca să scoată boii din grajdul său și să-i deie de pripas. N-a îndrăznit însă, căci știa că are de-a face cu oameni care nu o să-l ierte. A plecat, deci, cu treburile satului, la Arad, de unde nu s-a întors decât după ce a primit vestea că, peste noapte, boii au fost scoși din grajdul lui.

Lângă primărie, era cârciuma satului, care era ținută de un evreu. Într-una din zile, s-au întâlnit acolo câțiva Fericenii și câțiva Romanești, două familii care aveau

tot felul de socoteli. Cei învrăjbiți s-au încăierat și s-a făcut vărsare de sânge, în care Roman Gheorghe Lungul a rămas mort. Niciodată judecătorii nu au putut afla cine anume a luat parte la încâierare. Chiar nici cârciumarul nu știa nimic, căci, dacă ar fi spus ceva, ar fi trebuit să fugă cât mai curând din sat și să nu se oprească decât în America, bunăoară.

De acestea sunt multe, încât s-ar putea scrie cărți întregi despre ele (...) Mai ales acestea ne-a rămas din cele câteva luni petrecute la Comlăuș, căci lucrurile au venit așa că m-am lepădat de gândul de a-mi petrece viața ca notar comunal, fie la Comlăuș, fie pe aici prin apropiere.

I. Slavici,

"Lumea prin care am trecut",
București, Editura Minerva, 1983

Istoria locală a mers mai departe. În anul 1967, au sosit locuitorii fostei așezări bihorene Crișana, distrusă în urma unei inundații a Crișului Alb. Beneficiind de ajutorul statului, "grupul crișenilor", format din peste o mie de români, s-a așezat în nordul comunei. Astfel, a apărut un cartier nou, în prelungirea celui ridicat de primul val de coloniști după război, denumit "Crișana".

La sfârșitul anilor '70, odată cu creșterea numărului de șvabi care au ales să emigreze în Germania, în localitate s-au stabilit noi grupuri de coloniști din diferite zone ale țării, între care cei mai mulți din județele din nordul Moldovei. Denumiți "vinituri", în scurtă vreme, aceștia au câștigat o apreciere nu tocmai favorabilă din partea localnicilor. Spre deosebire de primele două valuri de coloniști, care s-au dovedit a fi cooperatori fruntași și oameni destoinici, nou-sosiții au fost catalogați, mai ales, drept pierde - vară, neserioși și "gospodari îndoielnici".

Românii de la Sântana

”

Cercetarea noastră a început cu următoarea întrebare: "dacă ar fi să-i grupați pe cei din Sântana în mai multe categorii, cum a-ți face-o?" Răspunsurile au fost aproape identice: chiar dacă unii vedeau doar români, țigani și nemți (rareori maghiari), majoritatea interlocutorilor a preferat să se refere la comlăușeni, nemți, țigani, coloniști, crișăneni și vinituri.

Respectând categoriile locale, am încercat să mergem mai departe pentru a vedea care sunt atributele asociate fiecărei categorii. De aici încolo, un astfel de demers a devenit problematic. Bineînțeles, referirile la vinituri, coloniști, comlăușeni sau crișăneni, se făceau

în termenii unei românități moștenite de toate aceste comunități. Ar fi de făcut, totuși, câteva distincții...

Comlăușeanul generic este descris în atâtea feluri, încât alcătuirea unui portret coerent este imposibilă: el este conservator, blajin, bun gospodar, religios, disciplinat, om de încredere etc. Veneticul este dezordonat, român de-al nostru, moldovean, gălăgios, bețiv, hoț și gospodar îndoielnic. Crișăneanul își vede de treabă, cară iarbă cu bicicleta, gospodar, cam introvertit, bănuitor și de încredere. Colonistul este și el gospodar, C.A.P.-ist, patriot, iute la mânia, muncitor, resentimentar sau moț.

L. Chelcea și P. Lățea – „România profundă în comunism.”, Ed. Nemira, 2000

Rromii, încotro?

În partea de nord - est a Comlăușului trăiesc rromii, care și-au constituit, în timp, cartierul lor. Se presupune că au fost aduși pe aceste locuri la jumătatea secolului al XVIII - lea, de către stăpânii feudali ai regiunii, pentru a ajuta la construcția caselor. În sprijinul acestei afirmații se află un "conscriptio" imperial din anul 1726, care atestă existența unui număr de 112 gospodării în Comlăuș, dintre care 99 românești, 10 maghiare și 3 sârbești, fără a fi menționată nici o familie de etnie rromă. În schimb, un secol mai târziu, Fabian Gabor precizează, referindu-se la Comlăuș, că populația majoritară o formau românii, "între care foarte mulți țigani nomazi și puțini catolici".

În trecut, fiecare gospodărie de români înstăriți avea familia sa de rromi, care executa diferite munci și activități casnice. De altfel, rromii din localitate au trăit dintotdeauna mai rău decât restul populației. În timpul perioadei comuniste, cei mai avuți dintre rromi se îndeletniceau cu bișnita - micul trafic cu diverse produse din străinătate, ocupație pe care au continuat-o, mai apoi, în zorii democrației.

Tot după 1990, mai multe familii de rromi au migrat spre țările Europei Occidentale, prima destinație aleasă fiind Germania. Odată cu desființarea vizelor, numărul rromilor care au ales să "se mute" în Vest, a crescut vertiginos, de această dată țările preferate fiind Franța și Belgia, iar mai recent, Spania și Portugalia.

*O problemă
majoră
pentru toate
administrațiile
care*

*s-au succedat
la cârma obștii,
integrarea
rromilor
continuă
să dea
bătăi de cap
autorităților
locale*

*Capitolul II**Din vremea altor vremuri*

*ISTORIA LOCALITĂȚII SÂNTANA DEZVĂLUIE
EVENIMENTE IMPORTANTE CE AU AVUT LOC,
ÎN DECURȘUL TIMPULUI, PE ACESTE
MELEAGURI. PRIN NATURA ÎMPREJURĂRILOR
SAU POATE A FORȚEI DESTINULUI CE I-A FOST
DAT, SÂNTANA ȘI-A ÎNSCRIS NUMELE ÎN
MULTE DIN TRE PAGINILE ÎNSEMNATE ALE
ISTORIEI NEAMULUI*

*Locuit încă din cele mai vechi timpuri,
teritoriul așezării Sântana, poartă
urme însemnate ale istoriei sale.*

*Pe aceste locuri, în urmă cu peste două
milienii, înfloritoarea civilizație a tracilor a ridicat
un important centru de comandă, iar câteva secole
mai târziu, romanii și-au fixat, la doar câțiva km
depărtare, "limes" - ul, granița imperiului, dincolo
de care continuau să trăiască dacii liberi.*

*După stăpânirea otomană și cei din părțile
locului au intrat sub "pavăza" puternicului
împărat de la Viena. Din păcate, un scut insufi-
cient de cuprinzător pentru toate națiunile impe-
riului, ceea ce a determinat populația românească
să își revendice drepturile, iar mai târziu, în timpul
războiului de reîntregire a neamului, să le câștige pe
câmpul de luptă.*

Între Roma și Bizanț

Sântana își pierde originea în trecutul îndepărtat al vremii, coborând până dîncolo așa-numitul "illo tempore" al formării neamului românesc. Teritoriul său se înfățișează celui avizat precum o imensă arhivă a existenței umane care s-a dezvăluit prin cercetări arheologice sau prin descoperiri întâmplătoare ce au avut loc în decursul timpului.

Ce "spun" pietrele

Primele mărturii despre trecutul localității datează încă din perioada neolitică, ultima parte ce constituie epoca pietrei.

• Centrul Multicultural Sântana adăpostește mai multe obiecte datând din epoca pietrei, care au fost descoperite în perimetrul așezării neolitice situate în apropierea localității

Astfel, în locul numit de către localnici "Holumb" - la aproximativ 800 de metri de șoseaua Arad - Oradea, a fost identificată o așezare preistorică pe patru nivele, al cărei perimetru se întinde de-o parte și de alta a drumului Sântana - Curtici. Săpăturile arheologice făcute, în anii '60, de către o echipă de cercetători de la Muzeul din Arad au dus

la descoperirea, în zona respectivă, a unor oase și coarne de căprioară, cioburi, vase din lut și vetre de așezări realizate în cunoscutul stil al culturii Tisa. Nu mai puțin lipsite de importanță s-au dovedit a fi și săpăturile întâmplătoare care au avut loc pe raza localității și care au dus la descoperirea unor vestigii aparținând epocii bronzului, cel mai de seamă fiind un brâu de bronz bogat ornamentat.

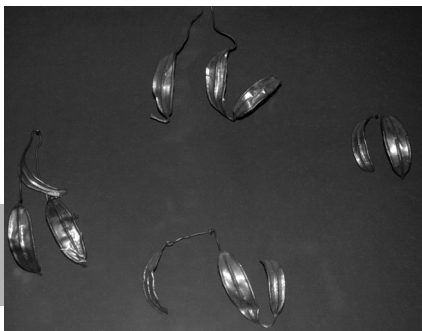
Fără îndoială, cea mai mare descoperire arheologică din părțile locului o reprezintă "Cetatea de Pământ" situată la 4 km sud de vatra satului, în apropiere de fosta fabrică de cărămidă. Potrivit datării sale - în sec. XII î.e.n., fortificația a ființat în aceeași perioadă de timp cu vestita cetate a Troiei, spre deosebire de care era de trei ori mai mare. Potrivit lui Mircea Barbu, construirea imensei cetăți de pământ de la Sântana, cea mai întinsă cetate halstattiană identificată pe continent până în momentul de față, "este legată de procesul de unificare politico - militară a triburilor tracice". Autorul menționat nu exclude ca această fortificație să fi fost

• Coroana de aur, formată din 12 frunze de laur prinse împrejurul unui cerc, aparținând, probabil, unei căpetenii locale, se află în Muzeul Național din Budapesta

O necunoscută: comoara din Sântana

Potrivit lui Marki Sandor, primele informații despre comoara din Sântana au apărut în ziarul arădean "Alföld". În numărul 95/1888, acesta relatează că în urma lucrărilor care au avut loc pentru construcția căii ferate Arad - Oradea, în apropierea comunei Sântana - pe locul unei vechi fortificații identificate drept ring avar, a fost descoperită o coroană din aur ce ar data din „epoca barbară”.

O prezentare mai amplă a descoperirii a avut loc, în același an, în paginile publicației „Arheologiai Ertesítő”, menționându-se că, în perimetrul amintit, au fost găsite bucăți de vase primitive, resturi de schelete și o comoară constând din inele și o coroană din aur ce ar proveni dintr-un mormânt răvășit. Săpăturile ulterioare de la fața locului, desfășurate sub conducerea lui Aurel Török, nu ar mai fi

reușit să scoată la suprafață decât osemintele împrăștiate ale unui copil și ale unui adult.

Un an mai târziu aceeași publicație avea să menționeze că în colecția arheologică a Muzeului Național din Budapesta se află, alături de alte piese, și coroana plus mai multe inele din aur descoperite la Sântana. De atunci, comoara din Sântana nu a mai fost menționată în lucrările de specialitate, continuând să rămână și astăzi o casi - necunoscută pentru publicul larg.

Din anul 1957, Muzeul Arad dispune de un model galvanoplastic al coroanei din aur și de o fotografie a celorlalte obiecte de podoabă care au fost descoperite la Sântana.

după Egon Dörner, „Der Goldfund von Sanktanna - Arad”, în „Dacia”, nr. 19/1960

"opera comună a cuprinzătoarei uniuni tribale situate între vestul Munților Apuseni și râul Tisa, sugerând, prin dimensiunile sale, rolul ei de centru militar, economic, politic și religios al tracilor din zona arădeană".

"Barbarii" liberi

Odată cu constituirea statului sclavagist dac și teritoriul localității Sântana a intrat în componența acestuia, fapt atestat, de asemenea, de descoperirile arheologice.

Războaiele daco-romane de la sfârșitul secolului I și începutul veacului următor au avut drept urmare anexarea celei mai mari părți a Daciei la Imperiul Roman. Dar unele teritorii, precum Crișana și Maramureș, au rămas, în continuare, în

Cetatea din câmpie

”

La aproximativ 4 km sud – vest de biserica din Sântana, în imediata apropiere a drumului ce duce spre Zimand, la punctul unde a fost amplasat cantonul CFR "Cetatea Veche", se află o fortificație ce poate fi observată de la mare distanță deoarece terenul din zonă este o câmpie netedă. Valul de pământ ce înconjoară incinta de cca. 78 ha se mai păstrează pe o suprafață de 30 – 40 de metri și o înălțime de 2 – 5 metri, în funcție de aplatizarea terenului de către arăturile intensive făcute cu tractorul.

Secțiunile trasate au pus în evidență modul în care s-a construit această enormă cetate. Inițial, pe întregul perimetru al viitoarei fortificații, s-a realizat o palisadă (îngrăditură) de trunchiuri de copaci așezate vertical. Masa lemnoasă - nu mai puțin de 22.000 de arbori ajunși la maturitate, a fost apoi acoperită cu pământ, rezultând un val

înalt de 10 metri. Partea exterioară a fortificației a fost consolidată prin calcinare (ardere puternică), aducând-o la consistența cărămidei.

Datorită bunei conservări și a dimensiunilor sale impresionante, fortificația de la Sântana a fost semnalată în literatura de specialitate, încă, din anul 1835, dar ea a devenit mai bine cunoscută după ce istoricul arădean Marți Sandor a publicat două studii în care a încercat să demonstreze că fortificația respectivă, ca și cea de la Cornești (jud. Timiș), ar fi ringuri avare în care aceștia s-au refugiat după înfrângerea suferită în fața lui Carol cel Mare. Același autor făcea legătura dintre cele două fortificații și valurile de pământ ce străbat Banatul și Crișana de la sud spre nord, pe care localnicii le numesc "Drumul lui Traian", "Șanțurile Romane" sau "Drumul Dracului".

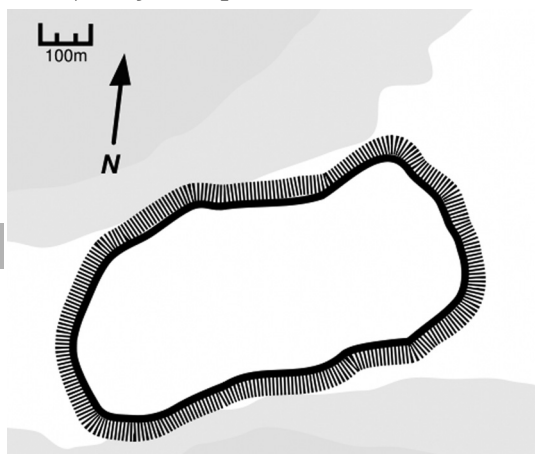
Descoperirea, la 21 aprilie 1888, a unui tezaur din aur, cu ocazia efectuării

afara stăpânirii romane. Autoritatea imperială se întindea până la sud de râul Mureș, zonă în care au fost construite o serie de puncte de fortificație pentru a preveni dese incursiuni războinice ale dacilor liberi împotriva teritoriului ocupat.

Existența dacilor liberi în părțile arădene poate fi urmărită în baza descoperirilor arheologice, în întreaga perioadă cuprinsă între secolele II-VI e.n. Hadrian Daicoviciu, de exemplu, afirma, într-o lucrare de sinteză, că "dacii rămași în afara imperiului sunt atestați pentru prima dată în vestul țării noastre datorită descoperirilor de la Sântana". În urma săpăturilor care au avut loc în anul 1954

lucrărilor de terasament la linia ferată Oradea - Arad, ce traversează fortificația, a atras, din nou, atenția specialiștilor asupra ei. Din relatările publicate, rezultă că piesele de aur au fost descoperite în asocieră cu oase umane și fragmente ceramice grosiere, iar în apropiere se afla scheletul unui adult. În sondajul de verificare efectuat de A. Török, au mai fost descoperite alte două schelete așezate în poziție chirchită, unul de copil, altul de adult (probabil mama și copilul). Ar rezulta, deci, că tezaurul respectiv provine dintr-o necropolă și că putea fi inventarul funerar al unei căpetenii sau preot - șaman.

Fortificația și piesele din aur au continuat să fie considerate de sorginte avară până în anul 1952, când o echipă de cercetători de la Muzeul Județean Arad a efectuat o cercetare la fața locului și a constatat că în interiorul incintei, pe

arătură, nu existau urme de locuire din perioada migrației popoarelor. Ca urmare a acestor descoperiri, s-a hotărât efectuarea unor săpături arheologice sistematice care, însă, au fost posibile numai în vara anului 1963. Din păcate, acestea au avut mai degrabă un caracter de sondaj și abia desfășurarea unor cercetări pe suprafețe întinse de teren vor putea contribui la cunoașterea temeinică a complexului arheologic de la Sântana.

Mircea Rusu, Egon Dörner, Ivan Ordentlich, "Fortificația de pământ de la Sântana - Arad în contextul arheologic contemporan", Zărilor nr. XIX - XX, Muzeul Arheologic Arad

*Descoperirile
arheologice
de la Sântana
au contribuit,
în mod decisiv,
la clarificarea
aspectelor
legate de
teritoriul
ocupat de dacii
aflați dincolo
de granițele
Imperiului
Roman,
cât și cu
privire la modul
de viață al
acestora și
legăturile cu
lumea romană*

pentru lărgirea spațiului gării CFR Sântana, a fost scoasă la iveală o așezare a dacilor liberi datând din secolele II-III e.n., vase de lut nears și fragmente de "terra sigillata" obținute prin schimburi comerciale cu romanii. Tot în același loc au mai fost identificate și urmele unei fortificații dacice, precum și un cimitir de incinerare din perioada secolelor II-III e.n. Analiza acestor vestigii a permis conturarea opiniei că în cursul secolelor II - IV și sub influența lumii romane, dacii liberi de pe teritoriul arădean au creat o cultură materială dintre cele mai înfloritoare. Cu timpul, și aceștia au fost asimilați în masa populației romanizate. Mai târziu, după părăsirea oficială a provinciei Dacia, când barierele militare și administrative existente între populația supusă și teritoriile neocupate au fost înlăturate, a avut loc o întrepătrundere firească între daco-romani și dacii liberi.

În negura istoriei

Potrivit istoricului Jordanis Closs, după retragerea aureliană, o parte a Daciei - între Mureș și Criș, a fost ocupată vremelnic de către vandali. De altfel, aceștia se apropiaseră de provincia Dacia încă din timpul războaielor marcomanice, stabilindu-se în Crișana, alături de dacii liberi. În acest sens, Marți Sandor situează în apropiere de Sântana o puternică fortificație a avarilor, loc în care aceștia s-ar fi refugiat în urma înfrângerii pricinuite de către Carol cel Mare.

În perioada cuceririi Transilvaniei de către maghiari - secolele X - XIII, teritoriul actualei localități Sântana a făcut parte din cadrul primelor structuri statale românești - voievodatele, acestea constituind germenii organizării feudale ulterioare.

Datele furnizate de cronică lui Anonymus - notarul regelui ungar Bela, demonstrează că în

jurul anului 900, teritoriile situate la nord de râul Mureș se aflau în stăpânirea lui Menumorut. Despre acesta, Anonymus arată că se afla în relații apropiate cu Imperiul Bizantin, în care vedea un sprijin împotriva incursiunilor călăreților unguri. Lăsat de izbeliște de către împăratul din Constantinopol, voievodul român, iar mai apoi urmașii acestuia, au dus lupte grele de apărare împotriva ungarilor care și-au extins, treptat, dominația asupra teritoriului dintre Tisa și Mureș.

La mijlocul secolului al XIII-lea, asupra Europei s-au năpustit hoardele de călăreți mongoli ale lui Gingis Han. În incursiunile lor după pradă, acestea au semănat groaza printre localnici. Rogerius, canonicul episcopiei catolice din Ungaria, a descris în "Carmen Miserabile" ("Cântec de jale") năvălirea tătarilor în regiunile Mureșului și a Crișurilor, arătând distrugerile provocate de aceștia.

Din perioada amintită, se cunoaște că în părțile Aradului erau mai multe așezări aflate în posesia unor nobili bogăți. Mai marii vremii locuiau în clădiri impunătoare prevăzute cu sisteme de fortificație, astfel de urme fiind descoperite și pe teritoriul localității Sântana.

- Invazia tătarilor, unul dintre episoadele istorice care au adus jale și suferință pentru populația din părțile arădene

Sub turci și sub habsburgi

La jumătatea secolului al XVI - lea, puterea Semilunei s-a întins și peste ținuturile din zona arădeană. O sută cincizeci de ani mai târziu, "ostașii lui Allah" au fost învinși de către armata imperială aflată sub comanda printului Eugeniu de Savoia.

• Soliman I a domnit între anii 1520 - 1566. Kanuni (Legiuitorul) - pentru turci, sau Soliman Magnificul, după cum era supranumit în Occident, a fost cel mai cunoscut și mai puternic conducător din Europa secolului al XVI - lea, care a cucerit, pe rând, Belgradul, Buda și Viena

În "umbra" lui Allah

Înfrângerea de la Mohacs, din anul 1526, a deschis drumul stăpânirii turcești în Ungaria. Pe teritoriul comitatului Zărand, patru cetăți - Ineu, Gyula, Șiria și Dezna au ținut piept "Înaltei Porți" pentru mai bine de un sfert de secol.

În 1559, Comlăușul a fost devastat de mercenarii habsburgici veniți din cetatea Gyula. Urmare a acestui fapt, doi ani mai târziu,

potrivit documentelor vremii, așezarea mai avea doar opt porți impozabile (opt gospodării), dintre care șapte aparțineau lui Imre Massay - care era și proprietarul localității dispărute Nyet, iar una lui Georg Sassy.

După anul 1552, întregul comitat al Aradului a intrat sub stăpânirea turcilor. Aceeași soartă au avut-o, în anul 1566, și cetățile Ineu, Dezna, Șiria, Zărand și Ineu, între care ultima își întindea autoritatea asupra a 128 de așezări, una dintre acestea fiind și cătunul Comlăușului. În scurtă vreme, toate așezările din ținut au format un pašalâc cu sediul la Timisoara, care se afla sub

autoritatea beilerbeiului Rumeliei. Pentru următorii 150 de ani, comitatele Aradului și Zărandului au rămas sub stăpânire otomană.

Totuși, și în această perioadă rezistența populației autohtone s-a manifestat în repetate rânduri împotriva asupririi păgâne. Documentele vremii consemnează în aceste părți atacurile cetelor de haiduci - printre care cei conduși de Răpaș din Comlăuș sau de Crosar din Șimand, care au cauzat pierderi însemnate turcilor. Acestea se întâlneau, de obicei, la Șimand (în limba turcă, "Șimand" înseamnă "cuib de hoți"), de unde porneau să-i jefuiască pe turci și pe feudații unguri. În anul 1572, haiducii au decimat, la Șimand, o unitate otomană, iar doi ani mai târziu au incendiat moara lui Olag Beg din Pâncota, fiind de presupus că incursiuni asemănătoare au avut loc și în Comlăuș.

Despre Comlăuș în documente

Primele însemnări despre așezarea care constituie vatra viitoarei localități Sântana - anume Comlăuș, apar în anul 1331, când Comlăușul este trecut pe listele de zeciuială papală (impozite datorate bisericii) ale Arhidiaconatului de la Pâncota, de care aparținea, împreună cu alte 22 de localități. Așezarea, mai degrabă o pustă, în limbajul vremii, ce număra pe atunci 10 - 15 case, era locuită de români și unguri.

În 1415, Comlăușul apare menționat într-un document privitor la reforma terenurilor, iar într-o "conscriptio" care datează din anul 1500, este amintit împreună cu alte 429 de așezări printre care Șimand, Șiria și Sebiș.

O jumătate de secol mai târziu au apărut primele informații despre existența unor nobili care au avut legătură cu pusta Comlăușului. Între aceștia, se remarcă

latifundiarul Emerich Massay, căruia i-a aparținut această așezare între anii 1549 - 1561. De asemenea, nobilul italian mai avea proprietăți în comitatul Biharea și la Bekes. Din păcate, din cauza religiei protestante, al cărei adept era, nobilul a intrat în conflict cu regele Ferdinand I. Urmare a acestui fapt, într-o acțiune de pedepsire ordonată de regele habsburg, în anul 1561, au fost distruse mai multe sate ce aparțineau lui Massay, printre ele numărându-se și Comlăușul.

În 1640, vechea vatră a localității Sântana este amintită din nou. La acea vreme, așezarea număra 30 de case și aparținea unei alte familii nobiliare - Kiraly.

Nu în ultimul rând, o mențiune din anul 1715 vorbește despre existența, la Comlăuș, a unei case de rugăciune denumită "Oraculum" și dedicată Sfântului Nicolae.

În urma nenumăratelor lupte, mai multe așezări din comitatul Arad au fost distruse în întregime. Este unul dintre motivele pentru care acest ținut a fost alipit din punct de vedere administrativ, în anul 1626, la comitatul Zărand.

Înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei, în anul 1683, a însemnat o cotitură decisivă în ofensiva otomană spre vestul Europei. Rând pe rând, trupele imperiale aflate sub comanda prințului Eugeniu de Savoia, au eliberat ținuturile ocupate de turci. Astfel, în anul 1699, Tratatul de pace de la Karlowitz avea să consfințească trecerea Ungariei și a ținuturilor transilvănene de la nord de Mureș în stăpânirea Imperiului Habsburgic.

La porunca împăratului

După o dominație otomană de peste 150 de ani, urmările au fost catastrofale pentru aceste ținuturi: așezări întregi au ajuns într-o stare avansată de ruinare, iar cea mai mare parte a populației s-a retras spre est. În aceste condiții, se punea, în mod stringent, găsirea unei soluții de repopulare.

Primii coloniști instalați de către Curtea de la Viena în aceste părți au fost veteranii din armata imperială. După mai mulți ani de serviciu militar, aceștia au fost recompensați de către stat cu pământ și, în unele cazuri, cu case și alte privilegii. În acest fel, cei mai mulți s-au așezat la nord de râul Mureș, câteva familii fiind semnalate, totodată, și în zona Comlăușului.

Potrivit documentelor vremii, colonizarea Comlăușului cu populație germană nu a avut, la fel ca în alte părți, un caracter de masă. Acțiunea s-a desfășurat, inițial, fără implicarea Curții de la Viena, fiind rodul inițiativei unor nobili locali. Bunăoară, în anul 1730, contele Harrunchen a adus mai multe familii de origine germană și maghiară, pe care le-a așezat la nord de vatra satului. Din cauza condițiilor neprielnice întâlnite, în scurtă vreme, acești emigranți s-au mutat mai la sud, lăsând loc altor coloniști. Aduși în trei valuri succesive, începând din 1736, de către nobilul Jakob Bibics, proaspătul stăpân feudal al zonei, aceștia au fondat o nouă așezare.

• Maria Theresa, împărăteasa Imperiului Habsburgic între anii 1740 -1780, și-a legat numele de înființarea mai multor zeci de localități din Banat, între care se numără și Sântana

Împărăteasa Maria Theresa a dat numele de Sankt Anna localității nou-înființate, eveniment ce a avut loc la 26 iulie 1742, de ziua Sfintei Ana, care a devenit patroana spirituală a așezării. În 1748, localitatea a fost ridicată la rangul de târg. Dreptul conferit de a ține trei târguri anuale și două piețe săptămânale au determinat creșterea activității socio-economice și a importanței acestei așezări.

Vreme de aproape un veac, în părțile locului nu au mai fost consemnate evenimente de o anvergură deosebită, care să producă schimbări majore în viața de zi cu zi a localnicilor. Cu toate acestea, marile mișcări sociale din epocă au avut răsunset și la Sântana. Bunăoară, în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan, din anul 1784, în localitate au fost trimiși soldați, ce au fost încartiruiți în fiecare casă răsculată. Totodată, mai mulți nobili din ținuturile asediate de țărani și-au găsit adăpost în clădirea Convictului din Sântana. Dar cele mai însemnate evenimente în plan local au avut loc la jumătatea secolului al XIX-lea, odată cu izbucnirea unei puternice revoluții ce a cuprins întreaga Europă.

Curtea a decis!

După ocuparea Banatului de către trupele imperiale, Curtea de la Viena a dus o politică susținută pentru a reface provincia și a o lega cât mai mult de imperiu.

În acest scop, și-a propus colonizarea acestor teritorii cu populație de neam german, lucru desfășurat, mai apoi, în trei etape, începând cu anul 1716, până în 1787. Între acestea, cea mai intensă perioadă a colonizării a avut loc în a doua etapă (între 1751 și 1766), cunoscută și sub numele de "colonizarea thersiană", după împărăteasa Maria Theresa, care domnea la acea vreme. În acei

ani, pretutindeni în imperiu porneau emisari imperiali cu puteri depline, în vederea recrutării de coloniști pentru Banat și sudul Ungariei. Și acțiunile erau, de data aceasta, mult mai bine organizate decât în trecut.

În 1763, Cancelaria Imperială a emis patentă imperială a colonizării, așa - numită "Koloniesierungs-patent", care prevedea toate amănunțele colonizării, drepturile și obligațiile colonistului.

după dr. Otto Greffner, "Svabii din Banat (o scurtă istorie)", Arad, 1994

1848 la Sântana

Mișcarea revoluționară de la 1848 a fost deosebit de puternică și în părțile arădene. Debutând prin numeroase demonstrații cu caracter național și social, contradicțiile dintre Curtea de la Viena și popoarele care compuneau imperiul s-au transformat, din toamna aceluiași an, în ciocniri militare. Aradul, aflat în stăpânirea împăratului, a fost bombardat de către trupele maghiare, iar salvele tunurilor s-au făcut auzite și în Comlăuș și Sântana.

Majoritatea ținuturilor din jurul celor două localități se aflau, la acea vreme, în posesia unor nobili maghiari. Aceștia susțineau din toate puterile ridicarea la luptă a populației pentru apărarea idealurilor revoluționare, făcând astfel de presiuni și asupra populației românești din Comlăuș sau a celei germane din Sântana.

După cum o dovedesc și documentele încheiate în acea perioadă, nobilimea maghiară a trecut repede la organizarea unei gărzi naționale care avea misiunea să le apere proprietatea. Dar pe lângă aceasta, gărzile urmau să fie trimise, la nevoie, și împotriva altor popoare răscolite, conducătorii revoluției maghiare neînțelegând că aspirațiile lor naționale erau, în mod firesc, și aspirațiile celorlalte națiuni de pe cuprinsul Imperiului Habsburgic. De aceea, recrutările organizate pentru aceste formațiuni s-au lovit de opoziția populației nema-

*Revoluția
de la 1848
a însemnat
și pentru
comunitatea
de români
din Comlăuș,
prilejul
de a se ralia
la idealurile
naționale,
lucru pentru
care a fost
nevoită să
suporte
represiunea
autorităților
locale*

ghiare. De exemplu, într-un raport din 28 iulie 1848, al lui Petru Vancu, președintele comisiei de organizare a Gărzii Naționale din plasa Șiria, de care aparțineau și localitățile Comlăuș și Sântana, se arată că "populația se împotrivesc recrutării" celor 3.000 de gardiști naționali care trebuiau să plece împotriva răsculaților sârbi.

La fel s-au petrecut lucrurile și în Cherechi și Comlăuș. Ca atare, la 11 septembrie 1848, la Cherechi s-a deplasat o comisie județeană, dar sătenii nu le-au dat voie organelor locale să pună la dispoziția acesteia registrele de stare civilă. În consecință, s-a trecut la arestări masive, iar 15 țărani au fost duși la Tribunalul din Arad sub acuzația că s-au opus conscrierilor militare și că au aderat la răscoala românească. Și în Comlăuș, țăranii s-au răsculat, cerând schimbarea notarului, fapt ce a determinat trimiterea armatei în localitate.

În schimb, în Sântana era întreținută o atmosferă favorabilă cauzei revoluționare. Principalii agitatori au fost preotul din localitate, Josef Pfeiffer și fierarul Franz Múlek. Despre acesta din urmă, care își maghiarizase numele în Ferenz, se spunea că ar fi fost în legătură cu forurile decizionale ale revoluționarilor maghiari și că ar fi participat chiar și la o întâlnire cu conducătorul revoluției maghiare, Ludovic Kossuth. În ceea ce-l privește pe preotul Josef Pfeiffer, acesta se afla în bune relații cu o persoană de încredere a generalului maghiar Artur Górgely, anume Antonia Bohus de Szógyeny care desfășura, la rândul ei, o vie agitație revoluționară la Șiria. În acest fel se explică și graba cu care Sântana a pus la dispoziția armatei maghiare (Honveds), până la sfârșitul anului 1848, un număr de 48 de recruți, fapt care nu mai avu- sese loc până atunci în nicio altă localitate germană din părțile Aradului.

În cele din urmă, neînțelegerile dintre revoluționarii români și maghiari au ușurat sarcina armatei imperiale în înfrângerea revoluției. Armata maghiară a fost învinsă, iar, la 13 august 1849, generalul Görgey a semnat, la Șiria, capitularea. Predarea s-a făcut în moara de la Seleuș situată pe Canalul Morilor. Cu ocazia acestor evenimente nevasta lui Ludovic Kossuth a fost îngrijită, la Sântana, de doctorul Johann Köpf și ajutată să se refugieze în Turcia.

După înfrângerea revoluției, au urmat represaliile. În fruntea comitatului Arad a fost numit Axtel Janos, conducătorul conservatorilor locali, care a luat măsuri ferme pentru reintroducerea absolutismului. Tribunalul constituit la Arad judeca în masă țărani, iar ca bază a acuzațiilor se luau simplele declarații ale administratorilor domeniilor sau ale unor demnitari locali, urmărindu-se pronunțarea unor sentințe cât mai aspre. Toate aceste măsuri urmăreau, după declarația generalului Heynau, să împiedice pe timp de 100 de ani izbucnirea unei noi revoluții în imperiu.

• Cetatea Aradului a fost în timpul Revoluției de la 1848 unul dintre locurile intens bombardate de tunurile revoluționarilor maghiari

Cine suntem în Austro-Ungaria?

*Sfârșitul
secolului
al XIX-lea a
fost marcat de
intensificarea
procesului de
maghiarizare a
popoarelor din
Austro-Ungaria.
În acest context,
lupta pentru
păstrarea
ființei
naționale
a devenit
preocuparea
de căpetenie
a românilor*

După înfrângerea Revoluției de la 1848, părțile Aradului au cunoscut un întreg șir de măsuri ostile luate de habsburgi, începând cu ocuparea localităților de către trupele imperiale, cu acțiunile de represalii și arestări a celor ce luptaseră în revoluție și continuând cu accentuarea aspirării naționale.

Sfârșitul primului război mondial avea să aducă, în schimb, împlinirea visului de secole al românilor ardeleni: unirea cu țara.

Cum n-am devenit maghiari

În anul 1867, Curtea de la Viena a adoptat pactul dualist, ceea ce făcea ca în Imperiul Habsburgic să existe, după cum afirma și Simion Baritiu, "două națiuni dominatoare și opt supuse".

Primii ani ai noului regim s-au caracterizat printr-o intensificare fără precedent a luptei de eliberare națională a românilor. Principalele căi de promovare a acțiunilor revendicative au constat în editarea unor organe de presă și critica sistemului dualist de către deputații români din dieta ungară. Dar cel mai important aspect l-a reprezentat organizarea politică pentru afirmarea românilor ca națiune de sine stătătoare. În acest sens, în anul 1869, s-a creat, la Arad, "Clubul Românilor Tineri", sub conducerea lui Mircea V. Stănescu. Transformat ulterior în "Reuniunea politică națională a tuturor românilor din comitatul Aradului", acest nucleu politic concentra toate forțele naționale importante din raza administrativă. În forul de conducere se regăseau, alături de fruntașii arădeni ai vremii, și reprezentanți ai cercurilor electorale de pe cuprinsul întregului județ. Din partea Comlăușului a fost

prezent inspectorul școlar Constantin Popovici, acesta remarcându-se, cu precădere, datorită acțiunilor sale de promovare a limbii române prin răspândirea de cărți. Pentru acest fapt, a trebuit să facă față mai mai multor anchete și perchezitii ordonate de forurile locale.

Războiul de independență a constituit un prilej deosebit pentru afirmarea unității naționale a românilor, găsind în părțile arădene "un adânc ecou și o vie azeziune". Ziarele care apăreau la Arad au îmbrățișat, cu însuflețire, cauza războiului și își informau, zi de zi, cititorii asupra celor petrecute pe câmpul de luptă. Urmare a apelurilor adresate către populație pentru sprijinirea cauzei naționale, s-au organizat comitete de ajutorare și s-au strâns bani și îmbrăcămintă pentru ostașii români. Înfruntând oficialitățile vremii, la centrele de recrutare s-au prezentat mai mulți voluntari din părțile Aradului, dornici să lupte alături de armata română.

Documentele din epocă mărturisesc că acțiuni de acest fel au avut loc și în Comlăuș și Sântana. Mai mult, în prima localitate, un număr de 26 de persoane au adunat suma de 38 de florini care a fost donată ostașilor români răniți în război. Între cei al căror nume a rămas în memoria urmașilor grație acțiunii întreprinse, apar parohul Constantin Popovici, notarul Gavrilă Ardeleanu, învățătorul Augustin Boțicu și avocatul Alesiu Popovici, la care se adaugă un număr de 22 de țărani.

De asemenea, ecoul luptei pentru eliberare națională s-a manifestat în plan local și cu prilejul acțiunii memorandiste. Din numeroasa delegație care s-a deplasat la Viena pentru a-i înmâna măritului împărat "Memorandul Românilor din Transilvania", a făcut parte și un reprezentant al Comlăușului, în persoana lui Constantin Popovici, fapt pentru care a fost nevoit să înfrunte acțiunile represive ale organelor de stat.

Memorandul: cu jălba la-mpărat

Acțiunea memorandistă a reprezentat un moment de o deosebită importanță în cadrul luptei de emancipare națională a românilor din Transilvania, ale cărei ecouri s-au făcut auzite pe plan european.

Cu redactarea textului memorandumului a fost însărcinat Ioan Slavici, care se afirmase deja ca un cunoscător temeinic al problemelor cu care se confruntau românii din Transilvania. În ședința desfășurată în 30-31 iulie 1887, scriitorul arădean a prezentat documentul redactat Comitetului Central al Partidului Național Român, dar divergențele care s-au ivit pe parcurs între acesta și V. Babeș cu privire la conținutul memorandumului, au determinat retragerea lui Ioan Slavici.

După definirea textului, a început o activitate susținută de pregătire atât a delegației ce urma să înainteze documentul Curții de la Viena, cât și a populației românești, în scopul susținerii unei acțiuni politice de o importanță majoră din punct de vedere național.

Memorandul, care dezvăluia nedreptățile îndurate de către națiunea majoritară în propria țară, a fost înaintat împăratului habsburg Iosif al II-lea, la data de 28 mai 1892. Fără a ține cont de doleanțele românilor, monarhul Austro-Ungariei a trimis Memorandul autorităților de la Budapesta, fapt ce a declanșat luarea unor măsuri represive față de memorandiști.

Ulterior, populația din Comlăuș și-a manifestat, la fel ca în alte părți ale Aradului, solidaritatea cu fruntașii memorandiști inculpați în procesul de la Cluj, prin organizarea unor adunări populare.

După o perioadă de neparticipare la viața politică, începutul secolului XX a marcat nașterea unui avânt, care s-a manifestat printr-o susținere acerbă a cauzei naționale. Mai apoi, odată cu declanșarea primului război mondial, realitățile socio-politice au intrat într-o nouă etapă.

În vreme de război

Atentatul de la Sarajevo, din 28 iulie 1914, în urma căruia a căzut victimă prințul moștenitor al Austro-Ungariei, Franz-Ferdinand, avea să deschidă zăgazurile celei dintâi conflagrații mondiale ale secolului trecut.

Vestea despre tragicul eveniment petrecut în Serbia, a ajuns repede și prin părțile Aradului, unde a avut darul de a inflama spiritele. La Sântana bunăoară, după cum rețin documentele vremii, oamenii au ieșit în număr mare în piață și au strigat: "Megay Kutya Serbia!" Câteva zile mai târziu, clopotele bisericilor din localitate anunțau izbucnirea războiului.

În urma plecărilor pe front, mâna de lucru a scăzut drastic. La aceasta s-a adăugat și lipsa animalelor pentru tracțiune recvitate pentru armată, ceea ce a făcut ca zeci de hectare de pământ să rămână necultivate. În atare condiții, este de la sine înțeles că viața s-a scumpit de la o zi la alta.

Izbucnirea
primului
război mondial
a însemnat
pentru o
mare parte a
populației din
Comlăuș și
Sântana
mobilizarea pe
frontul
austro-ungar.
În schimb,
unii
comlăușeni au
trecut munții
pentru
a se înrola
în armata
română

Consecințele negative asupra stării de spirit a populației nu au întârziat să apară. Țărănimea, care forma clasa de bază în localitate, nu s-a mai arătat receptivă la promisiuni și apeluri, indiferent din ce parte ar fi venit ele. Nici măcar idealurile comuniste, care proslăveau "egalitatea într-u toate", nu au fost luate în seamă. Referitor la acest fapt, folclorul local păstrează vie încă o întâmplare care ar fi avut loc în acei ani. Astfel, după declanșarea revoluției ungare, mai mulți susținători ai lui 'Bela Kun le-ar fi făcut cunoscute săntănenilor, într-o adunare populară, tezele lui Marx și Engels. Se spune că participanții au ascultat cu interes principiile comunismului etern până în momentul în care, cocoțat pe un butoi, vorbitorul a declamat neinspirat: "Femeia mea e femeia ta, femeia ta e femeia mea!" Dintr-o dată, s-a iscat o agitație de neînchipuit, iar comuniștii au fost izgoniți cu pietre.

• Pentru comemorarea celor care au luptat în război, biserica catolică din localitate a realizat un panou în care se regăsesc soldații șvabi și maghiari din Sântana

Țara care se naște

Anul 1918 a fost cel în care lupta românilor pentru eliberare și unitate națională și-a atins scopul secular. La sfârșitul lunii octombrie, s-a trecut la înlocuirea administrației ungare cu cea română, proces ce a determinat, în multe cazuri, ciocniri sângeroase între populație și autorități.

Astfel, o telegramă expediată în data de 2 noiembrie de postul de jandarmi din Sântana către forurile superioare din Arad, relatează că "în Comlăuș vreo 80 de înarmați dintre cei întorși la vetrele lor, asaltează notarul comunal cu tot felul de pretenții".

Și în localitatea vecină - Sântana, peste 400 de soldați români, germani și maghiari întorși de pe front au manifestat pe străzile din localitate, exprimându-și nemulțumirile față de notarul Ferdinand Folthy, care nu le plătește ajutoarele de război. Apoi, "soldații au venit înarmați la primărie, l-au arestat pe notar și în fața lui au pronunțat sentința de condamnare la moarte (...) comunicându-i că, a doua zi, duminică dimineată, îl vor executa".

După pronunțarea sentinței, 64 de soldați au organizat paza notarului și a celorlalți membri ai familiei acestuia pentru a preveni orice tentativă de fugă. Unul dintre prietenii notarului a reușit, însă, să îl anunțe telefonic pe subprefectul din Arad, la ordinul căruia s-a înjghebat un detașament de pedepsire, format din 80 de soldați și pus sub comanda unui căpitan. Membrii detașamentului erau înarmați cu puști și cu mitraliere. Ei au pătruns în comună cu un tren special, pe la ora două noaptea. Atacând prin surprindere din două direcții, au reușit să îi împrăștie pe țaranii - soldați ce păzeau primăria și să-l

Întorși
de pe front,
localnicii
s-au lovit
de împotrivirea
autorităților
locale
de a le plăti
ajutoarele
cuvenite,
motiv
pentru care
au trecut
la dezarmarea
acestora
și la
preluarea
puterii

Toate drumurile duc la Alba Iulia

La Comlăuș a fost ales unul dintre primele Consilii Naționale Române locale de pe cuprinsul județului Arad.

În sarcina noilor organe intra rezolvarea problemelor administrative ale obștii, între care prioritară era aprovizionarea populației cu cele necesare traiului.

Tot sub conducerea noilor organe s-a desfășurat o vie campanie pentru susținerea Unirii Transilvaniei cu România.

Din partea Comlăușului, între cei 1.228 de delegați, s-a numărat medicul Vasile Cucu, ales, în unanimitate, de către populație să-i reprezinte destinele.

1918, noiembrie [11]/24, Comlăuș (cercul electoral Sântana)

PROTOCOL.

luat în adunarea electorală a Românilor din comuna Comlăuș, cercul electoral al Sântanei, cott. Arad, ținută în 24 nov. st.n. 1918 în curtea casei comunale din Comlăuș la orele 2 d.a.

Adunarea să constituie alegînd cu aclamație de președinte pe învățătorul pensionar Blașiu Codrean ear de notar pe învățătorul Ion Funariu și ca membrii de încredere, verificatori, pe economii Mitru Musca și Mateiu Musca.

Medicul local Vasile Cucu cetește din ziarul „Românul“ convocarea adunării naționale la Alba Iulia pe 1/XII n.a.c. și în scurte cuvinte explică însemnătatea acestei adunări în viața neamului românesc și cere apoi ca adunarea aceasta să aleagă un delegat la adunarea numită, rămîind ca celelalte 4 comune românești din cercul electoral al Sântanei să aleagă fiecare câte unul (F. Varșand [1], Șimand, Otlaca și Siclău).

Poporul adunat în număr aproape complet alege cu aclamație de delegat pe medicul Dr. Vasile Cucu, căria i se dă credențional scris de președintele, notarul și membrii de încredere ai adunării, ear protocolul acesta să subșterne Consiliului Național Român în Arad.

După ce medicul Dr. Cucu mulțamește adunării pentru încredere, adunarea să încheide.

Dat în Comlăuș, în 24 nov. st.n. 1918.

Blașiu Codrean
președinte

Mateiu Musca
Dumitru Musca
membrii de încredere

Ioan Funariu
notar

elibereze pe notar împreună cu familia sa. Ciocnirea s-a soldat cu 12 morți și 6 răniți din rândurile răsculaților și un rănit dintre atacanți. Cu toate acestea, fără a se lăsa descurajați de acțiunea de pedepsire a autorităților, în data 6 noiembrie, într-o adunare populară organizată la Comlăuș, a fost aleasă noua conducere a comunei, formată atât din reprezentanți ai românilor, cât și ai germanilor. Ulterior, la 18 noiembrie, în localitate s-a constituit și Garda Națională Română.

Sub conducerea noilor organe, s-a desfășurat o activitate susținută pentru unirea Transilvaniei cu România. Din acest punct de vedere, Comlăușul se poate mândri cu faptul că a avut un reprezentant oficial la Marea Adunare de la Alba Iulia, în persoana medicului Vasile Cucu.

“Trianon” - ul de acasă

Jakob Hübner arată în monografia sa despre Sântana că sfârșitul războiului a fost marcat, în plan local, de un eveniment absolut remarcabil: întorcându-se la Paris, generalul Franchet a trecut împreună cu statul său major prin comună. Cu această ocazie, primarul de atunci a dat un mare banchet în cinstea învingătorilor, la care au participat, totodată, și multe dintre persoanele de vază ale obștii.

Se spune că după ce înalții oaspeți – între care sunt amintiți un general englez, unul italian și un secretar de stat ungar, s-au înfruptat din bucatele aduse, în jurul unui pahar de vin, s-a iscat o aprigă discuție politică: generalul Franchet însuși a vrut să afle dacă săntănenii aparțin României sau vor să rămână alipiți de Ungaria.

Cu alte cuvinte, se stabilea dacă granița dintre cele două țări urma să fie trasată la est sau la vest de Sântana. S-au exprimat opinii atât pentru, cât și împotriva, dar ambele părți au fost neconvingătoare. Atunci, preotul Karl Josef, care până în acel moment ascultase liniștit, s-a ridicat și a afirmat răspicat că săntănenii vor să aparțină României.

Pentru această atitudine, preotul din Sântana a primit un loc în Parlamentul României. Dar dacă lămurirea sa a fost sau nu luată în considerare la trasarea granițelor de la Trianon, istoria a hotărât să păstreze tăcerea.

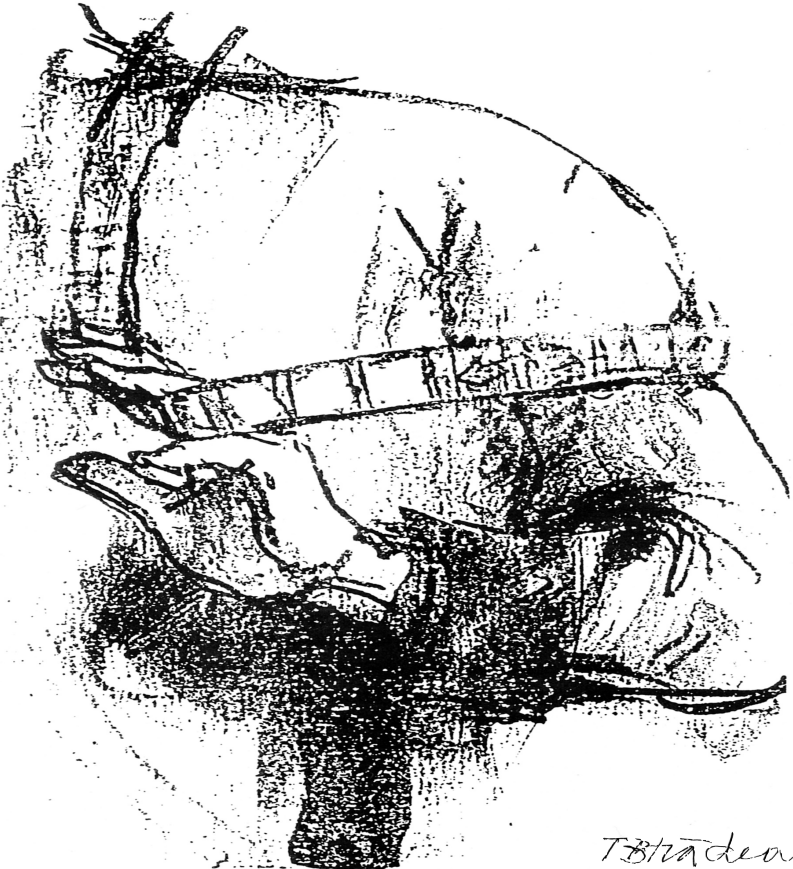
după Jakob Hübner,
"Monografie der Grossgemeinde
Sanktanna", 1984

Capitolul III

---

*Cronica unei misiuni
încheiate*

T. B. T. A. de ar

---

*POVEȘTEA ȘVABILOR SĂNTĂNENI, SOSIȚI PE
ACESTE MELTEAGURI ÎN URMĂ CU MAI
BINE DE DOUĂ SECOLE ȘI JUMĂTATE,
ÎȘI SCRIE ASTĂZI ULTIMUL CAPITOL.
ÎN URMA LOR RĂMĂNE AMINTIREA UNEI
COMUNITĂȚI ETNICE CARE ȘI-A LĂSAT
AMPRENTA DISTINCTĂ ASUPRA LOCURILOR
UNDE A TRĂIT, UNDE A CREAT ȘI UNDE A
INSPIRAT NOI MODELE DE VIAȚĂ*

n urmă cu două secole și jumătate, câteva zeci de familii de coloniști germani, aduși în zonă de către stăpânii locului și așezați în nord - estul pusteii Comlăușului, au întemeiat o nouă așezare: Sankt Anna.

Prin truda lor, șvabii au transformat în ogoare roditoare terenurile mlăștinoase din împrejurimi și au sădit, în zonele locuite de ei, un anume mod de viață, o cultură și o tradiție aparte, prin care și-au câștigat respectul și au stârnit, uneori, invidie în rândul populației autohtone.

După cel de-al doilea război mondial, șvabii au început să se întoarcă într-un număr tot mai mare în Vaterland - vechea patrie, lăsând în urmă o istorie zbuciumată și plină de frământări a unei comunități aflate, astăzi, la capăt de drum.

Colonizarea: oameni și pământuri

Ideea de eliberare de iobăgie și de obligațiile feudale, precum și posibilitatea de a dispune liber de pământul pe care urmau să îl primească în noua patrie, la care s-au adăugat o serie de motive religioase și politice, i-au determinat pe mulți dintre locuitorii din părțile Germaniei să ia hotărârea de a accepta oferta autorităților.

În Banat, spre libertate!

Oameni liberi, pe pământ liber, scutiți de zeciuială, de robotă și de alte corvoade datorate stăpânului feudal. Aceasta a fost marea dorință a coloniștilor germani în urmă cu 250 de ani. În

Pe urmele strămoșilor

“1472 poate fi considerat anul înființării localității Sântana”. Este

concluzia comună la care au ajuns cercetătorii Jakob Hübner și Andreas Oster în urma studiului unor documente din arhivele românești și germane și a registrelor bisericii

catolice din Sântana.

Andreas Oster s-a născut, în 1926, în Sântana și a decedat în localitatea Lahr – Germania, în anul 2000. Pe durata șederii în comuna natală, a fost angajat al poștei locale, ca distribuitor de scrisori. Dedicându-se, după stabilirea în Germania, studiului istoriei localității Sântana, Oster a reușit să reconstituie, destul de exact data plecării și

locurile de origine ale coloniștilor. Evaluând notificările actelor de succesiune ale lui Bibics, obținute de la arhivele din Viena și cele din Budapesta, Andreas Oster a ajuns la concluzii interesante în ceea ce privește colonizarea așezării Sântana.

Autorul susține că înființarea noii localități a avut un caracter esențialmente privat, aspect unic în cuprinsul întregului Banat, fiind opera baronului Jakob Bibics. Acesta și-a trimis mai mulți emisari în sudul Germaniei, cu scopul de a recruta forță de muncă necesară administrării domeniului din partea locului. Avantajele promise i-au determinat pe mulți locuitori din ținuturile vizitate să accepte fără rezerve propunerea făcută de către baron, iar acesta a organizat prin mijloace proprii transportul coloniștilor până la moșiile sale.

căutarea unei vieți mai bune, mii de familii și-au părăsit locurile natale cu speranța că își vor găsi liniștea, că vor trăi mai ușor, în tihnă și belșug, într-o nouă patrie. Fiecărei familii i se promisese câte 37 de iugăre (circa 20 de hectare) de teren agricol, scutire de impozite pe o perioadă de 6 ani pentru agricultori și 10 ani pentru meșteșugari, ajutoare pentru construirea caselor. Realitatea, însă, a fost alta. Mare parte dintre coloniști nu au primit decât 25 de iugăre de pământ, iar materialele gratuite pentru construcții au fost repede sistate.

Mănoasa câmpie de acum era pe atunci împânzită de păduri și mlaștini. După cum arată și Otto Greffner, coloniștii erau obligați să execute lucrări de canalizare pe tot timpul anului, în plus, muncile de organizare și construire ale gospodăriilor proprii cădeau în sarcina fiecăruia. Dacă adăugăm și epidemiile de holeră și ciumă și războiul

Jakob Hübner s-a născut, de asemenea, la Sântana, în anul 1925. A absolvit Școala

de Învățători "Banatica" din Timișoara și până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial a predat în diverse localități din Banat. După

întoarcerea de pe front, s-a dedicat profesiei de jurnalist, iar mai târziu s-a reprofilat ca autor de nuvele și romane. În ultimii ani petrecuți în Germania, Jakob Hübner s-a decis să scrie o monografie a localității natale. În acest sens, elementul dominant este prezentarea vieții șvabilor din Sântana, de la data venirii, precum și influența statului național român și maghiar asupra comunității germane.

Deși a utilizat surse variate de informare, între care se evidențiază lucrarea "Arad varmegye es törtélem" a lui Sandor Marki sau "Ghidul istoriei" a lui Christian Zenter, Hübner s-a rezumat la literatura care descria comunitatea șvabilor din Banat în general, fără a cerceta, în profunzime, arhivele parohiilor din Sântana și din locurile de origine ale coloniștilor. Acesta este motivul pentru care autorul descrie colonizarea așezării Sântana ca parte integrantă a colonizării Banatului, fără a ține seama de caracterul specific al evenimentelor petrecute pe domeniul baronului Bibics.

după Johann Schwartz, "Cercetări",
pe www.sanktanna.info

dintre turci și austrieci din anii 1736 - 1739, avem o imagine edificatoare a greutăților de la început. Expresia "primului venit îi revine moartea, celui de-al doilea mizeria, cel de-al treilea are pâinea", încetățenită în acea perioadă, ilustra, într-un mod edificator, vitregiile pe care au trebuit să le îndure, odinioară, locuitorii acestor ținuturi.

În Sântana, spre deosebire de alte părți, colonizarea a avut un caracter privat, desfășurându-se din inițiativa baronului Jakob Bibics, care deținea domenii întinse în zona Aradului, între care și pusta Comlăușului.

Familii nobiliare și Comlăușul

În decursul vremii, teritoriul de azi al localității Sântana și-a schimbat de mai multe ori stăpânul feudal. În anul 1549, Comlăușul se afla în posesia nobilului maghiar Janos Kincses, pentru ca doi ani mai târziu așezarea să fie menționată în documente ca aparținând lui Emmerich Massay.

Potrivit lui Sandor Marki, istoric și profesor la Universitatea din Cluj - Napoca, familia Massay avea origini italiene și a fost menționată în documente încă din anul 1365. S-a stabilit în zona comitatului Arad în timpul domniei lui Matei Corvin. Tot în aceeași perioadă, o ramură a familiei a luat numele de Haračkány, după toponimul unei așezări care se afla în vecinătatea localității Sântana. Despre Emmerich Massay se cunoaște că a fost un protestant înflăcărat care a contribuit la promovarea și susținerea calvinismului în părțile locului. Fiica sa - Margaretha, s-a căsătorit cu viceconsulul comitatului Bihor, Miklos Paszmany. Primul lor copil, Peter Paszmany, a ajuns cardinal, adept al contrareforme și făuritor al limbii

maghiare moderne. Așadar, bunicul acestor maghiari renumiți a fost unul dintre stăpânii feudali ai Comlăușului.

Din 1640, Comlăușul a aparținut Sophiei Kıraly, iar 5 ani mai târziu familiei Jeney. În data de 9 mai 1563, regele Ferdinand I a dăruit Comlăușul familiei Vizesy. După alungarea turcilor la sud de Mureș, în 1699, așezarea a ajuns în posesia Curții de la Viena, dar 30 de ani mai târziu sunt cunoscuți trei noi stăpâni - principele Rinaldo de Modena, baronul Sigismund Josika și contele Sigismund Edelpachter.

Întemeietorul localității Sântana este socotit baronul Jașob Bibics de Deva. Totuși, oamenii locului îl știau numai după nume, întrucât baronul Bibics avea reședința la Zărând și se deplasa arareori la Sântana.

Familia Bibics a fost de origine bulgară. Din cauza convertirii la catolicism, a trebuit să facă față unei atitudini ostile din partea autorităților locale, fiind nevoită să părăsească țara. În anul 1722, Bibicestii au intrat în rangul nobilimii maghiare, adăugându-și numele "de Deva", după localitatea în care s-au stabilit. Unul dintre membrii familiei, Jașob Bibics, a ajuns prin părțile Aradului, unde a arendat suprafețe întinse de pământuri, între acestea numărându-se și așezările Zărând și Comlăuș, pe care, de altfel, le-a și cumpărat, în anul 1745, de la administrația funciară austriacă. Jașob Bibics a reușit să intre destul de repede în grațiile conducerii comitatului, iar între anii 1735 - 1746 a deținut funcția de vice-consul.

• Stema familiei Bibics.
 În răstimpul a trei decenii, de la intrarea în rândul nobilimii, până la moartea reprezentantului cel mai de seamă - Jașob Bibics, de care se leagă întemeierea localității Sântana, Bibicestii s-au afirmat ca o familie puternică, cu relații chiar și la Curtea de la Viena

De activitatea
Margarethei
Bibics
se leagă,
îndeosebi,
deschiderea
Gimnaziului
Latin
din Sântana,
la acea vreme
una dintre
instituțiile
de învățământ
frecventate
de copiii
nobililor
de pe cuprinsul
întregului
comitat

Jaġob Bibics a fost, de asemenea, consilier regal, în epocă fiind de notorietate și bunele relații pe care acesta le avea la Curtea de la Viena.

În anul 1751, a finanțat zidirea primei biserici catolice din Sântana și a adus membrii Ordinului Piarist. În schimbul unor favoruri economice, călugării s-au obligat să țină slujba religioasă și să se ocupe de educația familiilor nobiliare din împrejurimi. Din păcate, Bibics nu a mai apucat să se bucure de roadele actelor sale, întrucât, în data de 25 martie 1754, pe când era la Budapesta, îmbolnăvindu-se, moartea l-a răpus pe neașteptate. Totuși, opera lui a fost dusă mai departe de către cea de-a doua soție, Margaretha de Tomyan. Din donațiile făcute de aceasta, în 1855, în vecinătatea bisericii, a fost construită clădirea gimnaziului, iar un an mai târziu convictul - căminul în care erau cazați doar fii nobililor.

După aproape două decenii de strădanie, în anul 1773, contele Gheorghe Feġete de Galantha a reușit să intre în posesia averii lui Jaġob Bibics, devenind astfel noul proprietar al așezărilor Sântana și Comlăuș. Cu greu s-ar putea întocmi un portret al său. Nici atitudinea lui față de țărani din partea locului nu a rămas înscrisă în documentele vremii ori purtată de-a lungul generațiilor. Dar pentru Curtea de la Viena, contele Gheorghe Feġete de Galantha nu era deloc un necunoscut. La fel ca și baronul Bruġenthal din Sibiu, mai marele moșilor de la Comlăuș și Sântana a fost unul dintre protejații împărătesei Maria Theresia.

Feġete a urcat treaptă cu treaptă pe scara ierarhiei sociale, ajungând, de la statutul de simplu avocat, să ocupe demnități importante în administrația imperială, până la cea de vicescandar. Se arăta foarte rar la Sântana, așa încât localnicii nici nu l-au cunoscut.

Contele Gheorghe Fekete de Galantha a decedat în anul 1795, iar fiul lui, Ioan Fekete, a moștenit toată averea, inclusiv domeniile de la Sântana și Comlăuș. Despre acesta se știe că era un adept înflăcărat al iluminismului și un mare admirator al lui Voltaire, căruia i-a dedicat și trimis, de altfel, două volume de versuri în care ironiza Curtea de la Viena și instituția bisericii. Fiul contelui Gheorghe Fekete de Galantha și-a petrecut o mare parte a vieții la Paris, îndeletnicindu-se cu scrieri poetice și pierzând, din când în când, câte o moșie la jocurile de cărți.

Portretul unei doamne

Margaretha Bibics, născută de Tomyan, era fiica unui diriginte de oficiu postal regional care făcuse avere și a fost ridicat la rangul de nobil de către împăratul Carol VI, regele Ungariei.

Numele celei de-a doua soții a baronului Jakob Bibics este legat de contribuția deosebită pe care aceasta a avut-o la susținerea unor așezăminte culturale și la promovarea educației în rândul tinerilor prin numeroasele donații pe care le-a făcut.

În testamentul său din 1771, aprobat de regina Maria Theresa, Margaretha Bibics menționa următoarele: „cum Dumnezeu, după hotărârea sa de nepătruns, m-a lăsat fără copii, este voința mea fermă de a adopta un număr oarecare de inși ajunși la maturitate și de tineri pentru ca ei să satisfacă mai bine, prin educație și principii fundamentale, pe Dumnezeu, patria și înaltele cerințe regale. Eu le las moștenire întreaga mea avere mobilă și imobilă pe care, cu ajutorul atotputernicului har, am obținut-o prin modestul meu mod de viață și chibzuiala mea măsurată”.

În virtutea acestor dispoziții, a fost construit Convictul de la Sântana – căminul pentru studenți, unde veneau să facă școala tinerii nobili din întregul comitat, iar la Arad a luat ființă noul gimnaziu maghiar. Cunoscută astăzi sub denumirea de Colegiul Național “Moise Nicoară”, instituția de elită arădeană păstrează la loc de cinste bustul de marmură al fondatoarei, iar piața din imediată apropiere îi poartă numele.

Dorința Margarethei Bibics a fost să fie înmormântată, “fără risipă de lux și pompă”, în cripta bisericii din Sântana. Moartea a surprins-o însă în urbea de pe Bega, iar înmormântarea ei în cripta Domului din acest oraș este expresia înaltei considerațiuni de care s-a bucurat din partea clerului catolic.

după E. Schmidt - “Margaretha Tomyan de Bibics”, în “Heimathbrief”, nr.9/1997

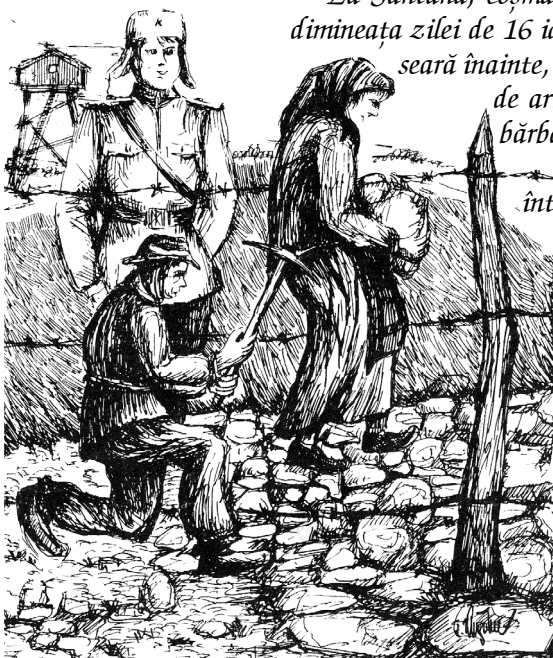
"Deutsch Sein" în comunism

Venirea comuniștilor a marcat începutul sfârșitului pentru comunitatea șvăbească din localitate. Trimiși în surghiun, în frigul neîndurător din Siberia, șvabii s-au îndreptat, mai apoi, în număr tot mai mare, spre Vaterland.

Rusia, "cimitirul popoarelor"

Încă din primele zile ale anului 1945, autoritățile sovietice de ocupație prezente în România au impus deportarea în Siberia a tuturor celor care au luptat sau au colaborat, într-un fel sau altul, cu armata germană.

La Sântana, coșmarul deportării a început în dimineața zilei de 16 ianuarie 1945, după ce, cu o seară înainte, localitatea fusese încercuită de armată. Au fost adunați toți bărbații cu vârsta între 17 și 45 de ani, la fel ca și femeile între 18 și 30 de ani. Inițial, fusese arestat chiar și preotul catolic, care, mai apoi, a fost eliberat. În locul celor absenți de la domiciliu și aflați pe lista deportaților, au fost ridicați din case alți membri ai familiei. Astfel, cei fugiți sau ascunși au fost determinați să se predea. Prizonierii au fost adunați în incinta gimnaziului din localitate,

iar în câteva ore au fost încolonați și duși, sub pază, la gară. Pe drumul de despărțire, coloana a fost însoțită de întreaga comunitate germană din Sântana, care număra în acea vreme peste 8.500 de suflete.

Deportații au fost îmbarcați în vagoane folosite pentru transportul vitelor, cu destinația URSS. Nu mai puțin de trei transporturi au luat, la intervale de câteva zile, drumul spre Siberia, deschizând coșmarul multor oameni nevinovați, crunt nedreptățiți de istorie. Cel mai numeros număr de deportați din Sântana s-a aflat în primul transport, un tren format din 70 de vagoane, în care fuseseră îmbarcate persoane din întregul Banat. După un drum de 19 zile, convoiul a ajuns la Krivoi - Rog, locul unde au rămas majoritatea șvabilor sântăneni. Deportatii care au plecat cu al doilea transport au fost debarcați în lagărele de la Marganeț și Dnepropetrovsk, iar cei din ultimul eșalon au ajuns în munții Ural, unde au lucrat în minele de cărbune

• Grup de tineri sântăneni deportați în lagărul de la Krivoi - Rog. "Teroarea roșie" a decimat comunitatea locală a șvabilor, aducând jale și furie înăbușită la Sântana

Lagărul nr. 12 - amintiri din Siberia

”

Mai multe clădiri în spatele unui gard de sârmă ghimpată. Bărbații și femeile ocupau barăci diferite. Înăuntru erau paturi pe trei nivele, în care nu te puteai așeza decât aplecat. Pentru a urca deasupra, de grinzi erau sprijinite scări. Din cauza frigului groaznic oamenii dormeau îmbrăcați.

În pereți nu se afla decât un singur rând de ferestre. De tavan atârna un bec electric. Pentru că nu exista întrerupător, acesta trebuia întors cu mâna, altfel ar fi ars tot timpul. O sobă pe cărbuni înfrunta zadarnic gerul de afară. Așa – zisa toaletă era, de fapt, o groapă mare în curte acoperită cu scânduri. Din loc în loc, doar câteva deschizături pentru satisfacerea nevoilor.

Ехдакiевка era o colonie de muncitori situată într-o zonă de munte, în apropierea orașului Stalino, înainte Jussouka.

Cum am ajuns, ni s-a cerut să predăm toate actele și hârtiile pe care le aveam asupra noastră, chiar și cărțile de rugăciune. A doua zi a urmat apelul și o vizită medicală. A fost ultima dată când am fost strigați pe nume. Din acel moment, nu mai eram decât niște numere.

Meseriașii au fost împărțiți pe categorii – tâmplari, cizmari, etc. și repartizați la diferite ateliere de producție. Față de ceilalți, se bucurau de condiții destul de bune. Cel mai dorit loc de muncă era la bucătărie. Femeile trebuiau să mute, întreaga zi, oale mari dintr-o parte în alta, dar puteau mânca pe săturate și, pe deasupra, să le aducă unele alimente cunoscuților. Și la spălătorie exista avantajul că era un acoperiș deasupra capului, dar se muncea din greu.

Majoritatea celor deportați lucrau ca și muncitori necalificați în echipe conduse de către brigadierii. În primele săptămâni, au trebuit săpate mai multe șanțuri în apropierea lagărului. Pământul era atât de înghețat, încât orice muncă dura o veșnicie. Ceea ce se săpa cu mare chin în timpul zilei, era astupat peste noapte de viscol și zăpadă, transformând totul într-un adevărat calvar. Alții au lucrat ca ajutoare la construcția caselor sau la demolarea celor distruse. Totul era transportat cu săniile, iar pentru că nu erau cai la îndemână, acestea erau trase și împinse de către femei. Cu greu ar putea cineva care nu a fost la fața locului să își imagineze viața din lagăre.

Masa se primea de două ori pe zi – la cinci dimineața, un polonic cu apă îndulcită ce trecea drept ceai și 500 de grame de pâine care trebuia să ajungă pentru întreaga zi. Seara – o zeamă de varză, de data asta fără pâine. Îi spuneam zeamă de apă pentru că înăuntru nu pluteau decât câteva bucățele de varză și felii de castraveți. Cartofi primeam doar arareori. Cei care prestau munci grele se bucurau de un surplus de 800 grame de pâine și un terci de mei.

În primii doi ani nu exista nici o plată pentru munca depusă. Mereu se spunea că mâncarea costa mai mult decât prețul muncii. De aceea, mulți au murit din cauza subnutriției. Și în anii următori s-a muncit pe întreg parcursul anului, fără nici un concediu, dar cu banii primiți se putea cumpăra câte ceva de mâncare. De atunci, nu s-a mai murit de foame..

Maria Bofn,
„Bericht über die Russlandverschleppung”,
în Heimatsbrief, nr.1/1989

sau în combinatul de prelucrare a nichelului de la Orsk. Pretutindeni, înfometarea, munca fizică epuizantă, cu norme zilnice imposibil de îndeplinit, pedepsele corporale severe aplicate la cea mai mică nerespectare a regulamentelor și gropile comune făceau parte din cotidian. Din 1948, condițiile de viață s-au îmbunătățit oarecum prin faptul că deportații puteau să își procure hrana de pe piața liberă care a înflorit în jurul lagărelor.

Ultimii supraviețuitori ai deportărilor din URSS s-au întors la Sântana, în decembrie 1949, odată cu închiderea lagărelor. Ajunși acasă, au aflat că întreaga lor avere fusese confiscată. Pământul, vitele, uneltele agricole, podgoriile și livezile au fost împărțite, prin reforma agrară din anul 1945, altor oameni.

Deportarea: ce rămâne după

După aproape o jumătate de veac de la închiderea lagărelor, numărul și listele oficiale ale șvabilor săntăneni care au fost deportați în Rusia și în Bărăgan, continuă să fie încă necunoscute în totalitate.

Potrivit aprecierilor mai multor etnici germani, cifra neoficială, dedusă din statisticile demografice din care s-au scăzut numărul celor care nu s-au mai întors în Sântana, este de aproximativ 2.500 de persoane.

În timpul deportării, au decedat 275 de persoane. Dintre acestea, 203 (133 de bărbați și 70 de femei) erau originare din Sântana, iar 72 (44 de bărbați și 28 de femei) din Comlăuș.

Dacă la cei 177 de bărbați decedați în URSS, se adaugă încă 346 de dispăruți în

timpul celui de-al doilea război mondial, rezultă că au pierit aproape 20% dintre

bărbații șvabi aflați în plină putere de muncă.

Pe baza declarațiilor celor care au supraviețuit deportărilor, dr. Gheorghe Zărna face, în lucrarea sa „Șvabii. Un subiect încheiat?”, următoarele aprecieri:

- au rămas în URSS aproape 300 de persoane;

- au plecat direct în Germania, după eliberarea din lagăre, circa 200 de oameni;

- s-au întors în România în jur de 1.700 de șvabi;

- s-au întors în Sântana sub 1.500 de supraviețuitori, dintre care peste 500 de bolnavi, iar dintre aceștia, aproape 300 au murit după cinci ani.

Statul ia tot!

Ocupația sovietică a însemnat pentru șvabii din Sântana, la fel ca pentru toți cetățenii României, o schimbare majoră a modului tradițional de viață, care a deschis drumul unui jumătate de secol de suferință.

Primele măsuri au fost luate prin Decretul nr. 187 din anul 1947, care stipula exproprierea totală a averii șvabilor acuzați de simpatie sau colaborare cu armata nazistă.

Pământul naționalizat a fost împărțit unei noi categorii de populație, de etnie română, transmutată din zonele montane subdezvoltate și din împrejurimi, în scopul înlocuirii forței de muncă germană, întrucât această comunitate fusese decimată prin deportările în URSS de după război.

Coloniștii (moșii) au fost cazați în casele șvabilor, care au trebuit să se mute în grajduri, magazii sau în alte anexe gospodărești ale propriilor locuințe. În schimb, șvabii care, în timpul războiului, au luptat în armata română, au avut de câștigat. Lor nu li s-a aplicat legea exproprierii, ba mai mult, au fost recompensați pentru fidelitatea față de statul român prin împroprietărirea cu câte cinci hectare de teren agricol.

Cu toate că prin Decretul nr. 81 din anul 1956, șvabii și-au recăpătat o parte din averea confiscată (case și grădini), pământul a rămas la stat. În căutarea unor alternative de supraviețuire, mulți

• Principiul de bază al comunismului - "de la toți după posibilități, fiecăruia după nevoi", și-a găsit corespondentul ideal în confiscarea utilajelor agricole și distrugerea proprietății private

țărani șvabi s-au recalificat profesional, devenind muncitori - navetiști la întreprinderile din Arad. Alții s-au angajat ca muncitori agricoli la fermele de stat nou - înfiintate pe terenurile expropriate de la "chiaburii" germani și români din localitate.

Condițiile de viață din ce în ce mai grele și pierderea oricărei speranțe de schimbare a regimului politic au fost de natură să îi determine pe tot mai mulți șvabi să își îndrepte privirea către Vaterland ca înspre un ultim refugiu și să părăsească așezarea de baștină.

Înapoi în Vest

Ideea întoarcerii în Germania are o veche tradiție în familiile germane. Încă de prin anii '50, se vorbea, deja, despre întoarcerea în Vaterland ca despre o modalitate de a scăpa de viața grea de sub jugul comunist adus în România de ruși .

Anul	Sântana	Comlăuș	Total
1755	1.224	1.189	2.413
1799	2.040	1.508	3.548
1839	3.852	1.302	5.154
1900	4.693	1.514	6.207
1941	5.322	2.017	7.039
1956	4.919	1.617	6.536
1982	4.852	1.329	6.181
1987	3.343	941	4.284
1992	865	225	1.090
1996	388	76	464
1997	448	117	565
2007	306	84	390

* *Evoluția populației de etnie germană în Sântana și Comlăuș*

Emigrarea în Germania a deschis în familiile șvabilor un lung și dureros șir al despărțirilor de cei dragi. După 1990, odată cu reîntregirea familiilor, a început un nou capitol în istoria șvabilor sântăneni, de această dată, departe de locurile natale

Emigrarea șvabilor din Sântana s-a derulat în două perioade distincte de timp: înainte și după 1990, cu elemente grăitoare pentru fiecare etapă.

Înainte de prăbușirea comunismului, șvabii erau nevoiți să aștepte, uneori, decenii pentru a primi o viză de plecare definitivă în Germania. De cele mai multe ori, cei care reușeau să plece în vizită la rude sau prieteni, erau puși în fața dilemei de a rămâne în "țara visată", ruți de familie și de grupul etnic în mijlocul cărora au crescut sau de a se întoarce în România.

Începând de prin anii '70, opțiunea șvabilor a devenit tot mai clară, iar plecarea acestora în Vaterland s-a transformat într-un adevărat "fetiş". Până la sfârșitul anului 1989, nu mai puțin de 3.000 de șvabi sântăneni au părăsit localitatea de baștină, în dorința de a începe o nouă viață, dincolo de opreliștile comunismului. Imediat după 1990, mirajul unei lumi interzise vreme de cincizeci de ani i-a făcut pe cei mai mulți șvabii din Sântana să ia, de asemenea, calea către Occident, în Vaterland-ul lipsit de griji.

Și totuși, contrar așteptărilor multora dintre ei, patria regăsită nu și-a întâmpinat cu surle și tobe fii rătăcitori. Dimpotrivă. Sosind, de obicei, după-amiaza sau seara, epuizați după un drum lung, emigranții se trezeau, derutați, în așa - numitele "lagăre de primire și tranzit". O denumire înșelătoare asupra adevăratelor rosturi ale locului, deoarece unii șvabi săntăneni au rămas acolo ani întregi. În schimb, în anii '90, nu au mai stat în aceste lagăre decât pentru o perioadă foarte scurtă de timp sau chiar deloc, întrucât au fost cazați la rudele de gradul I care se aflau deja în Germania.

Peste ani, speranțele emigranților șvabi de a-și găsi rostul în "noua patrie", nu sunt într-u totul realizate. "Deutsch Sein" continuă să însemne pentru mulți dintre aceștia, viața pe care au lăsat-o în urmă în localitatea de baștină, în Heimat-ul de ieri.

De ce au plecat șvabii?

Decizia de emigrare a șvabilor a presupus un complex de motive, fără ca printre ele să fi existat și obligația părăsirii forțate a țării.

Este cert că motivul principal al emigrării nu a fost nivelul economic scăzut al societății românești în comparație cu Germania, deoarece cei mai mulți șvabi au avut la Sântana casă, gospodărie, pământ, loc de muncă și posibilități de școlarizare nelimitate.

Motivul politic, dacă au existat, s-au referit numai la un număr mic de șvabi, întrucât toți cetățenii României s-au "bucurat" de același tratament din partea autorităților comuniste. Un moment aparte l-au reprezentat primele luni ale anului 1990, când șvabii au părăsit în număr mare Sântana de teama unor conflicte armate, dar și a atragerii lor în Germania prin propaganda pro - emigrare.

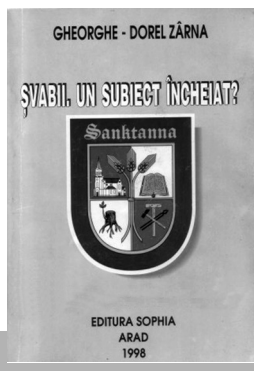
Dorința de reîntregire a familiei, „moda” emigrației și posibilitatea de a câștiga mai bine în Germania decât în România, au fost principalele motive de emigrare

recunoscute de către cei mai obiectivi șvabi. Câștigarea libertății individuale și colective a fost pusă de mulți pe același nivel cu rezolvarea problemelor existenței și cu abundența de produse de consum, specifică societății occidentale.

Pentru unii șvabi din Sântana, un motiv recunoscut de emigrare l-au reprezentat cataloagele de produse germane și pachetele de bunuri trimise de rudele stabilite de mai mult timp în Germania, ca și îndemnurile repetate de a părăsi România.

Nu în ultimul rând, un rol important în plecarea șvabilor l-a avut reacția de inducție a ideii de emigrare a unei familii, care a determinat și alte familii, rude, prieteni sau conlocuitori ai comunității să facă același pas. Este exact ceea ce s-a întâmplat și la Sântana, înainte de căderea comunismului, iar într-un mod mult mai accentuat, după 1990.

după Gheorghe Zărna, „Șvabii. Un subiect încheiat?”, Ed. Sophia, Arad, 1998

În amurg de amintire

“Furia” emigrării în Vaterland, care i-a cuprins, la începutul anilor ‘90, și pe șvabii sântăneni, a dus la schimbări majore în compoziția etnică a localității. Totodată, a fost deschisă calea spre dezintegrarea uneia dintre comunitățile de vază ale așezării.

Stema localității Sântana a fost realizată în anul 1991 de către Peter Ganter, fost profesor de desen, originar din partea locului.

Inițial, a fost întrebuințată doar de către “HOG Sanktanna”, iar din anul 2003 a fost adoptată de către Primăria Sântana ca însemn specific al localității.

Stema cuprinde un număr de patru câmpuri, iar dominantă verticală – un snop de spice, simbolizează bărbatul german, care a constituit baza țărănească din localitate.

Câmpurile din stânga sus și dreapta jos au fondul verde, iar cele opuse au un fond alb, culori reprezentative pentru Banat. În

Acasă, departe de acasă

Atât pentru șvabii care au rămas pe locul de baștină, cât și pentru cei care au hotărât să se întoarcă în “țara strămoșilor”, Sântana nu mai este cea de altădată.

Însemnele locului

stânga sus este înfățișată biserica catolică, mărturie a credinței locuitorilor, în timp ce câmpul din dreapta sus prezintă o carte – semn al unui spirit deschis.

În partea de jos a stemei, câmpul din dreapta îi reprezintă pe meseriași, care, odinioară, erau în număr mare în localitate, amintind, totodată, că la Sântana a luat naștere prima asociație profesională din comitatul Arad.

Contrar gravelor lovituri ale soartei, pe care Sântana le-a îndurat în decursul istoriei sale, voința și puterea de nestrămutat a țărănimii i-a asigurat supraviețuirea, lucru simbolizat prin rădăcina unui copac tăiat din care crește o ramură.

Inelul din mijloc, care ține și sprijină snozul de spice, are rolul de liant al celor patru câmpuri.

Cei care s-au despărțit de localitatea natală, duc dorul legăturilor trainice de altădată cu prietenii și vecinii, a prispei casei pe care stăteau până toamna târziu, a holddelor îmbelșugate și tânjesc după mâncărurile tradiționale din "vechea patrie".

Pe de altă parte, șvabii din Sântana, tot mai străini în locul lor natal, deplâng uitarea în care au fost fost împinși după Revoluție. Arareori doar se mai aude pe străzile localității dialectul șvăbesc. "Krisokott" - salutul atât de uzual până în anii '90, pare rupt din alte timpuri, iar cei ce îl mai rostesc, cîtiva oameni în vîrstă, aduc mai degrabă a personaje dintr-o poveste care e pe cale să se încheie în zilele noastre.

Și totuși, destui dintre șvabii sântăneni, deopotrivă cei rămași în Heimat sau stabiliți în Vaterland, se preocupă de soarta comunității. De-a lungul anilor, de la Revoluție încoace, organizațiile acestora -

- "Altesheim" - căminul de bătrâni care îi adăpostește pe etnicii germani rămași în Sântana, a luat ființă în anul 1992. Amenajarea clădirii a fost finanțată de mai multe asociații ale șvabilor sântăneni emigrați în Germania, precum și de Ministerul Federal de Interne al statului german

atât "H.O.G. Sanktanna", cât și filiala locală a Forumului Democrat German, iar mai târziu Asociația "Valores", s-au implicat, cu dăruire, în viața comunității locale. În sprijinul acesteia, au venit demersurile pentru construcția azilului de bătrâni din localitate, numeroasele donații din partea membrilor săi, care au înlesnit renovarea mai multor edificii ale comunității șvăbești din Sântana și, nu în ultimul rând, contribuția decisivă la cunoașterea istoriei așezării. Sunt toate, fără îndoială, expresii ale spiritului șvăbesc, pentru care legătura cu trecutul și aducerea - aminte fac parte din zestrea comunității.

Cu gândul la "Heimat"

"Heimatortsgemeinschaft Sanktanna" (HOG) în traducere "Comunitatea Germanilor originari din Sântana", cea mai mare asociație a șvabilor bănățeni, a fost constituită în februarie 1981, la Augsburg/Gersthofen, de către Joseph Kufni, Jakob Wunderlich, Johann Müller și Stefan Tänzler, cu scopul de a oferi sprijinul necesar în procesul integrării pentru cei care au plecat din localitatea natală.

Încă de la început, asociația și-a asumat și rolul de a menține legătura între șvabii sântăneni, cât și de a conserva moștenirea culturală din vechea patrie. Pentru aceasta, organizează întâlniri, dezbateri, mese rotunde, manifestări sportive și cu caracter cultural și desfășoară o bogată activitate publicistică care cuprinde studii despre istoria și prezentul localității de baștină, prezentarea evenimentelor ce se desfășoară în decursul anului sub egida HOG sau evidențierea membrilor marcanți ai asociației.

Böblingen. Înființată în 1987, cu prilejul întâlnirilor tradiționale desfășurate de "HOG Sanktanna", grupa locală din Böblingen îi reunește, în fiecare an, pe șvabii sântăneni din partea locului în "Haus der Donaueschwaben" din Sindelfingen pentru a sărbători binecunoscutul "Fasching".

Freiburg. Grupa locală a "HOG Sanktanna" din Freiburg a fost constituită sub oblăduirea lui Anton Bleiziffer, fiind adeseori asociată cu așa-numitele „Antonitreffen” - întâlniri care au loc de ziua Sfântului Anton și care se desfășoară sub egida asociației. Deloc întâmplător, acestea au loc, în fiecare an, în jurul datei de 17 ianuarie – sărbătoarea Sfântului Anton, care evocă în amintirea șvabilor sântăneni două evenimente majore: "războiul lui Anton" din anul 1889 și deportările în Uniunea Sovietică din anul 1945.

Ultimul stinge lumina

Puțini șvabi au rămas în Sântana după prăbușirea comunismului. Cei mai mulți au ales să emigreze în Germania, luând cu ei doar amintirile. Dintre cei aproape zece mii de șvabi cât număra odată localitatea, astăzi numărul lor nu mai trece de patru sute de persoane, fiind în scădere de la un an la altul.

În urma preocupărilor aceleiași Anton Bleiziffer, la Freiburg a luat naștere și un cerc muzical care are ca scop conservarea cântecelor specifice ale șvabilor bănățeni, până acum reușindu-se lansarea unei casete audio— "Serenadă pentru Sântana" (1992) și a două CD-uri - "Ca acasă, așa se cântă la Sântana" — (1999), respectiv "Steaua ta să strălucească" — (2000), ultimul dedicat poetului Nicolas Lenau.

Ingolstadt. După modelul șvabilor sântăneni din Freiburg, care au fost promotorii ineditelor manifestări „Antonitreffen”, cei din Ingolstadt au adus de pe plaiurile natale sărbătoarea pomului de mai — „Maibaumfest”. Evenimentul, unic în viața culturală din Germania, a reînviat astfel vechiul obicei al șvabilor bănățeni prin care se celebra venirea primăverii.

Nürnberg. Membrii din Nürnberg ai „HOG Sanktanna” s-au evidențiat în decursul timpului prin organizarea unor manifestări diverse, de la baluri anuale, carnavaluri pentru

copii și turnee de popice, până la pelerinaje și studii documentare despre localitatea natală.

Tot în Nürnberg își are sediul asociația „Noris Banatoris” înființată în 1992 de către Alf Kührt, care desfășoară o activitate susținută în vederea păstrării tradițiilor de Fasching din vechea patrie.

Kraichgau. Ultima, dar nu cea din urmă filială a „HOG Sanktanna” este cea din Kraichgau, vechea localitate de unde, în urmă cu 250 de ani, pornind în căutarea unei noi patrii, mai multe familii de germani s-au stabilit la Sântana. Spre deosebire de celelalte grupe locale, care au luat naștere în 1987, cea din are Kraichgau o istorie mai scurtă, fiind înființată în anul 2005.

după Walter Tonța - "25 Jahre HOG Sanktanna - Rückblick auf eine Erfolgsgeschichte", în "Heimatbrief", nr. 19/2007

Cât privește păstrarea identității comunității șvăbești din localitate, acest deziderat continuă să rămână sub semnul întrebării. Perspectivele vieții șvăbești din localitate atârnă de voința câtorva oameni - șvabi și români, care se încapățânează să poarte încă stindardul unei vechi comunități al cărei destin, pare-se, că a fost deja pecetluit.

Viața spirituală a etniei se înviorează cu ocazia sărbătorilor religioase și tradiționale, spectacol ce se repetă an de an, atunci când emigranții se reîntorc în localitatea de baștină pentru o scurtă perioadă de timp. Însă, spre deosebire de trecut, tot mai mulți români iau parte la aceste manifestări, odată apanajul exclusiv al șvabilor. Iar pentru șvabii din afară, aceastea constituie, mai degrabă, o modalitate de petrecere a câtorva zile de concediu, prilej de discuții cu vecinii de altădată, la un pahar de "cafă" sau o țuică zdravănă.

Sântana, locul din suflet

”

Desigur, iubim locul nostru de baștină, vechea patrie, al cărei nume îl cinstim și în purtăm, pretutindeni, cu mândrie.

„Heimat”, scumpa patrie de ieri, înseamnă, în primul rând, o fereastră către trecut, este ulița copilăriei, locul unde am crescut și ne-am format ca oameni și de care ne leagă atâtea amintiri. La plecarea în „Vaterland”, cei mai mulți dintre noi, șvabii sântăneni, am lăsat în urmă agoniseala de-o viață. Și totuși, fără să știm poate, am adus în noua - vechea patrie mai multe decât credem.

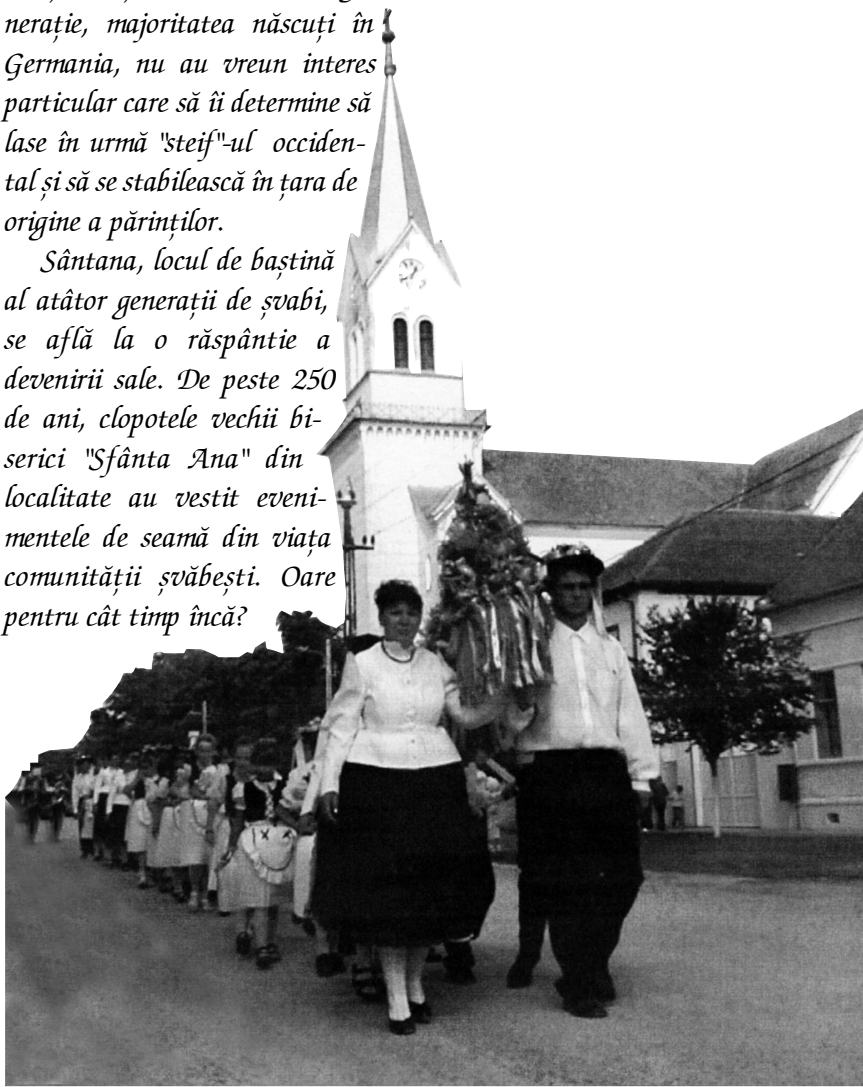
Mai ales tradițiile și graiul nostru, valori pe care continuăm să le cultivăm și astăzi, sunt o mărturie vie a identității pe care o purtăm, de care suntem mândri. Cultura șvabilor este moștenirea trecutului, iar prezența noastră, în felul ei aparte, are menirea de a o păstra, întreagă și curată, pentru generațiile viitoare.

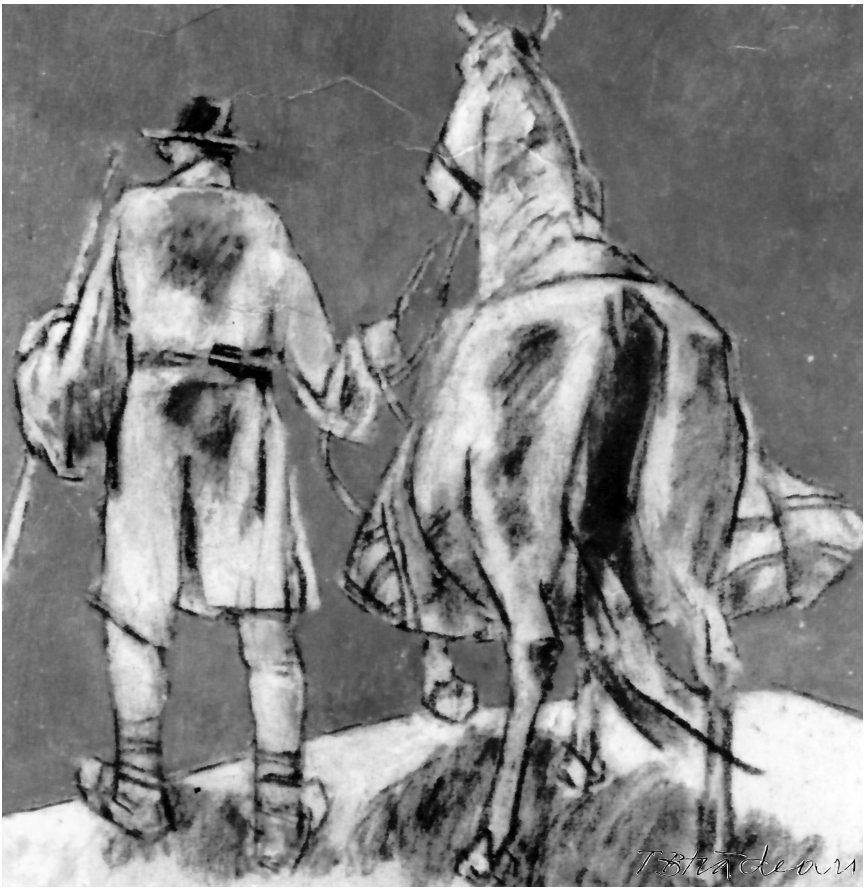
Nu, rostul nostru nu este de a proslăvi cenușa și relicvele trecutului, ci acela de a ține, pe mai departe, flacăra aprinsă.

Josef Lutz,
președintele „HOG Sanktanna”

Există un viitor pentru șvabii din Sântana? Cei din vechea generație, atașați de pământul unde s-au născut, unde au crescut, au învățat și au muncit, sunt acum bătrâni. Pentru ei, Sântana rămâne locul zilelor de ieri, de neregăsit în prefacerile ce le-au însoțit viața. Cei din tânăra generație, majoritatea născuți în Germania, nu au vreun interes particular care să îi determine să lase în urmă "steif"-ul occidental și să se stabilească în țara de origine a părinților.

Sântana, locul de baștină al atâtor generații de șvabi, se află la o răspântie a devenirii sale. De peste 250 de ani, clopotele vechii biserici "Sfânta Ana" din localitate au vestit evenimentele de seamă din viața comunității șvăbești. Oare pentru cât timp încă?

*Capitolul IV**Lungul drum înainte -
înapoi*

*AFLATĂ SUB SEMNUL UNOR VREMURI
ALE CĂROR RÂNDUIELI ȘI LE-A ÎNSUȘIT
DE FIECARE DATĂ CU SUCCES, VIAȚA
ECONOMICO - SOCIALĂ A LOCALITĂȚII A
CUNOSCUȚ, ÎN EGALĂ MĂSURĂ, GLORIA ȘI
DECĂDEREA. ÎN FAȚA ÎMPREJURĂRILOR
POTRIVNICE, SÂNTANA A ȘTIUT SĂ-ȘI
GĂSEASCĂ RESURSELE PENTRU A TRECE
DINCOLO DE VITREGIILE CE AU STAT ÎN
CALEA DEZVOLTĂRII SALE*

a doar câțiva ani de la înființare, în 1748, Sântana a fost ridicată la rang de târg de către împărăteasa Maria Theresa. Noul statut, care îi conferea dreptul de a organiza trei târguri anuale și două piețe săptămânale, a avut ca urmare creșterea importanței acestei așezări. Mai târziu, în timpul comunismului, Sântana a devenit un model de urmat pentru alte localități de pe cuprinsul țării și a ținut, ani la rând, drept "cap de afiș" în întrecerea socialistă a vremii.

După 1989, Sântana a început să-și croiască drumul anevoios spre economia de piață. Tributară, în anii '90, mentalităților din trecut, în ultima vreme, localitatea pare să fi pornit cu determinare pe calea dezvoltării și, de ce nu?, a redobândirii prestigiului de altădată.

Feudalism vs. capitalism: începuturile

Secolele
XVIII-XIX se
caracterizează
printr-o
exploatare
excesivă a
țăranilor.
O îmbunătățire
a condiției
acestora s-a
produs după
punerea în
practică a
Reglementării
Urbariale a
împărătesei
Maria Theresa

Oamenii din partea locului s-au îndeletnicit, încă din cele mai vechi timpuri, cu agricultura și creșterea animalelor, ocupații care au însemnat până către jumătatea secolului al XVIII - lea modalitatea exclusivă de asigurare a traiului. Mai apoi, dezvoltarea breslelor meșteșugărești a adus un nou suflu economic în localitate.

Sub legea grofilor

În acele vremuri, țăranii erau la cheremul stăpânilor feudali față de care trebuiau să presteze o sumedenie de munci și să achite felurite dări. Atunci când povara obligațiilor devenea de nesuportat, fugeau de pe proprietățile de care aparțineau sau se răsculau împotriva nobililor.

Documentele întocmite cu aceste privilejii consemnează că astfel de cazuri s-au întâmpnat și pe plan local. Bunăoară, în anul 1752, conducerea comitatului a fost nevoită să facă anchete în peste douăzeci de așezări din ținut, între care se numărau și Sântana și Comlăușul. În rapoartele vremii se arată că "la Sfânta Ana, cuibul proaspăt al fanaticilor Bibești, s-au petrecut grave nemulțumiri" din partea iobașilor și că localitatea a fost amenințată cu depopularizarea în urma fugii acestora. Cei interogați au afirmat că "nu mai pot rămâne pe loc din cauză că domeniul nu-și respectă

condițiile contractuale ale învoielii făcute cu ei", siliți fiind, din această cauză, să își părăsească averul și casele.

Nu încapă îndoială că abuzurile nobililor față de țărănime erau de natură să afecteze, în mod direct, veniturile statului. Tocmai de aceea, Curtea de la Viena a inițiat o nouă politică socială. Pusă în practică, în anul 1765, prin Reglementarea Urbarială a împărătesei Maria Theresa, aceasta a însemnat o îmbunătățire a situației economice a iobagilor, fiind stipulate, în mod clar, impozitele în bani, munca și produsele agricole, atât către Viena, cât și cele cuvenite seniorului local.

Spre sfârșitul secolului al XVIII - lea, țărănimea a început lupta pentru răscumpărarea sarcinilor iobăgești, prilej cu care au fost întocmite învoieli cu arendașii domeniilor. Pe de altă parte, în aceeași perioadă, s-a constatat și o creștere vertiginoasă a numărului meșteșugarilor din localitate, care au început să se organizeze în diferite asociații.

Din urbariul Mariei Tereza

Conform urbariului din anii 1771 - 1772, la Sântana erau înregistrați 254 de iobagi cu drept de strămutare și 2 jeleri fără casă, în timp ce în Comlăuș figura un număr de 157 de familii de iobagi și 14 jeleri fără casă.

Iobagii erau obligați să presteze stăpânului de atunci, nobilul Gheorghe Fekete de Galantha (comite al Aradului) un anumit număr de zile de robotă, de asemenea, să îi predea 12 stânjeni de lemne, 121 de ocale de unt, 243 de găini și câte un galben de aur de fiecare iobag, cât

și a noua parte a tuturor produselor naturale (miere de stup, cânepă, vin etc.). Dacă nu se prezentau la robotă, iobagii erau pedepsiți cu 12 lovituri de bici, iar dacă "le umbla gura" mai primeau alte 24 de lovituri.

Totodată, iobagii nu aveau voie să culeagă ghindă pentru porci sau să vândă carne din animalele proprii, care au fost tăiate. Alimente și băutura nu le era permis să cumpere decât din cârciuma și măcelăria care erau proprietatea stăpânului feudal.

“Noi vrem pământ!”

Lipsa de pământ și sistemul înrobitor de arendă a dus la izbucnirea, în Sântana, ca și în alte părți ale comitatului Arad, a mai multor mișcări țărănești de revoltă. În anul 1856, într-o adunare care a numărat câteva sute de țărani români și germani, s-a protestat împotriva deciziei tribunalului urbarial care a dispus comasarea unor pământuri ce au fost atribuite moșierilor, în locul cărora vechii proprietari au pri-mit altele, de o calitate slabă și la o dis-tanță mare de comună. Speriate de amploarea mișcării, autoritățile au fost nevoite să ceară mod-ificarea hotărârii inițiale.

Patru ani mai târziu, în urma unei revolte a țărănilor, au ieșit la iveală ilegalitățile comise de către primarul din acea vreme - Johann Weisenburger, reprezen-tant al păturii înstărite din comună, ale cărei interese le susținea. Pe această cale, țărani din Sântana au pierdut o mare parte din pășunea comunală, care a intrat în proprietatea unor mari moșieri.

Însă cea mai amplă și reprezentativă mișcare de protest a țărănilor din Sântana împotriva abuzurilor mai marilor vremii a avut loc în anul 1899. Cunoscută sub numele de “războiul lui Anton” pentru că s-a desfășurat în data de 17 februarie, de ziua Sfântului Anton, sau “războiul femeilor”, deoarece acestea s-au arătat mai hotărâte,

revolta s-a declanșat pe fondul alegerilor pen-tru primar. Majoritatea țăranilor susțineau candidatura lui Anton Scholler, în timp ce pătura înstărită dorea să fie reales Josef Jestr. De rezultatul alegerilor depindea soarta pășunii comunale, pe care moșierii voiau să o are pentru a mări suprafața cultivată, lucru ce ar fi însemnat pentru sute de țărani din

localitate să nu mai aibă unde să își ducă animalele la păscut. Nesocotind dorința maselor, prim-pre-torul plasei Șiria, de care aparținea la acea vreme și Sântana, nu a admis candidatura lui Scho-ller, declarându-l re-ales ca primar pe Josef Jestr.

În fața revoltei ce a avut loc, în comună a fost de-clarată starea de asediu, fiind aduse două companii de

soldați de la Arad pentru restabilirea ordinii. Revolta a fost considerată un atac direct la adresa statului maghiar, iar în urma procesu-lui ce a avut loc, un număr de 11 persoane, între care șapte femei și patru bărbați, au fost întemnițate până la patru luni. Direct res-ponsabilă de răzmiere ce a avut loc a fost găsită “Asociația Țărănilor”, drept care aceas-ta a fost desființată. În schimb, s-au orga-nizat noi alegeri pentru postul de primar, iar ideea deștelenirii pășunii a fost abandonată.

Emanciparea

Deși calea înlocuirii relațiilor feudale din agricultură cu cele de tip capitalist nu a fost deschisă decât odată cu desființarea iobăgiei (după revoluția de la 1848), Sântana a avut o situație aparte. În mod indiscutabil, ridicarea localității, în anul 1748, la statutul de târg, a atras după sine schimbări importante în modul de viață al localnicilor.

Cât privește preocupările meșteșugărești, acestea nu sunt deloc de neglijat. Deja în anul 1752, documentele vremii consemnau existența în comună a trei meseriași, dintre care un dulgher, un fierar și un cărămidar. Tot la Sântana a luat naștere, în anul 1774, prima asociație meșteșugărească

din comitat - cea a cizmarilor, pentru ca un an mai târziu să fie înființată o asociație mixtă, a tuturor profesiilor ce erau practicate în comună.

În timp, numărul meșteșugarilor a crescut continuu, odată cu consolidarea puterii lor economice, fapt ce le-a permis să se poată răscumpăra de la seniori. Astfel, la începutul secolului al XIX - lea, meseriașii au fost scutiți de prestația în muncă, rămânându-le de achitat doar impozitul în bani. Documentele întocmite în anul 1876 atestă formarea, la Sântana, a nu mai puțin de patru asocia-

• Diploma meșteșugarilor sântăneni. Localitatea se mândrește cu faptul că aici a fost înființată prima asociație meșteșugărească de pe cuprinsul comitatului Arad

*Sfârșitul
secolului al
XIX - lea și
începutul
secolului XX
au marcat o
perioadă de
dezvoltare
economică în
Sântana.*

*După primul
război mondial
și criza de la
sfârșitul anilor
'20, localitatea
a cunoscut o
nouă etapă de
creștere
economică,
întreruptă, din
nou, de flagelul
războiului*

ații profesionale: fierari și dogari; croitori și țesători; tâmplari, brutari, curelari și lăcătuși; cizmari, acestea numărând un total de 391 de meseriași.

Pentru a-și extinde activitățile desfășurate, mulți dintre aceștia au apelat la institutul de credit fondat în primii ani ai secolului trecut de către țărâניהa înstărită și negustorii din localitate. Instituția amintită a jucat un rol important în ridicarea economică a populației, dar a avut și aspecte negative, ducând la ruina micului producător atunci când acesta nu-și mai putea achita datoriile.

Toate pânzele sus

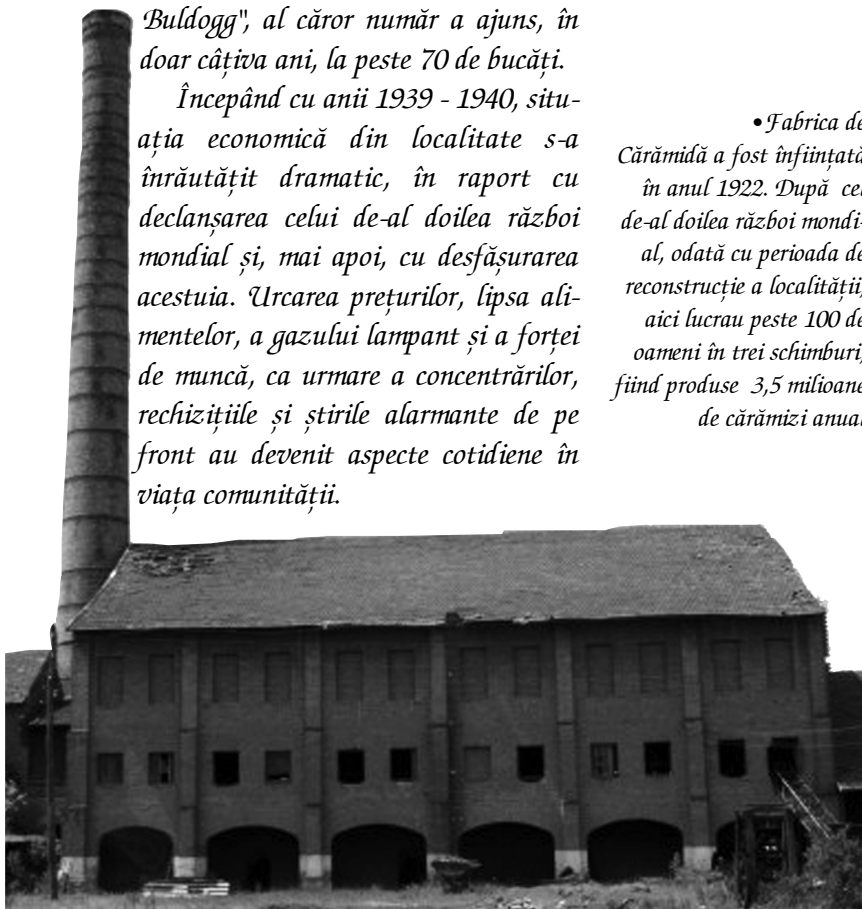
Cu precădere după reforma agrară din anul 1921, rolul institutelor de credit din localitate, (unde ființau Casa de Economii Arădeană și o sucursală a "Lutz Bank") au crescut vertiginos, tot mai multe persoane împrumutându-se pentru a cumpăra pământ ori pentru a face diverse investiții.

Progresul vremelnic înregistrat în primii ani de la sfârșitul războiului, a fost curmat de grava criză economică ce a izbucnit în 1929 și ale cărei repercusiuni s-au prelungit până la jumătatea deceniului patru din secolul trecut. La fel ca peste tot, și pentru Sântana, aceasta a însemnat sistarea activității celor mai multor ateliere din localitate, ruina instituțiilor de credit și a unui mare număr de întreprinzători, care și-au văzut visele destrămate peste noapte.

După această perioadă, care a împins majoritatea populației la condiții grele de trai, au urmat, din nou, câțiva ani de stabilitate economică și chiar "prosperitate țărănească", potrivit expresiei lui Jakob Hübner. Acesta arată că în localitate au fost achiziționate, prin intermediul "Asociației Țăranilor", mai multe utilaje agricole, între care și tractoare, primele - marca "Fordson", fiind aduse tocmai din America. Dar preferința localnicilor au fost, îndeosebi, tractoarele germane "Lanz - Bulldogg", al căror număr a ajuns, în doar câțiva ani, la peste 70 de bucăți.

Începând cu anii 1939 - 1940, situația economică din localitate s-a înrăutățit dramatic, în raport cu declanșarea celui de-al doilea război mondial și, mai apoi, cu desfășurarea acestuia. Urcarea prețurilor, lipsa alimentelor, a gazului lampant și a forței de muncă, ca urmare a concentrărilor, rechizițiile și știrile alarmante de pe front au devenit aspecte cotidiene în viața comunității.

• Fabrica de Căramidă a fost înființată în anul 1922. După cel de-al doilea război mondial, odată cu perioada de reconstrucție a localității, aici lucrau peste 100 de oameni în trei schimburi, fiind produse 3,5 milioane de cărămizi anual

C.A.P. - dragoste de nevoie

*În realizarea
dezideratelor
comuniste,
Sântana
s-a afirmat
ca o localitate
în care
colectivizarea
s-a dovedit
a fi un succes
de necontestat,
datorat, în
bună măsură,
unor factori
obiectivi, cât și
personalității
lui Gheorghe
Goina.*

După acapararea și consolidarea puterii, comuniștii au trecut la aplicarea unor măsuri nefaste care aveau să-i transforme pe țărani liberi în lumpenproletari angajați în înfăptuirea utopiei sociale a lui Marx și Engels.

"Fă-te om de lume nouă..."

Colectivizarea a început devreme la Sântana, fiind, la fel ca în alte părți, o consecință directă a unor decizii luate la nivel central și impuse țăranilor. Ca specific local, după aplicarea reformei din anul 1946, pământul expropriat de la germani a ajuns în proprietatea unor familii de români ce proveneau din zona Zărandului și din județele învecinate Bihor și Alba. Aceștia s-au așezat în Sântana între anii 1946 - 1948, venind, în general, din zone de munte sau de deal, cu pământ puțin și de calitate proastă.

Starea de fapt din comună a fost de natură să declanșeze condiții prielnice pentru "trecerea cu hotărâre" la noua formă de organizare a agriculturii, în deplin acord cu planurile enunțate de orânduirea comunistă a vremii. Din această perspectivă, localitatea avea, fără îndoială, toate atuurile: coloniștii români erau, mai ales, tineri săraci, fără nicio legătură în sat, mulți simpatizanți ai noii guvernări careia îi atribuiau decizia împrumietării cu pământ.

Un colhoz model

Istoria Gospodăriei Agricole de Consum "Viață Nouă" Sântana este indisolubil legată de cea a președintelui ei, Gheorghe Goina, care a condus-o o perioadă de 41 de ani din totalul celor 42 de ani, cât a ființat societatea. Potrivit documentelor vremii, la scurt timp după sosirea în localitate, Goina a fost trimis în

Uniunea Sovietică să vadă, la fața locului, cum "se construiește" comunismul.

Pătruns de binefacerile noii lumi pe care a descoperit-o, la întoarcere, Goina a dus muncă de lămurire cu sătenii pentru a înființa o gospodărie colectivă după modelul sovietic. Astfel, în 10 octombrie 1949, a fost constituită "Asociația Țărănească din comuna Sfânta Ana", cuprinzând un număr de 31 de familii de coloniști.

Membrii asociației nu au reușit să lucreze prea mult în acest mod pentru că, la data de 26 februarie 1950, a fost înființată Gospodăria Agricolă de Consum "Viață Nouă" Sântana, una dintre primele forme de asociere de acest fel din țară și a doua în regiunea Crișana.

Dintre cele 56 de familii, la cât ajunseser între timp asociația țărănească, doar 35 au mai intrat în noua organizație, întrucât, după cum se menționează în textele vremii, "unii lăsându-se influențați de dușmanul de clasă, au reușit să demoralizeze unii tovarăși mai slabi care s-au retras mai pe urmă".

În spiritul alianței dintre țărâșime și clasa muncitoare, nou - creatul GAC a fost patronat de Fabrica "30 decembrie" din Arad, iar partidul i-a pus la dispoziție două clădiri și un grajd.

Primul sediu al GAC "Viață Nouă" Sântana a fost în vechea primărie a localității,

după care acesta a fost mutat în clădirea cunoscută sub numele de "Colțul Roșu". În anii '70, conducerea și personalul administrativ a primit

un sediu nou, într-o clădire ridicată la ieșirea din localitate, în imediata apropiere a fermelor.

Deja în 1953, GAC-ul din Sântana a fost evidențiat pentru obținerea primului loc la cultura de porumb în raionul Criș, pentru ca cinci ani mai târziu să fie declarat drept cel mai bun din raion. La sfârșitul colectivizării, într-o ședință festivă a Marii Adunări Naționale (27 aprilie 1962), "Viață Nouă" Sântana a primit "Ordinul Muncii clasa I", iar președintele Gheorghe Goina a fost declarat "erou al muncii socialiste". Un deceniu mai târziu, istoria avea să se repete. La fel s-au petrecut lucrurile și a treia oară, în anul 1975, vreme în care, în regiunea Crișana, cu excepția GAC-ului din Salonta, "Viață Nouă" Sântana nu avea concurență.

după Andreas Heubeger -
Zur Landwirtschaftlichen
Produktionsgenossenschaft von Neu
Sanktanna (München, 1993)

Prima asociație agricolă din localitate, din rîndul așa - numitelor "gospodării agricole colective", a luat ființă în februarie 1950 sub denumirea "Viață Nouă" Sântana. Cooperativa similară din Comlăuș a fost creată cinci ani mai târziu dintr-un nucleu de foști membri ai colhozului "Viață Nouă".

• Grație GAC - ului "Viață Nouă", localitatea Sântana a avut parte, în epoca "odiosului regim", de descrieri vibrante, pătrunse de fiorul poetic al împlinirilor socialiste

Dacă, inițial, colectivizarea nu a avut un caracter violent, cel mai adesea ducându-se muncă de lămurire cu țaranii, treptat, a început să se recurgă și la alte măsuri, precum impunerea de cote și comasări de pământ, pentru ca în ultima perioadă - anii 1959-1962, să se treacă la amenințări directe.

Gândurile noii puteri nu s-au oprit aici. În paralel cu lichidarea "ordnii moșierești", desăvârșirea mărețelor viziuni socialiste a impus noi ordine.

Din crestele Zărandului coboară
Cărările sub bolți de brazi și pini
Și peste dealuri line se strecoară
Unde podgorii scapără lumini,
Rămâne-n urmă stânca albăstruie
Și liniștile-adânci din codru des
Cărările cu dulce armonie
Se fac domoale și se pierd prin șes.
Senină zarea își ridică geana
Peste aurăria din câmpii...
Aici cooperativa din Sântana
Își crește faima mării bogății.
Un colț bogat al patriei bogate
Al țării dragi, frumos și harnic loc
Un sat vestit ca multe alte sate
Cu oameni buni la muncă și la joc.

De la un cincinal la altul

Spre sfârșitul deceniului cinci s-a trecut la planificarea centralizată a treburilor economice ale țării. De acum încolo, cuvântul de ordine a devenit "planul cincinal", iar întreaga activitate avea să se desfășoare sub semnul neprecupețitelor "întreceri pentru construirea socialismului".

Realizările obținute în plan local de C.A.P. "Viață Nouă" au făcut din Sântana o comună fruntașă, drept pentru care a fost răsplătită, în repetate rânduri, cu cea mai înaltă dis-

tinție a vremii - "Ordinul Muncii Clasa I". De bună seamă, reușita colectivizării în localitate l-a convins pe deplin și pe "secretarul general al PCR", care, aflându-se într-o vizită de lucru la Sântana, ar fi exclamat: "Goina a știut să facă rai aici!"

Dincolo de aprecierile lui Ceaușescu, Sântana și-a câștigat renumele în epocă, mai ales, de pe urma culturii de roșii timpurii, a castraveților de câmp și a ardeilor grași. Pentru aceasta, începând din anul 1965, CAP - urile din localitate au construit suprafețe întinse de sere și solarii. Întreaga producție realizată de sectorul de stat, dar și de cel individual, era preluată de Centrul de Legume și Fructe (CLF) și lua, în cea mai mare parte, calea exportului.

Perioada timpurie a comunismului a adus schimbări majore, atât în ceea ce privește înfățișarea comunei, cât și viața localnicilor. După cum arată Romeo Trifa, începând cu anii '50, "întreaga comună

În anii '70,
faima
localității
Sântana
a depășit
granițele țării,
la fermele
GAC-ului
perindându-se,
pe lângă
"ștabii"
de la centru,
nenumărate
delegații de
oaspeți străini,
încântați
de realizările
întâlnite

pare un șantier, s-a schimbat peisajul și populația are mândria de a fi făuritorul noilor realizări". Deja în anul 1951 s-a introdus curentul electric în localitate cu ajutorul unui grup electrogen. Curentul de înaltă tensiune a devenit disponibil zece ani mai târziu, ceea ce a făcut ca, la sfârșitul deceniului șase, numărul abonaților din comună să ajungă la 3.460. În aceeași perioadă, s-a introdus și iluminatul public, pe străzi fiind amplasate nu mai puțin de 1.000 de becuri.

Alte realizări din epoca trecută au constat în înființarea primului dispensar medical de stat și organizarea spitalului din localitate, în anul 1946, respectiv 1950, construirea a trei cămine culturale, a unei biblioteci comunale înzestrată, în scurtă vreme, cu peste 20.000 de volume, ceea ce i-a adus locul I pe țară în anul 1965 și, nu în ultimul rând, un cinematograf căruia i-au trecut pragul, până la sfârșitul deceniului șapte, un total de 145.710 de spectatori.

Planul cincinal - ori la bal, ori la spital

După mărturiile unor persoane care au făcut parte din protipentada locală - între care viceprimarul Stefan Heuberger și contabilul - șef de la C.A.P. "Viața Nouă" Sântana, Ioan Vârșândan, la începutul anilor '80, încă, se mai raportau la județ realizările reale care au fost obținute. De aici, statistica pleca la centru ușor "cosmetizată" pentru a corespunde cerințelor.

Mai apoi, în toiul întrecerii socialiste, au început să fie livrate Comitetului Județean de Partid cifre tot mai exagerate. Bunăoară, numărul efectivelor de porci era umflat cu 10-15%, al vitelor cu 30-40%, ajungând ca în privința

puilor, unde numărul mare făcea imposibilă numărarea lor în cazul unor controale, cifrele să fie de domeniul purei fabulații. Nici la producția agricolă, "realizările" nu erau mai prejos. Dacă în realitate se obținea, la porumb, de exemplu, o recoltă de 7.000 kg/ha, erau raportate 23.000 kg/ha, vasăzică mai mult decât triplu. De asemenea, la grâu, în cazul unei recolte de 4.500 - 5.000 kg/ha, se raporta de două ori pe atât.

Cu toate acestea, pentru calculele interne, se utilizau datele reale, care erau dezbatute și în cadrul ședințelor. Ceea ce se raporta afară, nu lua nimeni în seamă.

Cum a început sfârșitul

După speranțele provocate de relativa bunăstare și liberalizare din anii șaiszeci și începutul anilor șaptezeci, ultimul deceniu al regimului comunist a dus la deteriorarea accentuată a condițiilor de trai. Hotărârea luată de Ceaușescu de a achita, într-o perioadă foarte scurtă, întreaga datorie externă a țării - peste 8 miliarde de dolari, a avut urmări dezastruoase și pentru locuitorii din Sântana.

Șirul măsurilor aberante a debutat în anul 1981, când, sub pretextul că "se mănâncă prea mult", au fost raționalizate produsele de bază - pâine, lapte, carne, care se puteau vinde numai pe cartelă. Un an mai târziu, s-a trecut la limitarea distribuției curentului electric pentru populație, ceea ce a făcut ca lampa cu petrol să devină un obiect prezent în fiecare gospodărie din Sântana.

Sistematizarea comunistă: primiti cu demolarea?

În noiembrie 1979, la cel de-al XII-lea Congres al P.C.R., Ceaușescu a anunțat începutul "noii revoluții agrare". Pentru creșterea suprafeței agricole, aproape 3.000 de localități au fost cuprinse, în anii următori, în planul de sistematizare. Ceea ce însemna demolarea locuințelor, urmând ca populația să fie mutată în blocuri de beton.

La Sântana, sistematizarea, prevăzută a se încheia în anul 2000, ar fi lăsat tocmai la marginea localității școala și biserica din Comlăuș, d'incolo de care s-ar fi întins, probabil, lanuri de grâu și porumb.

Luând-o înaintea directivelor partidului, autoritățile locale au construit, încă, din 1985, pe locul fostei piețe de animale, un prim bloc de locuințe destinat intelectualilor din afara localității, căruia i-a urmat cel de-al doilea în anul 1989. În ceea ce privește construcția imobilelor destinate localnicilor, până la Revoluție, s-a ridicat doar un bloc lăsat, mai apoi, în paragină, singura mărturie a noului "look" pe care l-ar fi dobândit, după anul 2000, Sântana.

„Micul trafic” la Sântana

”

În economia politică a României, localnicii Sântanei aveau o situație specială (...)

Dintre numeroasele strategii pe care aceștia le foloseau, se remarcă, în principal, micul trafic, o versiune precoce a “turismului pentru comert” (care nu trebuie confundat cu turismul dezvoltat după 1989, în special, în Turcia sau Serbia).

Micul trafic s-a transformat într-o practică de masă pentru locuitorii comunei Sântana către sfârșitul anilor șaptezeci, atunci când criza bunurilor de consum devenea din ce în ce mai severă (...)

Posibilitatea micului trafic îi îndemna pe săteni să iasă din România, pentru a face cumpărături în Ungaria. Li se permitea să călătorească pe o distanță de 30 km în interiorul Ungariei, dar li se cerea să aducă înapoi pașapoartele în 24 de ore după ce le-au luat de la Milizie. Ei aveau voie să călătorească de 12 ori pe an, iar suma pe care puteau să o cheltuiască la fiecare ieșire era de 250 lei, adică 1/8 dintr-un salariu mediu înainte de 1989.

Deși procedura de a pleca era destul de simplă – sătenii depuneau o cerere, iar în decurs de 20–30 de zile obțineau pașaportul, care trebuia reînnoit în fiecare an, acest privilegiu nu era distribuit în mod egal pentru toți locuitorii din comună. Prima categorie de persoane excluse, care formau aproape jumătate din populația Sântanei, o reprezentau nemții. Cei care au luat această decizie (probabil la un nivel mult mai înalt decât elita politică a Sântanei) se temeau, poate, pe bună dreptate din punctul lor de vedere, că

germanii ar putea părăsi România. Însă “a pierde” un etnic german însemna a pierde 8.000 – 20.000 de mărci germane, suma plătită pentru o viză de ieșire în Germania.

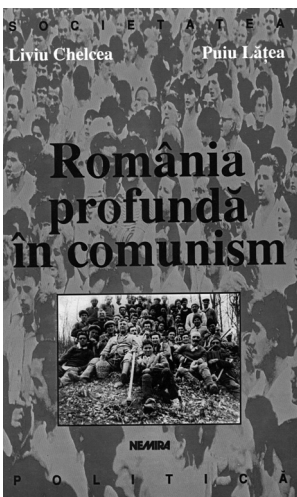
(...) O călătorie obișnuită necesita pregătiri cu aproximativ o săptămână înaintea. Primul pas era procurarea de obiecte, prin cumpărare sau, uneori, prin furt, de la fabrici. Apoi, femeile își întrebau rudele și vecinii dacă au nevoie de ceva din Ungaria. Aducerea unor lucruri din Ungaria

pentru cei apropiați era un comportament destul de uzual. (...) Cel mai adesea, cei/cele care practicau micul trafic călătoreau în grupuri mici în și din Ungaria, alcătuite din două până la cinci persoane. Odată ce ajungeau în piețele din orașele și comunele maghiare, grupurile se separau și fiecare își vindeau marfa. Apoi, fiecare își făceau cumpărăturile în alimentare și în zona piețelor, întâlnindu-se, din nou, cu toții, la stația de tren sau la autoturismele cu care veniseră.

Dar ce vindeau turiștii în Ungaria?

Răspunsul simplu ar fi: lucruri similare cu ce există în Ungaria, însă mai ieftine. Existau câteva categorii de bunuri care se vindeau în Ungaria: farfurii, câni, pahare, porțelanuri, echipament pentru instalațiile de apă din gospodărie, lenjerie intimă, batiste, pijamale, sutiene, cearceafuri de pat, mobilă, flori, miez de nucă.

*Liviu Chelcea și Puiu Lățeșu –
„România profundă în comunism.
Dileme identitare, istorie locală și economie
secundară la Sântana”, Ed. Nemira, 2000*

În epocă, obiectul fascinației populației îl făceau îndeosebi portocalele, băuturile răcoritoare Pepsi sau Coca Cola, guma de mestecat, blugii, videorecorderele, țigările de import și deodorantele, între care "Fa", "Bac" sau "8x4" erau cele mai populare brand-uri. Pentru a le procura, la fel ca în alte părți, mulți săntăneni erau prinși într-un păienjnis de relații sociale numite generic "pile". Atât de omniprezente erau "pilele" în viața de zi cu zi, încât adeseori se glumea, spunându-se că denumirea PCR se referea, de fapt, la "pile, cunoștințe, relații"...

Condițiile inumane de trai au determinat izbucnirea, la sfârșitul lui 1989, a unei revolte populare ce a cuprins întreaga țară și care a dus la prăbușirea sistemului comunist.

Ce-am făcut de Revoluție

Decembrie 1989 a lăsat urme adânci în conștiința națională. Scânteia revoltei a fost aprinsă la Timișoara, răspândindu-se, mai apoi, și în părțile arădene.

La Sântana, primele manifestări anticeaușiste s-au desfășurat în dimineața zilei de 22 decembrie. Câteva zeci de localnici s-au adunat atunci în piața din centrul comunei pentru a-și exprima solidaritatea cu revoluționarii de la Timișoara. La intervenția autorităților, spiritele au fost calmate, iar oamenii convinși să se întoarcă la casele lor. Și totuși, câteva ore mai târziu, la auzul vestii despre fuga soților Ceaușescu, aceeași piață a devenit neîncăpătoare pentru sutele de săntăneni care au sărbătorit până târziu în noapte.

A doua zi s-au constituit noile organe de conducere, care urmau să se ocupe de organizarea treburilor administrative ale

comunei. Dintre reprezentanții FSN-ului local au făcut parte Ilie Selejan, viceprimarul localității, Sabin Tuduce, șeful postului de Miliție, Viorel Enache, director al Casei de Copii Sântana, alături de Marilena Colf, Gheorghe Miheț, Ioan Fericean, Dumitru Trif, cărora li s-au adăugat și alți reprezentanți ai instituțiilor din comună.

Primele măsuri luate au vizat organizarea pazei și a punctelor de control la intrările în localitate, motivele fiind determinate de zvonurile care circulau cu privire la teroriști. Tot în acele zile, la Sântana s-a refugiat și secretara pe probleme de agricultură a Comitetului Județean de Partid, Doina Vasilescu, o apropiată a familiei Ceaușescu.

după Loredana Tănase,
"Decembrie 1989 la Sântana. Fapte și mărturii",
în Anuarul Școlii "Sfânta Ana", 2007 - 2008

Eterna și încurcata tranziție

Anii ce au urmat prăbușirii regimului ceaușist au adus schimbări majore. A fost o perioadă de desființări generale și, totodată, de încercare a așezării societății pe noi temelii. După un mers poticnit, în primii ani ai noului mileniu, Sântana pare să-și fi găsit drumul spre împlinire.

- În timpul comunismului, iar, mai apoi, în primii ani ai orânduirii capitaliste, "micul comerț" se desfășura în piața din centrul localității. În anul 2006 a fost mutată lângă turnul de apă, pe locul ei fiind construit un bloc ANL

Ce facem din comunism?

Una dintre marile probleme ivite după căderea "odiosului regim", a fost cauzată de inexistența unei direcții clare ce trebuia urmată. Vidul de putere creat la nivel central, cât și luptele intestinale pentru impunerea noilor structuri provizorii de conducere, s-au răsfrânt și în teritoriu, fapt ce a împietat asupra bunei desfășurări a treburilor administrative.

Pe de altă parte, democrația, cuvânt aflat, de acum, la ordinea zilei, a devenit, în realitate, un sinonim al haosului.

Cu privire la starea de lucruri din acea vreme, cele mai multe semne de întrebare le-a ridicat, fără îndoială, trecerea în stăpânire individuală a bunurilor ce au aparținut statului.

Legat de apariția proprietății private, un aspect cu mare impact social l-a reprezentat retrocedarea terenurilor, în baza Legii 18 din anul 1991. Timpul scurt pentru depunerea actelor - o lună și jumătate, la care s-au adăugat și destule abuzuri au fost de natură să genereze un șir nesfârșit de procese și acuze.

La fel ca și în alte părți, primii ani ai noii orânduiri au fost plini de neprevăzut. Dacă imediat după căderea comunismului, în Sântana existau nu mai puțin de opt echipe de meșteșugari aflate în subordinea Consiliului Local, în decursul câtorva ani acestea au dispărut cu desăvârșire. În locul lor au luat ființă alte forme de organizare economică: SRL-urile, de acum, exponentul societății de consum în plină desfășurare.

Francisc Hummel

Primul primar ales după Revoluție de către sântăneni, s-a născut în anul 1942, în orașul Călan, județul Hunedoara, într-o familie de muncitori: tatăl era lăcătuș – modelor, iar mama croitoreasă.

La vârsta de trei ani, odată cu venirea la putere a comuniștilor, a cunoscut drama despărțirii forțate de mamă, care a fost deportată aproape cinci ani în Siberia, în lagărul de muncă de la Krivoi Rog.

După ce a absolvit cele șapte clase primare în localitatea natală, Francisc Hummel și-a continuat studiile liceale la Școala Medie Mixtă din Simeria. În anul 1965, a fost admis, cu bursă de stat, la Institutul Agronomic din Timșoara, pe care l-a absolvit, în condiții excelente, cinci ani mai târziu.

Între anii 1970 – 1980, a fost încadrat șef de fermă la CAP-ul din comuna Olari, după

care a lucrat ca inginer șef la Trăstul Horticol Arad –

Complexul Legume – Fructe, calitate în care avea în responsabilitate producția horticolă a unui număr de 24 de CAP-uri de pe raza fostului raion Criș. După Revoluție a revenit, pentru o perioadă de doi ani – 1990-1992, la fostul CAP din Olari, de această dată ca și inginer șef al noii societăți agricole.

În anul 1992 a candidat, din partea Partidului Republican, pentru postul de primar al comunei Sântana, câștigând în turul al doilea în fața vicelui din acea vreme, Ilie Selejan. Patru ani mai târziu, în cursa pentru un nou mandat, doar un număr de 146 de persoane i-au mai acordat votul, ceea ce l-a situat pe locul IV.

Agricultura: de la „Viață Nouă”, la vremuri grele

În anul 1991, odată cu apariția Legii 18, în localitate au luat naștere o serie de societăți agricole. Constituite pe scheletul fostelor ferme agricole ale C.A.P. – urilor, aceste noi forme de organizare a muncii s-au confruntat, încă de la început, cu nenumărate dificultăți care au purtat, în mare parte, însemnele vremii, iar, uneori, al managementului deficitar dus de propriile consilii de administrație.

Cea mai mare dintre acestea – S.C. „Romgera” S.A., s-a format, în octombrie 1991, pe temelia cooperativei de producție „Viață Nouă” Sântana. Societatea a pornit la drum cu o zestre funciară de 3.520 hectare de teren

agricol și un număr de 1.260 de acționari. După primii ani de activitate, când bilanțurile reflectau, încă, prosperitatea de care se bucura noua societate, aceasta a cunoscut un vădit declin. Transformările dramatice survenite în agricultură, la care s-au adăugat alocarea greșită a fondurilor, cât și instabilitatea de la conducerea societății (unde în decurs de patru ani s-au succedat nu mai puțin de trei președinți), au determinat intrarea acesteia într-un con de umbră. Vreme de peste un deceniu și jumătate, nu au mai fost făcute dotări cu utilaje, iar o parte a activelor au fost scoase la vânzare (secele au fost trecute în

conservare în 2004, în speranța ivirii unui investitor care să le aducă la normele europene, iar vila de odihnă de la Moneasa a fost vândută în 2007).

De abia în anul 2007 s-a reușit derularea unui credit SAPARD în valoare de 500.000 de euro, din care au fost achiziționate o serie de utilaje agricole. De asemenea, la începutul anului 2008 a fost realizat un proiect în valoare de 1 milion de

euro, bani ce ar urma să provină tot din fonduri europene, pentru modernizarea fermei de animale.

Cât privește C.A.P. – ul din Comlăuș, din acesta s-au desprins, inițial, nu mai puțin de patru asociații

agricole, dar numai două dintre acestea au reușit să treacă prin vicisitudinile noilor vremuri: „Ardeleana” și „Combinatul Agro-Industrial Comlăuș”, denumit în urma reorganizării „Societatea Agricolă Comlăuș”.

În 1996, în urma desprinderii de S.M.A. Sântana, a luat naștere S.C. „Agromec Comlăuș” S.A., societate care oferă lucrări de prestări-servicii și persoanelor care își lucrează individual pământul.

Din anul 2007, în localitate a apărut și o societate cu capital german – S.C. „Donauland” S.R.L., care s-a arătat interesată de arendarea pământului agricol din zonă.

La sfârșitul anului 1993, au fost demarate demersurile pentru introducerea gazului metan în localitate. În același an a fost înființat și Centrul de Sănătate Sântana, instituție ce a meritat, încă de la început, mai multe localități din împrejurimi. În schimb, o amintire mai puțin plăcută din prima jumătate a anilor '90, o reprezintă pentru comlăușeni desființarea stației CFR, din cauză că s-a dovedit nerentabilă pentru stat, întrucât mulți dintre navetiști preferau să facă blatul.

După anul 2000, pe fondul unei sărăcii tot mai ridicate ce a început să se resimtă în toată țara, au crescut ajutoarele statului către cei nevoiași. Potrivit datelor oficiale, la Sântana, numărul celor care intrau în această categorie a depășit chiar și 1.000 de persoane, marea lor majoritate fiind romi.

Constantin Ciurel

Născut în anul 1939, în municipiul Arad, Constantin Ciurel a fost un produs 100% al epocii socialiste, după ale cărei standarde s-a scolarizat și ale cărei principii și le-a însușit cu brio. Totuși, acest lucru nu l-a împiedicat, atunci când uzanțele vremii au impus-o, să adere, măcar de aparență, la valorile democratice.

După absolvirea, în 1960, a Școlii Tehnice Veterinare din Arad, Ciurel a înaintat, treaptă cu treaptă, pe scara ierarhică a vremii, dovedind tenacitate și perseverență. Inițial, a fost repartizat ca tehnician veterinar la Zimandou Nou. După o scurtă perioadă în care a funcționat ca director al Căminului Cultural, "scrufulos la datorie", tânărul nomenclaturist a fost numit primar al localității.

Între anii 1974 – 1978, a locuit în București, unde a urmat cursurile Academiei de Științe Politice "Ștefan Gheorghiu" - școala de elită pentru pregătirea cadrelor de nădejde ale comunis-

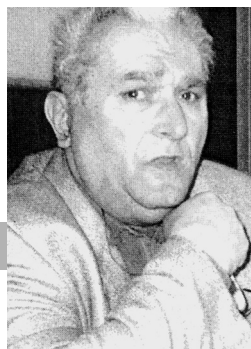
mului.

Întorcându-se acasă, a

fost numit primar al comunei Sântana. Nu după multă vreme, în urma unor conflicte cu Gheorghe Goina, cu "sprijinul" acestuia, a fost "promovat" în funcția de președinte al CUIASC. Revoluția l-a găsit pe Ciurel în fruntea orașului Chișineu Criș, la un pas de a fi linșat de furia localnicilor.

În prima jumătate a anilor '90, și-a exercitat profesia de tehnician veterinar la circumscripția din Aradul Nou. Reintrând în viața politică, pe fondul unei dezamăgiri generale a oamenilor vis a vis de beneficiile noului regim, Ciurel a câștigat, în anul 1996, alegerile pentru funcția de primar al comunei Sântana. Patru ani mai târziu, când a candidat pentru un nou mandat, a reușit să strângă puțin peste 300 de voturi.

Bolnav de cancer, Constantin Ciurel a decedat în vara anului 2006.

La sfârșitul anului 2003, prin Legea 544, Sântana a fost ridicată la statutul de oraș. În scurtă vreme, odată cu instaurarea, un an mai târziu, a unei noi administrații, localitatea a pornit, cu determinare, pe drumul modernizării și a redobândirii prestigiului de altădată.

Oraș, caut investitori

Începând cu anul 2005, eforturile depuse de administrație au deschis zăgazurile finanțărilor. În primul mandat al primarului Enache, în localitate au apărut instituții noi și au fost atrase fonduri în valoare de peste 8,5 milioane de euro, iar lucrările demarate au transformat localitatea într-un adevărat șantier. A fost modernizată uzina de apă, s-a construit o sală de sport, un sediu nou pentru primărie, situat în centrul localității, s-a extins rețeaua de gaz, s-a amenajat o piață agro-alimentară și a fost demarată construcția unui bloc tip ANL.

Pe de altă parte, marele of al administrației și din această perioadă a fost legat de neputința atragerii unor investitori majori în localitate. La nivelul anului 2008, principalele firme din Sântana continuau să fie reprezentate de “Elektrokontakt” - societate cu

capital german, înființată în 1996 și specializată în producerea de cablaje pentru automobile, cu aproximativ 400 de angajați și "DetaTex", firmă de confecții cu capital italian, unde își găsesc de lucru în jur de 100 de persoane. De asemenea, pot fi menționate și societăți cu un număr mai mic de angajați, precum "MeF Lux", producător de mobilier sau "Silmar Prod", o altă firmă italiană, de această dată din industria lactatelor.

Pare-se, neajunsurile legate de slaba prezență a investitorilor în localitate au fost înlăturate odată cu inaugurarea, în anul 2007, a Zonei Industriale Sântana. Situată la marginea drumului național Arad - Oradea, pe o suprafață de 28 ha, investiția ar urma să creeze, în câțiva ani, peste 3.000 de locuri de muncă, rezolvând astfel una dintre problemele cronice ale administrațiilor de după 1990.

Ioan Ilica

Născut, în anul 1944, într-o familie de țărani din Comlăuș, Ioan Ilica a urmat cele șapte clase primare la școala din localitate, după care și-a continuat studiile la Liceul Teoretic din Arad.

În anul 1967, a absolvit, între primii în promoția sa, Institutul Politehnic din Timișoara, cu specializarea mecanic agricol. Proaspătul inginer a fost încadrat în producție, ca stagiar, la IAS Scânteia, după care a ocupat, o perioadă de doi ani, funcția de șef sector mecanic la IAS- ul din Oradea.

În anul 1970, a venit la SMA Sântana, unde a urcat, una după alta, treptele ierarhice. A deținut funcția de director al unității menționate din 1980 până în primele zile ale anului 1990, când și-a prezentat demisia, rămânând, pe mai departe, șef la sectorul de producție.

Cinci ani mai târziu, a fost numit, din nou, director al aceleiași unități – transformată în societate comercială pe acțiuni, funcție în care a rămas până în anul 2000, data ieșirii la pensie.

Curtat de reprezentanții locali ai Partidului Democrației Sociale din România (PDSR), Ioan Ilica a acceptat să candideze pentru postul de primar al comunei Sântana. Astfel, la alegerile ce au avut loc în anul 2000, l-a învins pe fostul edil șef, Constantin Ciurel.

După un mandat care a stat sub semnul deziluziilor, Ioan Ilica a refuzat propunerea de a-și asuma pentru alți patru ani destinul localității, rămânând, totuși, în viața politică a urbei în calitate de consilier local.

De la U.E. vin banii

Potrivit intențiilor administrației conduse de primarul Viorel Enache, în câțiva ani de acum, localitatea Sântana și-ar putea schimba radical înfățișarea, dobândind aspectul unui euro - oraș încântător. Totul depinde de transpunerea în practică a unui mega - proiect realizat de către o firmă de consultanță austriacă, cu care autoritățile locale au încheiat, în primăvara anului 2008, un parteneriat public - privat.

Ca urmare a acestui fapt, consultanții austrieci au elaborat un "masterplan" (plan de dezvoltare) al orașului Sântana

care urmărește să ridice statutul localității la un nivel european. Structurat pe 18 capitole (între care se evidențiază analiza sectoarelor economice din localitate, precum și amenajarea teritoriului, piața muncii, administrația publică și, nu în ultimul rând, sursele de finanțare), vastul plan ce conține nu mai puțin de 85 de pagini, prezintă, în detaliu, modalitatea de transformare a orașului Sântana, prin exploatarea resurselor de apă termală, într-o stațiune balneară capabilă să rivalizeze cu cele de la Băile Felix, Gyula sau Orosháza.

SÂNTANA

Infrastructure Development

Aducerea orașului Sântana la statutul de centru turistic pentru turismul balnear, de sănătate și, eventual, de golf, în vestul României, presupune realizarea unui cummul de măsuri: o baie termală care nu este accesibilă pentru că nu există un drum corespunzător, nu va avea clienți. Oaspeții cărora le stă la dispoziție o baie termală superbă, dar nu au un oraș în care să se simtă bine în timpul plimbărilor, nu se vor întoarce.

De aceea, este necesar să se stabilească prioritățile ce trebuie realizate, cât și orientarea spre anumite activități ce se vor desfășura la nivelul orașului Sântana. De exemplu, în privința industriei, dacă se ține

cont de faptul că Sântana dorește să se profileze mai puternic pe ofertele turistice, nu ar fi recomandabil să se aducă aici industrie grea, care ar știrbi, cu siguranță, culoarea orașului și a împrejurimilor.

Într-o perspectivă mai îndepărtată (aproximativ 10 ani), Sântana ar putea deveni centrul de sănătate și băi termale al regiunii. În cele din urmă, este vorba despre un volum al proiectelor pentru Sântana de ordinul a 100 de milioane de euro. Acest lucru înseamnă o responsabilitate enormă, dar, în același timp, și șanse incredibile.

**din Planul de Dezvoltare
al orașului Sântana, 2008**

Aderarea la UE a însemnat și pentru Sântana adoptarea unor modele comunitare. Ca atare, în anul 2007, a luat ființă Microregiunea Sântana, după modelul unor formule similare de organizare din Italia și cu sprijinul direct al unor experți din peninsula. Alcătuită din trei orașe - Sântana, Curtici și Pâncota și patru comune - Olari, Șimand, Zărand și Zimandou Nou, ce însumează o suprafață de peste 50.000 ha și aproape 43.000 de locuitori, microregiunea are ca obiectiv strategic principal atragerea de bani europeni.

După ritmul de dezvoltare pe care și l-a impus în ultimii ani, cu un calendar ambițios și beneficiind de oportunitatea valorificării fondurilor acordate de către Uniunea Europeană, Sântana pare a păși pe vechiul - noul drum al afirmării.

Viorel Enache

Cel mai destoinic primar al localității Sântana de după Revoluție, Viorel Enache, s-a născut, în anul 1952, în orașul Galați.

A urmat cursurile liceale în localitatea natală, iar după absolvirea, în 1976, a Facultății de Sport din Timișoara, a funcționat, un an, ca profesor în comuna Corcova - județul Mehedinți.

Din anul 1978, s-a stabilit în Sântana. Până în 1984 a fost profesor de educație fizică la școala din Comlăuș, pentru ca în următorii patru ani să îndeplinească funcția de director adjunct la aceeași unitate de învățământ.

Între anii 1984 - 1996 a fost director la Casa de Copii Sântana, iar în perioada 1996 - 2004 și-a exercitat activitatea la Direcția Generală pentru Protecția Drepturilor Copilului Arad, unde a deținut funcția de director adjunct, iar mai apoi pe cea de șef birou al caselor de tip familial.

În anul 2004, a câștigat alegerile pentru funcția de primar al orașului Sântana.

Activitatea profesională a lui Viorel Enache este legată, îndeosebi, de reformarea sistemului de protecție a copiilor instituționalizați, domeniu în care a avut o contribuție hotărâtoare. Din inițiativa sa, în anul 1990, aveau să se înființeze la Sântana primele case de tip familial, ceea ce, la acea vreme, era o premieră pentru România.

După 2004, în calitate de primar al orașului Sântana, a reușit să înscrie localitatea pe drumul modernizării. La alegerile din vara anului 2008, în urma votului acordat de 3.322 de săntăneni (67% din sufragii), a obținut un nou mandat de primar.

*Capitolul V**Sub semnul lui altădată*

*PRIN GRIJA STĂPÂNILOR FEUDALI,
IAR MAI APOI A AUTORITĂȚILOR
STATULUI, SÂNTANA S-A AFIRMAT, ÎNCĂ
DE LA ÎNCEPUT, CA UN VERITABIL
CENTRU DE EDUCAȚIE, RECUNOSCUT
PE CUPRINSUL ÎNTREGULUI COMITAT.
PESTE TIMP, PREOCUPĂRILE LOCALNI-
CILOR, ȘI NU NUMAI, DE A CUNOAȘTE
ISTORIA AȘEZĂRII, S-AU MATERIALIZAT
ÎN NUMEROASE CĂRȚI ȘI STUDII*

ncă de la începuturile localității, biserica și școala au reprezentat doi stâlpi de bază în viața de zi cu zi a comunității, fie ea română, germană sau maghiară. În acea vreme, învățământul se desfășura sub deplina autoritate bisericească. De abia mai târziu, la jumătatea secolului al XIX - lea, statul și-a asumat misiunea educării populației.

În ceea ce privește dimensiunea socio-culturală, tinerii își petreceau duminicile de peste an și zilele de sărbătoare la joc, pe când bătrânii se adunau prin vecini, de obicei, pe la vreun colț de uliță, prilej pentru a afla ultimele noutăți din viața obștii și de a rememora vremurile de altădată.

Pe de altă parte, în decursul vremii, localnicilor nu le-a rămas indiferentă istoria așezării unde s-au născut sau și-au găsit menirea, mărturie fiind tomurile pe care le-au scris despre Sântana.

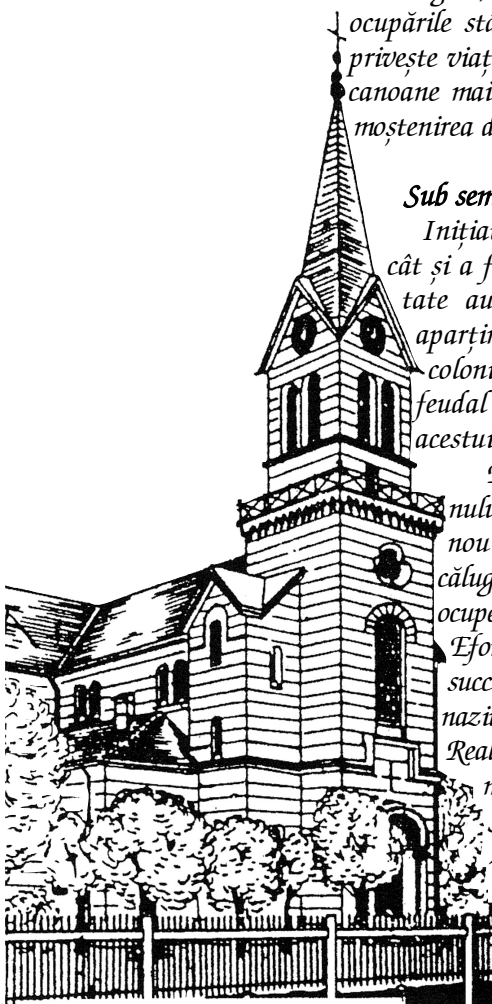
A crede și a studia

Biserica și școala au începuturi comune în Sântana. Potrivit mărturiilor vremii, ambele au fost înființate în urma colonizării șvabilor pe aceste meleaguri, fiind, totodată, legate de preocupările stăpânilor feudali ai așezării. Cât privește viața socio-culturală a obștii, vechile canoane mai păstrează și astăzi o parte din moștenirea de altădată.

Sub semnul crucii

Inițiativa organizării învățământului, cât și a fondării primei biserici din localitate au avut un caracter privat, ele aparținând, întocmai ca și aducerea coloniștilor șvabi în zonă, stăpânului feudal al așezării, Jakob 'Bibics și soției acestuia, Margaretha de Tomyan.

Pentru punerea în aplicare a planului, soții 'Bibics au decis aducerea, în nou-înființata localitate, a unor călugări din ordinul piariștilor, care să se ocupe de educarea tinerilor fii de nobili. Eforturile depuse au fost încununată de succes în anul 1751, dată la care gimnaziul din Sântana și-a deschis porțile. Realizarea sotilor 'Bibics este cu atât mai mare cu cât, la acea vreme, Sântana nu număra mai mult de 25-30 de case. Pe cuprinsul întregului comitat, un gimnaziu asemănător mai funcționa doar la Arad, ceea ce a crescut, în epocă, prestigiul localității.

Ca mod de organizare, în acea vreme, școlile se aflau sub autoritatea deplină a călugărilor, care erau plătiți pentru activitatea de învățare a tinerilor printr-o contribuție a întregii obști sau, după caz, numai din partea nobililor din partea locului.

Bunăoară, Jaqob Bibics donase deja în 1748, ordinului piariștilor, biserica și clădirile anexe. De asemenea, călugării piariști au mai primit și dreptul de tăiere a lemmelor din pădurile regale, venitul pe o zi de de sâmbătă al unei mori, plus dobânda de 6% pentru suma de 15.000 de forinți.

În 1784, împăratul Iosif al II-lea a eliberat școlile de sub autoritatea călugărilor, dar învățământul a continuat să se desfășoare sub deplina tutelă a bisericii. Directorul școlii era preotul local, iar episcopul romano-catolic deținea calitatea de inspector suprem al tuturor edificiilor de învățământ.

Casele lui Dumnezeu

Lăcașele de cult din localitate au o istorie îndelungată, prima mențiune datând din anul 1412, când a fost consemnată existența unei capele catolice la Comlăuș, așezare în care, locuiau mai ales unguri.

În anul 2008, în Sântana existau patru biserici ortodoxe, două romano - catolice, patru pentecostale, două baptiste, o casă de rugăciune a Martorilor lui Iehova și una a adventiștilor de ziua a șaptea.

Cea mai veche biserică - de rit romano-catolic, cu hramul "Sfânta Ana", ființează din anul 1751, fiind construită din inițiativa stăpânului feudal din părțile locului, Jaqob Bibics. A fost reconstruită în urma incendiului devastator din anul 1858.

Pe lângă aceasta, în Sântana mai există și o biserică ortodoxă cu hramul "Sfântul Mucenic Mihail". A luat ființă, în anul

1926, "pentru cele 30 de familii de funcționari, prin stăruința preotului Bujor Galis, a cumnatului său, notarul Ardelean Alexe, a preotului Ioan Suciș și a lui Mihai Pleșu, directorul Gimnaziului din Sântana.

Biserica ortodoxă din Comlăuș, cu hramul "Înălțarea Domnului", a fost înălțată pe vatra unei biserici mai vechi, care data din 1880 și care a suferit mari stricăciuni în urma unui incendiu ce a avut loc în anul 1903. Credincioșii au hotărât să construiască pe locul acesteia un nou lăcaș de cult, la a cărui zidire au luat parte și meșteri din sat, între care cel mai renumit era Musca Mitru zis "Pășcău".

Între lăcașele cultului reformat, cel mai mare număr de credincioși în are biserica pentecostală "Philadelphia", înființată în anul 1993.

Călugării piariști la Sântana

Inițial, nobilul Bibics și-a îndreptat atenția asupra călugărilor franciscani din Bosnia, cărora le-a făcut oferta de a le construi, pe domeniul său de la Sântana, o mănăstire și un gimnaziu, unde să aibă loc educarea fiilor de nobili în spiritul "Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană".

Însă propunerea magnatului s-a lovit de împotrivirea

autorităților imperiale, care își doreau, la Sântana, preoți care să vorbească limba populațiilor din zonă. Dând ascultare episcopului de Cenad, Engel Antal, care l-a sfătuit să-i aducă la Sântana pe călugării piariști de la Szeged, Bibics a procedat întocmai,

mai ales că, de această dată, primise și consimțământul împărătesei Maria Theresa.

În acest fel, în anul 1751, a ajuns primul călugăr piarist la Sântana, pe numele său David Biro, fiind urmat, la scurtă vreme, de ceilalți membri ai evlaviosului ordin, între care Hulini Janos, Fontani Ede, Koricsanzky Marko, Tuschleitner Kajetan și misionarul român Cosa Jakob. Tot în același an aveau să se deschidă și porțile gimnaziului, director fiind Hulini Janos care vorbea, pe lângă latină - în acea vreme încă limba oficială în Imperiul Habsburgic, și germana, maghiara, româna și slovacă.

Potrivit documentelor vremii, la început, cursurile gimnaziului se întindeau pe o perioadă de trei ani, dar după moartea lui Jakob Bibics, soția acestuia a făcut o donație de 15.000 de coroane, ceea ce a înlesnit prelungirea duratei studiilor cu doi ani (prin introducerea ciclului superior - clasele a IV-a și a V-a, așa-numitele "Humaniora").

Țelul principal al procesului de învățământ era, alături de educația religioasă, însușirea limbii latine. De asemenea, se punea mare greutate pe gramatică și pe studiul operelor clasice precum Cicero,

Virgil, Ovidiu etc. Zilnic se țineau câte patru ore de curs, joia fiind liber. Vacanța mare dura două luni - octombrie și noiembrie.

Deși la gimnaziu nu se puteau înscrie decât fii de nobili și cei înstăriți, pentru majoritatea populației fiind înființată școala elementară - "Trivialschule", cu o durată de patru ani, instituția a fost o adevărată "mecca" a culturii și educației în părțile locului.

Până în 1788, an în care școala a fost desființată din lipsă de fonduri, iar călugării piariști transferați la Timișoara, nu mai puțin de 1.752 de tineri nobili de pe cuprinsul întregului comitat Arad au fost școliți în spiritul celor mai înalte canoane ale vremii.

De abia în anul 1850, statul și-a asumat rolul de a supraveghea actul educativ, văzut, pe mai departe, ca o "treabă a comunității bisericești". De fapt, biserica numea și plătea învățătorii, pe când statul se rezuma la controlul activității didactice. La Comlăuș, spre exemplu, documentele vremii rețin că încasările din tasul al treilea - din care era susținută școala, s-au ridicat, numai în anul 1844, la însemnata suma de 125 florini, ceea ce i-a situat pe comlăușeni printre cei mai generoși din județ în privința sumelor alocate școlii.

Școala, în slujba statului

Dacă, inițial, Curtea de la Viena s-a interesat prea puțin de dezvoltarea învățământului, această sarcină revenind, în primul rând, bisericii, treptat, școala a devenit un instrument al politicii de stat. De aceste schimbări sunt legate și începuturile învățământului în Comlăuș, unde s-a înființat prin decret imperial, în anul 1772, o primă școală elementară.

După 1805, odată cu intrarea în vigoare, în Transilvania, a legii școlare austriece (Schulkodex) a avut loc o limitare a accesului la învățământ pentru cei săraci. Caracteristic acestei perioade erau școlile de duminică pentru ucenici.

Schimbări dramatice au avut loc după semnarea pactului dualist din anul 1867, în urma căruia a luat ființă Austro-Ungaria. Prin noua lege a învățământului, apărută zece ani mai târziu, a fost interzis, cu desăvârșire, ca în școli să se vorbească o altă limbă decât maghiara.

Urmărindu-se crearea unei "conștiințe maghiare", între anii 1894-1919, la Sântana a funcționat și "Școala Civică Maghiară", al cărei ciclu inferior există încă din anul 1870.

În timpul primului război mondial, activitatea școlară a avut un caracter dezorganizat, reflectând realitățile crude ale vremii. Fidele regimului austro-ungar, în 1916, autoritățile locale de la Sântana au hotărât trecerea școlilor în posesia statului maghiar.

• Înființat în 1919, Gimnaziul Român a fost condus vreme de peste două decenii de către profesorul de istorie Mihai Pleșu, care a devenit, în anul 1944, primarul localității

Această situație a fost de scurtă durată, întrucât, după unirea Transilvaniei cu România, s-au desfășurat primele acțiuni pentru predarea în limba română a tuturor obiectelor de studiu. Cu toate acestea, au mai existat și clase elementare maghiare. Ultima a funcționat până în anul 1936, când a fost desființată din lipsă de elevi.

Odată cu instaurarea dictaturii regale, în 1938, a devenit obligatorie, și în școlile din Sântana, "Straja Țării", o instituție a tineretului, cu caracter paramilitar. În schimb, în anii comunismului, s-a pus un

accent deosebit pe învățământul politico-ideologic. La "Casa Pionierilor" din localitate aveau loc întâlniri cu activiști de partid și se desfășurau diferite concursuri și programe artistice în care se proslăvea dragostea netărmurită față de Nicolae Ceaușescu - conducătorul mult iubit. Tot în spiritul epocii, s-a instituit practica agricolă, elevii fiind duși la muncă pe tarlalele CAP-urilor. De asemenea, erau obligați să adune fier vechi, hârtie, sticle și borcane, care erau predate centrelor de achiziții.

După 1990, și școlile din localitate s-au înscris pe aceeași traiectorie a societății românești de tranziție, în căutarea unor modele pe care să le imprime tinerei generații care le calcă pragul, celor care vor fi viitorii cetățeni europeni.

Învățământul local, în date

* **1755** - a început construcția clădirii Gimnaziului Latin - școala pentru fiii de nobili din Sântana și din împrejurimi, inaugurată în anul 1767

* **1788** - împăratul Franz Josef al II-lea a ordonat închiderea Convictului, iar călugării piariști au fost transferați la Timișoara

* **1894** - a luat ființă Școala Civică Maghiară pentru băieți, administrată de comunitatea locală; doi ani mai târziu, și-a început activitatea și Școala Elementară Maghiară

* **1908** - s-a construit sala de sport a școlii din Sântana, transformată, mai apoi, în cinematograf

* **1908** - școala a fost separată pe sexe, elevii învățând în clădiri separate; educația mixtă va fi reintrodusă doar în anul 1935

* **1919** - a luat ființă Gimnaziul Român, condus de șirianul Mihai Pleșu

* **1949** - în 21 septembrie, de ziua lui Stalin, în localitate s-a înființat primul detașament de pionieri

* **1961** - a luat ființă Școala Profesională de Mecanici Agricoli, care a fost transformată, în anul 1975, în Liceul Agroindustrial Sântana

* **2003** - pe locul fostei săli de joc de "la Kapesz" (transformată după război în școală pentru copii din Comlăuș), a fost ridicată o nouă construcție destinată elevilor din clasele I - IV

* **2004** - Școala Generală "Sfânta Ana" a primit, din partea Ministerului Educației Naționale, ca o confirmare a calității actului de învățământ din localitate, certificatul de "Școală Europeană"

Povestea altor vremuri

Până la jumătatea secolului trecut, când comunitățile, mânăți de avânt tovărășesc, au purces la construirea "lumii noi", viața de zi cu zi a oamenilor din partea locului se desfășura după tiparele unei tradiții vechi de sute de ani.

Despre lumea dinainte

La începuturile așezării Sântana, în urmă cu două secole și jumătate, localnicii își duceau traiul în case construite din pământ bătut și acoperite cu paie sau trestie. Se aflau la cheremul stăpânului feudal pentru care trudeau fără să se poată bucura de roadele muncii lor.

Când era bunica fată...

În trecut, femeile din Comlăuș purtau fuste lungi, poale, bluze albe cu cusături pe piept și șorțuri („zadii”) din mătase colorată. Peste bluze, îmbrăcau ilicul („zobonul”), iar pe cap purtau un batic legat sub bărbie. Fetele și femeile tinere purtau la gât salbe cu monezi (taleri) din argint sau aur, cusuți pe o panglică sau înșirați pe un fir de mătase împletită, iar pe cap, peste pieptănătură, aveau o „ceapță” legată la spate cu panglici de mătase colorată, împodobită cu mărgele, fir alb sau galben, care era lucrată de mână în casă.

Nu lipseau nici motivele naționale, broderiile, ornamentele croșetate de la măneci („tipca cu colți”) sau cusăturile pe pânză („cusătura pe fir”).

Comlăușenii purtau pantaloni largi, cusuți în partea de jos cu diverse ornamente, cămașă albă cu colțișori brodați la guler și vestă de stofă neagră, numită „zobon”.

Cizmele de box cu tureac erau purtate atât iarna, cât și vara, dar numai la sărbători. Vara, mai ales, la lucru, bărbații purtau opinci din piele. Iarna purtau, pe cap, căciuli din blană de miel, iar vara o pălărie („clop”) neagră cu fir de mătase, cu oglindă în partea stângă și pană de păun.

Primii coloniști germani bărbați purtau sandale cu catarame, ciorapi albi lungi, pantaloni legați sub genunchi, jachete scurte și pălărie țuguiată. Femeile aveau sandale, șosete albe până la genunchi, rochie, șorț, vestă scurtă, bonetă legată sub bărbie și cu

Și mai târziu, după desființarea iobăgiei, cei mai mulți au continuat să trăiască în condiții precare, câștigându-și, cu greu, existența. Bunăoară, la începutul secolului XX, multe familii aveau doar o pereche de încălțări bune, care erau purtate cu schimbul. Chiar și în perioada interbelică, era un fapt obișnuit pentru copii să umble în picioarele goale, pe câtă vreme pantalonii erau purtați, pe ambele fețe, până când se zdrențuiau.

De obicei, după terminarea claselor primare, tinerii erau ținuți acasă pentru a face treabă în gospodărie.

panglică lungă pe spate. Din cauza maghiarizării, portul țărănilor șvabi a fost influențat și de portul ungar. Începând cu perioada interbelică, bărbații purtau cizme în formă de butoiaș, pantaloni largi, vestă cu patru rânduri de nasturi și jachetă. Femeile aveau rochiile lungi cu broderie, șorț de mătase neagră, bluze albe cu umeri ridicați și batic. Fetele nemăritate purtau părul împletit în codițe, broșă albă prinsă în piept și colier din mărgelile de sticlă roșie la gât.

Astăzi, portul tradițional din Comlăuș mai este îmbrăcat doar în zilele de sărbătoare și în duminicile de peste an, de către populația în vârstă,

cu precădere de către femei. La fel, șvabii își etalează costumele populare la cele două sărbători specifice ale comunității: Maibaumfest – serbarea pomului de mai și Kirchweihl – hramul bisericii.

În Comlăuș
și Sântana,
specificul celor
două mari
comunități -
românii și
etnicii germani,
era pus
în evidență
și prin
particularitățile
culturale,
anume hora
sau "jocul de
duminică",
pentru
comlăușeni,
în timp ce
pentru șvabi era
reprezentativă
polca

Numai familiile care dispuneau de posibilități materiale își dădeau copii, mai departe, la școală. Aceștia urmau studiile, fie la Gimnaziul din localitate, fie "la oraș", în Arad. În schimb, cei mai săraci se tocmeau, încă de mici, ca slugi la familiile înstărite, mai ales, pe la șvabii bogați, la așa-numiții "Grossbauern", după cum erau cunoscuți în zonă.

Peste an, din primăvară și până toamna târziu, se muncea pe câmp. Ziua de lucru începea devreme, la revărsatul zorilor, și se încheia de abia la asfințit. Prin partea locului, mai ales în Comlăuș, a existat un soi de "întrecere agricolă", de-a lungul timpului, între populația autohtonă și șvabi, câștigată, de obicei, de către aceștia din urmă.

În privința vieții sociale, cele două comunități aveau obiceiuri asemănătoare. În serile lungi de iarnă, tinerii din Comlăuș se adunau prin șezători, la casele cu fete de măritat. Fetele ajungeau mai devreme și începeau să toarcă fuioarele de cânepă și să cânte "despre dragoste". După adăparea și adăpostirea animalelor, veneau și feciorii. Se așezau pe lavite și, acompaniați de acordeonul unuia dintre ei, cântau împreună cu fetele. Spuneau glume și ghicitori, jucau "moara" și furau fusele de la fetele ce le erau dragi, înapoiindu-le doar în schimbul unei sărutări.

La horă și la polcă

Dacă în zilele de lucru, comlăușenii și sântănenii se preocupau să-și asigure cele necesare pentru viața de zi cu zi, duminicile și zilele de sărbătoare constituiau un prilej de întâlnire, bucurie, distracție și cunoaștere pentru întreaga obște. În partea locu-

lui, principalele manifestări culturale erau hora, așa-numitul "joc de duminică", și balurile șvăbești. Primul era specific în Comlăuș, iar desfășurarea sa cunoștea mai multe reguli stricte: "îndăluitul" îl făceau doar "gazdele de joc", iar în fața muzicii nu puteau juca decât feciorii bogați. Fiecare pereche dansa împreună o suită de trei jocuri - "raru", desu' și întorsu'", după care se schimbau unele cu altele.

Totodată, jocul avea o semnificație deosebită în viața tinerilor, marcând intrarea lor în rândul "feciorilor juni", respectiv a "fetelor mari". Intrarea în joc se făcea la vârsta de 16 ani pentru băieți și 14 - 15 ani pentru fete. Evenimentul avea loc cu ocazia sărbătorilor religioase importante de peste an - Crăciun, Paști, Rusalii, și era cunoscut sub denumirea de "ieșirea la highheghe".

Maibaumfest - sărbătoarea "Pomului de mai"

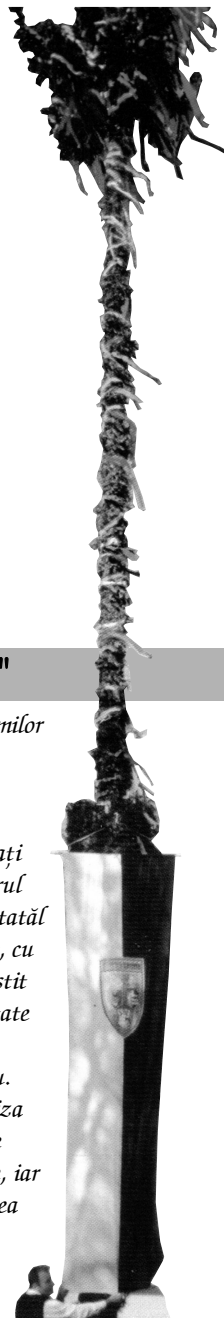
Cu o vechime de peste un secol, serbarea "Pomului de mai", așa-numitul "Maiapom", cum este cunoscut printre localnici, este o manifestare culturală a comunității șvăbești, prin care se celebrează bucuria venirii unei noi primăveri. După Revoluție, Sântana a rămas singurul loc unde această tradiție a fost menținută.

În trecut, "Maiapom-ul" se desfășura în fiecare duminică a lunii mai. Pentru aceasta, tinerii necăsătoriți mergeau până în zona deluroasă a regiunii pentru a aduce cei mai înalți copaci, ce urmau să fie ridicați în cele patru cartiere ale localității. La intrarea în sat, aceștia erau întâmpinați cu fanfara și se forma un alai câmpenesc.

Cu prilejul serbării, de la orele după-amiezii și până la apusul soarelui, șvabii se îmbrăcau în portul popular, cântau și

dansau în jurul pomilor de mai". În timpul desfășurării festivităților, se licitau câte doi miei, agățați în copac. Câștigătorul licitației, de obicei, tatăl unei fete de măritat, cu zestre mare, era cinstit de întreaga comunitate și însoțit, în alaiul muzicii, la domiciliu.

Seara, se organiza un banchet, unde se servea papricaș iute, iar mai apoi sărbătoarea continua până a doua zi dimineața.

• În 1956, Fanfara Căminului Cultural din Sântana a participat la finala pe țară a concursului formațiilor de amatori, obținând locul al III-lea. Deplasarea s-a făcut cu o garnitură de tren, care a fost pusă în circulație, special, în acest scop

La început, sălile de joc aparțineau cârciumarilor, care le puneau la dispoziția tinerilor în schimbul unor chirii modice. În Comlăuș, "jocul de duminică" se ținea în sala de lângă biserica ortodoxă. Cât privește balurile șvăbești, cele din Comlăuș aveau loc în sala de joc de la Kapesz, iar în Sântana erau organizate în casa cârciumarului Josef Pfau. După 1910, odată cu construirea, de către "Bauernverein" - Asociația Plugarilor, a Căminului Cultural, țăranii șvabi au avut propriul loc de distracție, separat de cel al meșteșugarilor.

Cât privește ansamblurile populare, bătrânii satului își amintesc că între cele două războaie erau în mare vogă "Rujestii", care cântau la "jocul de duminică". Mai târziu, odată cu moda balurilor ce se țineau la Căminul Cultural din Comlăuș, pofta de joc și voie bună era întreținută de taraful lui "Jâca", iar apoi de formația "Visătorii". În anii '80, tradiția cântecului popular a fost continuată, mai cu seamă, de către Ilie Pașca, un veritabil virtuoz al taragotului. De o mare popularitate în epocă s-au bucurat și frații Gheorghe și Vasile Mateș, cunoscuți ca "Dăndănicii".

După o perioadă de tăcere, moda ansamblurilor folclorice, între care se evidențiaseră "Călușarii" din Comlăuș, a fost readusă în fața publicului sântănean și nu numai: în anul 2001, a luat naștere Ansamblul "Cununița", urmat la puțin timp de Ansamblul "Busuiocul" al Primăriei Sântana, iar mai apoi de "Comlăușana" și "Șatra", ultima fiind formația de dansuri a romilor.

Mândru-i jocu' la Sântana

Ansamblul Folcloric "Cununița" a luat ființă în noiembrie 2001, ca rod al preocupărilor folclorice ale soților Eliza și Ioan Dărău. Sub îndrumarea lor, ansamblul a devenit, în scurtă vreme, cunoscut și apreciat dincolo de granițele județului, ceea ce i-a adus participarea la numeroase festivaluri de prestigiu din țară. De asemenea, "Cununița" a participat la festivaluri internaționale în Italia, Serbia și Austria.

Dintre premiile câștigate, la loc de cinste se numără titlul de "crai și crăiasa Munților Apuseni", la târgul de fete de pe Muntele Găina, din anul 2004. Programul artistic al ansamblului cuprinde, alături de suitele de dansuri din zonele Aradului, Banatului, Bihorului etc, și o serie de obiceiuri, precum "plecatul feciorilor la cătănie", "sfada jocului" sau "cu clănetele la fete".

Același ansamblu a inițiat și organizează, din vara anului 2002, "Nedeea Hramul Bisericii din Satul Nou", devenită deja o tradiție în localitate.

Ansamblul Folcloric "Busuiocul" al Primăriei Sântana s-a născut în iunie 2002, prin strădaniile și dragostea pentru muzică ale Rozaliei Pașca. La fel ca și celălalt ansamblu reprezentativ al localității, "Busuiocul" a avut numeroase deplasări în țară, precum și în R. Moldova, Austria, primumd chiar și o invitație în Africa de Sud. Din 2002, sub egida sa are loc și festivalul concurs "Floricele din Sântana", pentru descoperirea tinerilor talente populare.

O vedetă populară

Paula Pașca, solista Ansamblului "Busuiocul" reprezintă deja un nume consacrat în muzica populară.

Este deținătoarea mai multor premii naționale, între care locul al II-lea la Olimpiada Națională de Muzică de la Alba Iulia - 2004 și locul I la Festivalul "Dobroge, mândră grădină", de la Năvodari - 2005.

În 2007, și-a lansat primul CD - "Mândru-i tata meu de mine".

Mărturii pentru mâine

În decursul vremii, oamenii locului, și nu numai, s-au învrednicit cu relatarea evenimentelor petrecute pe aceste meleaguri, zugrăvind, cu dăruire și pricepere, istoria așezării. Legătura cu trecutul este ținută vie și prin expoziția muzeală din localitate.

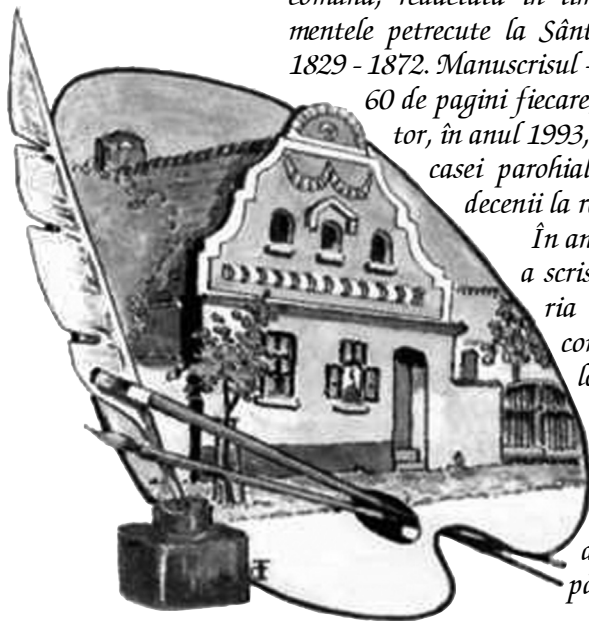
Sântana, file de poveste

Una dintre primele lucrări care a avut ca obiect prezentarea istoriei locale, a fost întocmită, în anul 1810, de către Josef Bleiziffer. Din păcate, manuscrisul s-a pierdut în șirul dramaticilor evenimente care au marcat viața comunității șvabilor din Sântana, la jumătatea secolului trecut.

O altă lucrare, practic o cronică a bisericii din comună, redactată în limba latină, redă evenimentele petrecute la Sântana în perioada anilor 1829 - 1872. Manuscrisul - două volume a câte 50-60 de pagini fiecare, a fost găsit, întâmplător, în anul 1993, într-un colț din arhiva casei parohiale, unde a rămas uitat decenii la rând.

În anul 1910, Martin Henger a scris "Însemnări despre istoria așezării Sântana", un compendiu deosebit de valoros, care prezintă diferite obiceiuri și reglementări specifice din secolul al XIX-lea.

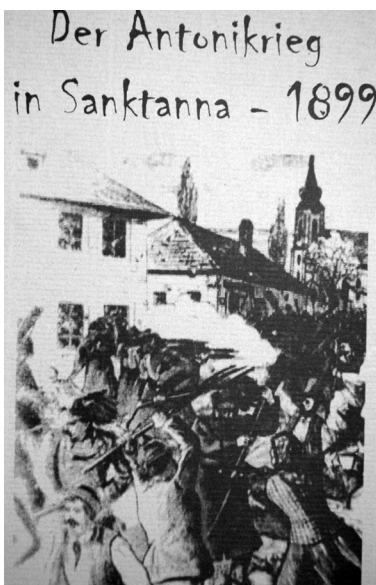
Obiceiurile și felul de a fi al oamenilor din părțile locului au fost sur-

prinse în romanul "Die Heilmanns" - scris, în anul 1958, de către Jakob Hübner, un fiu al comunei. Cartea prezintă istoria unei familii din Heidenfeld (Sântana), într-o saga ce se întinde de la jumătatea secolului al XIX-lea, până la preluarea puterii de către comuniști.

Primele preocupări care au avut ca obiect întocmirea unor lucrări monografice despre Sântana au apărut relativ târziu, în perioada anilor '60, odată cu începutul așa - numitei epoci de dezgheț politic, fiind rodul inițiativei a două grupuri de studenți: cei germani, de la Facultatea de Germanistică din Timișoara și un altul format din studenți români ce proveneau, mai ales, din familiile venite la Sântana după anul 1945 și care și-au făcut lucrările de diplomă despre localitatea natală. Între studenții germani se remarcă, îndeosebi, Monika Gantner, Maria Kohn, Edith Reinholz și Anton Wekerle.

Cât privește primul autor român care a realizat o monografie a localității, acesta a fost profesorul de geografie Romeo Trifa, care a predat câțiva ani la școala din comună. Scrisă în anul 1970, lucrarea sa de diplomă de la Universitatea din București, este presărată cu nu mai puțin de 53 de pagini de desene, schițe și tabele ce denotă grija pentru detalii și, în egală măsură, preocuparea autorului de a oferi informații relevante. În afară de aceasta, Trifa a realizat și o lucrare despre C.A.P. - ul "Viața Nouă" Sântana, care, din păcate, s-a pierdut.

• Cronica profesorului universitar Egon Dörner, originar din localitatea Șiria, despre revolta care a avut loc în anul 1899 la Sântana, oferă o descriere detaliată a evenimentelor și se constituie, totodată, într-o frescă a societății de la sfârșitul secolului al XIX-lea

În anul 1976, au fost întocmite alte două lucrări de diplomă despre Sântana, dintre care una la Universitatea din Cluj - o istorie a așezării, scrisă de către Augustin Mureșan, (lucrare, de asemenea, pierdută astăzi), iar cealaltă, la Universitatea din Timișoara - în domeniul agrotehnic, avându-l ca autor pe Traian Goina, nepotul președintelui de la C.A.P. "Viață Nouă". Tot la Cluj, zece ani mai târziu, Victoria Sinescu a prezentat, în cuprinsul lucrării sale de diplomă, o serie de aspecte interesante despre ocupațiile sântănenilor.

Spre deosebire de lucrările întocmite de către membrii comunității șvabilor, care au ca punct comun faptul că se referă doar la populația germană din Sântana, cele scrise de autorii români aduc în discuție toate naționalitățile care conviețuiesc în localitate.

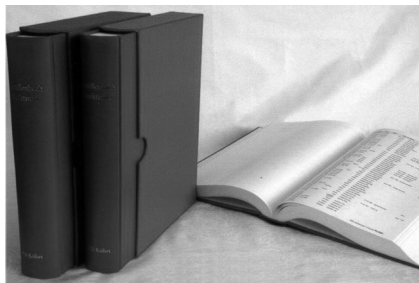
Șvabii și istoria locală

O contribuție hotărâtoare la cunoașterea istoriei locale a avut-o și "HOG Sanġtanna", asociație sub a cărei egidă au apărut, în decursul vremii, numeroase cărți și studii despre ceea ce șvabii de altădată numesc, astăzi, "altes Heimat" - vechea patrie. Șirul publicațiilor a debutat în anul 1983, odată cu apariția cărții "Așa se cântă la Sântana". Avându-l ca autor pe Johann Reinholz, fost profesor de muzică în localitate, cartea cuprinde nu mai puțin de 178 de cântece șvăbești, rezultat al unor studii desfășurate în viața muzicală a comunei pe parcursul a 25 de ani.

În anul 1985, Jakob Hübner a publicat "Monografie der Grossgemeinde Sanġtanna". Deși lipsită de o documentație completă, aceasta fiind și principala critică adusă în decursul timpului, cartea înfățișează, în pagini din care răzbate dragostea autorului

pentru locurile natale, istoria zburciumată a șvabilor sântăneni. Un an mai târziu, avea să apară, ca o continuare a demersului lui Hübner, un volum de fotografii inedite despre Sântana.

În primăvara anului 1989 a văzut lumina tiparului primul număr al "Heimathrief" - ului sau, în traducere, al "Scrisorii de Vatră". De atunci, publicația reprezentativă a șvabilor sântăneni, apare în

Noile realități apărute după prăbușirea sistemului comunist au fost de natură să determine, și la nivelul localității Sântana, o serie de prefaceri majore, dintre care unele aveau să stea la baza alcătuirii unor studii științifice în toată puterea cuvântului.

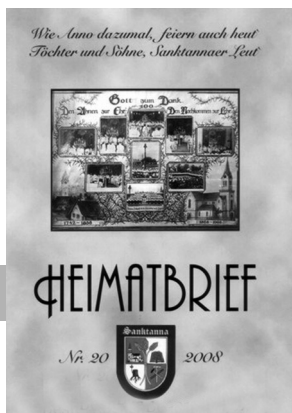
Primul dintre acestea - "Șvabii. Un subiect încheiat?", ce tratează despre procesul dezintegrării comunității șvăbești din localitate, a fost publicat, în 1998, de către medicul Gheorghe Zărna, la acea vreme director al Centrului Rural de Sănătate Sântana. Un an mai târziu, același autor a semnat un nou studiu, de această dată despre comunitatea de romi din partea locului, în cuprinsul cărui a fost evidențiată, după cum reiese din chiar titlul lucrării, "sărăcia sau inegalitatea veniturilor ca factor predictiv al mortalității".

fiecare an, cu ocazia Sfintelor Rusalii, și se distribuie membrilor comunității, având cititori fideli chiar și în Canada sau Argentina.

Conținutul său tot mai bogat, odată cu trecerea anilor, cuprinde programul amănunțit al "HOG Sanktanna" din anul respectiv, în special desfășurarea "Kirchweihfest-ului" (rugii) și a altor manifestări și întâlniri cu caracter cultural - popular. În broșură este prezentată activitatea organizației din anul precedent, sunt cuprinse studii despre istoria și prezentul Sântanei, statistici, poezii, anecdote, dar și diverse evocări, aspecte din viața membrilor organizației și, în special, a tineretului. La furnizarea de informații și redactarea scrisorii anuale participă și Forumul Democrat German, precum și dascălii școlii din Sântana.

Prin demararea, în anul 1995, a proiectului "Afnenforchung - studiul strămoșilor", manageriat de către Ralf Küfirt, "HOG Sanktanna" și-a propus un nou scop nobil. Pentru aceasta au fost editate, până în prezent, nu mai puțin de șase volume ale cărții genealogice "Familiiile din Sântana". Pe aceeași linie, în anul 2005, la Nürnberg, a fost publicată și lucrarea "Cimitirul din Comläus".

Nu mai puțin importante sunt cărțile Barbarei Novak despre tradițiile, dialectul și îmbrăcămintea șvabilor sântăneni, culegerea de cântece din Sântana a lui Hans Johann Reinholz, picturile în acuarelă ale Katherineinei Emeneth despre localitatea natală sau secretele din bucătăria buniciei dezvoltate de Rosemarie Barthelme.

O carte care a reușit să alătore rigorii științifice a anumită savoare a discursului autofiton este, fără îndoială, "România profundă în comunism. Dileme identitare, istorie locală și economie secundară la Sântana", apărută în anul 2000, sub semnătura lui Liviu Chelcea și Puiu Lăteș. Autorii, doi sociologi din București, au realizat, în baza unor cercetări de teren, un fel de portrete - robot ale celor patru comunități locale - comlăușeni, nemți, romi și vinituri, prezentând, totodată, așa-numitele "strategii de adaptare ale sântănenilor la penuria anilor '80". La acestea se adaugă și studiul "Ce poți

face azi nu lăsa pe mâine - cazul colhozului - model Viață Nouă din Sântana", publicat în volumul colectiv "Puterea și statul", în anul 2004, de către Călin Goina, nepotul fostului președinte cooperator.

Dacă evenimentele de altădată, împreună cu ocupațiile, obiceiurile și moravurile localnicilor au constituit tema monografiilor și a diverselor studii despre Sântana, întâmplările petrecute în ultimii ani - dintre care, unele au schimbat înfățișarea așezării, au fost reflectate de către presa locală, constituită dintr-o inițiativă privată.

La gazetă

Noiembrie 2003 este data de naștere a publicației - "Oglinda". Cu o apariție lunară și susținută din mijloace proprii, publicația a văzut lumina tiparului vreme de un an, răstimp în care și-a câștigat cititori fideli, fiind cunoscută chiar și printre șvabii sântăneni emigrați în Germania și localnicii aflați la muncă în Spania sau Italia, dornici să afle mersul treburilor prin locurile de baștină.

După 2004, administrația locală și-a asumat editarea periodică a unei noi publicații - "Ziarul de Sântana", în scopul informării cetățenilor despre hotărârile luate în cadrul Consiliului Local, precum și cu privire la activitățile și proiectele desfășurate în folosul urbei.

www.sanktanna.info

1742

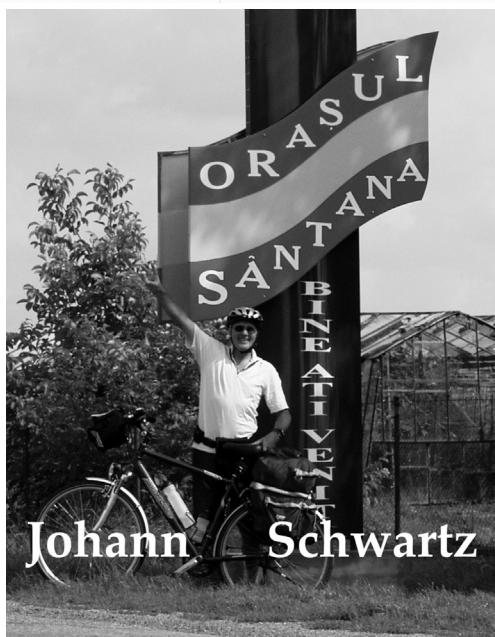
Sanktanna

Santana

Fost angajat al Primăriei Sântana în anii '80, Johann Schwartz a realizat, în 2004, un cuprinzător site de prezentare a localității, disponibil în limbile germană și română.

Un an mai târziu, vajnicul sântănean a pornit într-o încercare temerară: a parcurs pe bicicletă (purtând steagul UE, pe care era inscripționată stema orașului Sântana) peste 1.500 de kilometri, de la Izvoarele Dunării, până în localitatea de baștină, într-un act simbolic de reluare a drumului urmat de către coloniștii germani în urmă cu două secole și jumătate.

Johann Schwartz

Merită amintite și preocupările cadrelor didactice ale celor două școli din Sântana în direcția cunoașterii istoriei învățământului local.

Pentru aceasta, în 2001, cu prilejul împlinirii a 250 de ani de învățământ în localitate, la Școala Generală "Sfânta Ana", a fost editată o carte - documentar sub semnătura lui Gheorghe Sinescu și a lui Cornel Gligor, iar în vara lui 2008 a văzut lumina tiparului cartea "Școala din Comlăuș de-a lungul vremii", avându-i ca autori pe același Cornel Gligor alături de Viorica Enache, directorul instituției de învățământ prezentate. De asemenea, din pragul noului mileniu, la "Sfânta Ana" apare un anuar al școlii, în cuprinsul căruia sunt evocate evenimentele ce au loc peste an în viața instituției și, deopotrivă, fapte cu bogate semnificații în planul istoriei locale.

Istoria de acasă

Dincolo de bogatele mărturii livești despre Sântana, la care se adaugă și cele aproape 20.000 de cărți, între care peste 1.000 numai în germană, deținute de Biblioteca Orașenească, localitatea se mândrește, de câțiva ani încoace, și cu existența unor centre în care vremurile demult apuse prind, din nou, viață, revenind în atenția celor de azi.

Între acestea, Centrul de Documentare și Informare (C.D.I.), deschis în toamana anului 2004, în incinta Școlii Generale "Sfânta Ana", reprezintă o resursă deosebit de utilă în dorința de cunoaștere a unor aspecte din istoria localității. Tot aici se organizează, ocazional, cu precădere, de către cadrele didactice din zonă, diverse întâlniri cu caracter cultural, științific sau pur recreativ.

• Centrul de

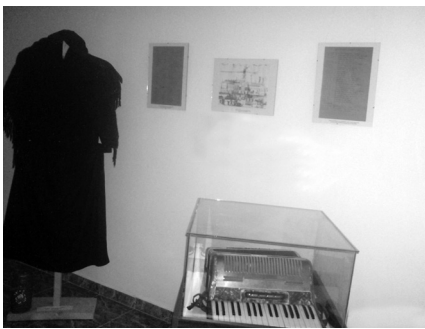
Documentare și Informare (C.D.I.) din Sântana, rea-lizat, inclusiv, cu sprijinul unor cetățeni germani, între care se remarcă Johann Kerner, președintele Asociației "Valores", este un loc propice pentru desfășurarea unor activități științifice și cultural-educative.

În schimb, dragostea pentru prezervarea trecutului localității și-a găsit forma cea mai potrivită de exprimare la "Centrul Multicultural Sântana".

Inaugurat în toamna lui 2007 în clădirea fostului Gimnaziu Latin, micul, dar fascinantul muzeu local cuprinde mai multe săli de etnografie și folclor care înfățișează diferite obiecte de îmbrăcăminte și mobilier de la sfârșitul secolului al XIX - lea și începutul secolului XX. Nu lipsesc nici copiile după documente însemnate, precum și o bogată galerie de fotografii ce ilustrează diferite evenimente din trecutul localității. La loc de cinste, tot aici tronează și mai multe pietre - "ghiulea", descoperite în incinta așezării neolitice de la "Dâmbul Popilor".

De perspectivă este crearea și a unui spațiu muzeal pe care vor fi construite, în mărime naturală, case șvăbești și românești după modelul celor existente la începuturile așezării.

• Prin preocupările administrației locale, "Centrul Multicultural" deschide celor interesați de istoria localității, calea de a se întoarce în timp și de a cunoaște specificul acestor locuri.

*Capitolul VI**Oameni în numele locului*

LEAGĂN A MAI MULTOR GENERAȚII DE OAMENI MÂNDRI ȘI PRICEPUȚI, SÂNTANA ÎȘI ÎNSCRIE ÎN ISTORIA LOCALĂ NUME SONORE CARE ÎI ADUC PRESTIGIU ȘI O AȘEAZĂ LA LOC DE CÎNSTE. ACASĂ SAU DEPARTE DE LOCURILE DE BAȘTINĂ, ACEȘTI VAJNICI "FII AI SATULUI", MĂRTURII ALE TRECUTULUI, PREZENTULUI ȘI, DE BUNĂ SEAMĂ, ALE TIMPURILOR VIITOARE, GRĂIESC LUMII DESPRE ORIGINILE LOR - DESPRE SÂNTANA

a judecata istoriei, Sântana se poate mândri cu nume recunoscute și apreciate în branșa lor de activitate și nu numai, oameni de seamă ce au avut și continuă să aibă rezultate remarcabile în diverse arii, de la domeniul literar-artistic, politică și diplomație, la cercetarea științifică de cel mai înalt nivel.

În decursul vremii, prin realizările cu care s-au învrednicit, sântănenii - șvabi, moți, crișăneni și comlăușeni deopotrivă, au purtat numele locului de baștină pe cele mai îndepărtate meleaguri. Din capitala țării, până în Germania și Statele Unite ale Americii și din Țările Scandinave, până în Africa de Sud, nobilele lor preocupări au făcut cunoscută lumii existența acestei localități pe cuprinsul căreia au fost zămisliti ori unde și-au găsit rostul și împlinirea oameni ce vor rămâne, fără doar și poate, în amintirea urmașilor.

Katharina Ackermann, un destin în slujba comunității

“Preocupată de înfățișarea localității, Katharina Ackermann a contribuit și la amenajarea unui parc în comună, vis a vis de biserica catolică, loc care, astăzi, îi poartă numele”

*“Heimatbrief”,
nr.11/1999*

Născută la Sântana, în anul 1881, Katharina Ackermann a rămas în memoria locului drept o remarcabilă binefăcătoare, care și-a dedicat întreaga viață întrajutorării semenilor, în spiritul valorilor creștine pe care le-a promovat cu asiduitate.

Deși s-a pregătit pentru a fi învățătoare, firea sa bolnăvicioasă a împiedicat-o să îmbrățișeze această profesie. În schimb, și-a găsit menirea în propagarea credinței și în neobosita grijă pentru cei nevoiași.

La fel ca și predecesoarea sa, Margaretha de Tomjan-Bibics, de care se leagă construirea primei biserici și înființarea învățământului, prin aducerea călugărilor piariști în localitate, Katharina Ackermann și-a pus pecetea, în mod hotărâtor, asupra comunității locale. Din inițiativa sa, a fost realizat altarul din marmură al bisericii romano-catolice din Sântana, lucrare pentru care a contribuit cu o donație de 10.000 de florini, ceea ce reprezenta o treime din totalul cheltuielilor. De asemenea, tot din resursele financiare ale Katharinei Ackermann, au fost confecționate și hainele necesare pentru ceremoniile religioase. Neobosita binefăcătoare a instituit o zi de adorare a Domnului, în prima

duminică din fiecare lună, precum și rugăciunile serale din luna mai, ocazie cu care a dăruit bisericii un altar special împodobit cu flori crescute în grădina ei. Ajutată de capelanii locali, Katharina Ackermann a organizat, anual, mai multe spectacole religioase cu copiii din localitate.

În scopul întrajutorării celor nevoiași, neobosita binefăcătoare a localității a înființat și o asociație caritabilă. Casa în care locuia, lăsată, după moarte, aceleiași asociații, a fost mereu deschisă tuturor celor în nevoi. În fiecare vineri, aici era oferită câte o masă gratuită pentru cei săraci.

Din păcate, pioasa femeie nu a mai apucat să se bucure de încoronarea operei și a țelurilor ei de o viață - construirea bisericii romano-catolice din Comlăuș, în folosul căreia a donat 30 de iugăre de pământ, deoarece, suferind de pneumonie, a decedat la 19 iulie 1926, la vârsta de numai 45 de ani.

Katharina Ackermann a fost înmormântată în cimitirul central din Sântana. Piatra sa funerară, aflată pe aleea principală a cimitirului, în apropiere de capelă, poartă inscripția: „Feriți sunt cei milostivi, căci vor avea parte și ei de milostivirea Domnului.“

• Piatra funerară a Katharinei Ackermann a devenit, odată cu trecerea anilor, un însemn distinctiv, cu precădere, pentru locuitorii șvabi

Lambert Steiner, *capelmaistrul din Cartea Recordurilor*

*Primul
capelmaistru
din Cartea
Recordurilor,
Lambert
Steiner a
cutreierat,
împreună cu
orchestra sa,
trei
continente și
a lăsat o
tradiție pe
care șvabii
sântăneni au
continuat-o
cu abnegație*

Lambert Steiner, capelmaistrul fenomenal, care a ținut, împreună cu orchestra sa, spectacole pe nu mai puțin de trei continente, s-a născut, în anul 1837, în localitatea Billed. Devenirea sa este strâns legată și de Sântana.

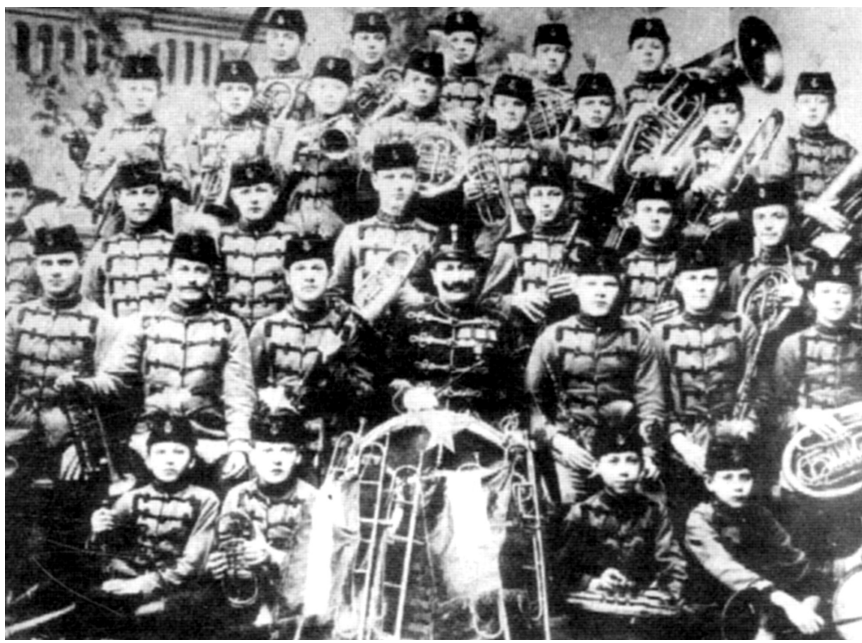
Aici a instruit, la fel cum făcuse înainte și în Billed, iar mai apoi în Variaș, Aradul Nou și Lovrin, grupe de copii cu care a performat în spectacole magnifice. Și tot la Sântana a murit în anul 1914.

Nu se cunoaște prea bine cum a ajuns acest fiu de cizmar să aibă de-a face cu muzica. S-a căsătorit devreme, pe la 17 ani, luându-și ca soție o văduvă cu doi copii, mai în vârstă decât el cu cinci ani. În anul 1858, a pus pe picioare, în Variaș, prima sa orchestră, cu care a cunoscut, în scurtă vreme, un succes nebănuit. Se presupune că în 1870 a fost chemat la Sântana pentru a înființa și aici o orchestră asemănătoare. Împreună cu aceasta, trei ani mai târziu, susținea, deja, concerte în întreaga Europă. Fire neconformistă, în urma unui turneu în țările scandinave, Lambert Steiner s-a întors la Sântana cu un nou partener de viață, o suedeză blondă mai tânără decât el cu peste douăzeci de ani.

Faima capelmaistrului din Sântana a ajuns și la marile curți regale ale Europei. În 1877, a susținut un concert în fața regelui Prusiei, Wilhelm I, iar doi ani mai târziu în fața împăratului austro-ungar, Franz Josef. În primii ani ai secolului XX, celebritatea lui Lambert Steiner a depășit granițele "bătrânului continent", orchestra sa făcându-se auzită, atât în Statele Unite ale Americii, cât și în Africa de Sud.

Într-un act de recunoaștere din partea urmașilor, performanța lui Lambert Steiner, de a fi primul capelmaistru al lumii care a susținut concerte pe trei continente, a fost înscrisă, în anul 1998, în Cartea Recordurilor. La Sântana, numele său continuă să rămână întipărit în memoria comunității locale și prin denumirea ce o poartă casa de cultură a șvabilor sântăneni.

• Lambert Steiner și orchestra sa. Vreme de trei decenii, a performat în cele mai mari orașe ale lumii și s-a bucurat de aprecierea marilor case regale europene

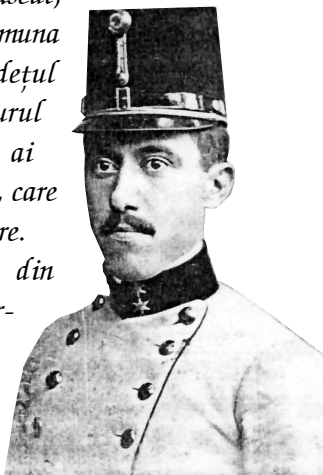

Vasile Cucu, reprezentantul Comlăușului la făurirea României Mari

*“Vasile Cucu
a acționat
pe toate căile
pentru
lămurirea
sătenilor
în legătură
cu
evenimentele
revoluționare
care se
succedau,
cu repeziciune,
mai ales
în centrul
și estul
Europei.*

Vasile Cucu s-a născut, în anul 1883, în comuna Ucea de Sus, județul Brașov, fiind singurul dintre cei trei copii ai învățătorului Nicolae, care a urmat școli superioare.

La gimnaziul din Brașov, unde era bursier, a fost coleg cu viitorul istoric și om de cultură Onisifor Ghițu. După terminarea liceului, Vasile Cucu a urmat cursurile Facultății de Medicină din Cluj. Tot ca student, a continuat cursurile la Facultatea de Medicină din Budapesta, ca bursier din partea Fundației Emanoil Gojdu. În 1897 a obținut titlul de doctor în medicină la Universitatea din Budapesta, un an mai târziu fiind încadrat ca medic militar activ, cu gradul de locotenent în armata austro-ungară. S-a retras în anul 1910, angajându-se ca medic în diferite circumscripții sanitare din Transilvania, printre care și la Comlăuș.

Izbucnind primul război mondial, Vasile Cucu a fost mobilizat pe frontul din Galizia și apoi în

Peninsula Balcanică. În timpul evenimentelor din toamna anului 1918, era medic de circumscripție în comuna Sântana, unde a fost ales ca președinte local al proaspăt înființatului Consiliu Național Român. În această calitate, a desfășurat o activitate intensă, explicând locuitorilor scopul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, al Unirii cu România. După cum rețin documentele vremii, cu ocazia adunării electorale convocate în data de 11/24 noiembrie 1918 la Comlăuș, pentru alegerea delegaților la Marea Adunare Națională, "poporul român adunat în număr aproape complet îl alege cu aclamație de delegat pe medicul Vasile Cucu, căruia i se dă credențional subscris de președintele, notarul și membrii de încredere ai adunării".

După făurirea statului unitar român, dr. Vasile Cucu a desfășurat o activitate meritorie în domeniul sanitar (între anii 1921 -1938, a deținut funcția de medic șef al municipiului Arad, printre realizările sale numărându-se și înființarea spitalului sanatoriu de tuberculoși din municipiul Arad, un fel de premieră pentru zonă), pentru care a fost distins cu "Ordinul Coroana României în grad de cavaler" și "Crucea Meritul Sanitar clasa I".

Vasile Cucu s-a pensionat în anul 1938 și s-a mutat cu familia în București, unde cei doi copii ai săi erau studenți. S-a stins din viață în anul 1968, la vârsta de 85 de ani, fiind înmormântat în cimitirul Belu. Prin întreaga sa activitate depusă în slujba neamului, pe timpul șederii în Comlăuș, medicul Vasile Cucu a contribuit, din plin, la înfăptuirea Marii Uniri din 1918 și la consolidarea ei.

Astfel,
începând cu
primul număr
după
reaparitia
ziarului
«Românul»
din Arad,
dr. Vasile Cucu
a prezentat
locuitorilor
diferitele
manifeste,
apeluri și
dispozițiuni
urgente
lansate de
Consiliul
Național
Român
Central”

“Ziridava”, nr. XX/1998

Oskar Kaufmann, un artist între arhitecți

“Prin
clădirile sale,
Kaufmann
își duce
vizitatorii
teatrului
într-o lume
fermecată.
Arhitectul
a dat
o notă aparte
fiecărei
construcții
realizate”

“Heimatbrief”,
nr. 20/2008

Oskar Kaufmann, cel care avea să devină cel mai cunoscut arhitect a numeroase clădiri berlineze de artă, s-a născut, în anul 1873, la Sântana, într-o familie înstărită de comercianți evrei.

Studiul arhitecturii l-a început destul de târziu, la Budapesta, pe când avea deja 30 de ani. La acea vreme însă, pare-se, marea sa pasiune era muzica. Intenționând să devină pianist, Kaufmann lua, pe ascuns, ore la Conservatorul din Budapesta. Părinții săi au aflat despre aceste preocupări și au refuzat să îi mai finanțeze studiile, ceea ce l-a determinat pe tânărul artist să părăsească Ungaria.

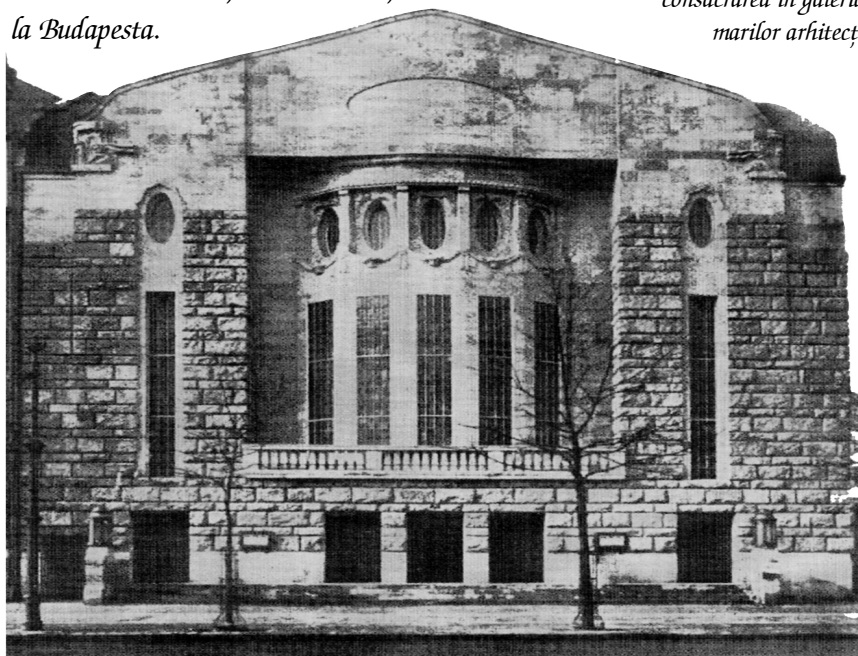
Fără să se dea bătut în fața vicisitudinilor ce nu l-au ocolit, O. Kaufmann a continuat să își desăvârșească pregătirea de arhitect la Școala Politehnică Arhiducală de la Karlsruhe. Pe atunci, își câștiga existența din susținerea unor concerte de pian. Astfel, a venit în contact cu numeroase personalități din domeniul operei, fiind de presupus că aceste întâlniri i-au influențat evoluția arhitectonică ulterioară.

Tot în aceeași perioadă a cunoscut-o și pe Emma Gönner, fiica primarului din Karlsruhe, cu care s-a căsătorit în 1903. Venind în întâmpinarea socrilor, Kaufmann s-a convertit la creștinism.

După ce și-a făcut ucenicia la Bernhard Sehring, renumitul arhitect al clădirilor de teatru, Oskar Kaufmann a deschis propriul său birou de arhitectură, cu sediul, până în 1908, în cartierul berlinez Schöneberg, iar mai apoi în cartierul Charlottenburg. A reușit să se impună prin conceperea și construirea teatrului „Hebbel” în 1908, acesta fiind o bijuterie a „jugendstil-ului”.

Clădirile concepute de către Oskar Kaufmann - între care Teatrul Orășenesc (1911), Cine-Teatrul (1913), Opera Kroll (1923), Teatrul de Comedie (1924), toate la Berlin, alături de Teatrul Habimah din Tel Aviv (1935), pentru a aminti doar câteva dintre acestea, au contribuit la transpunerea publicului într-o lume mirifică. Kaufmann a reușit să transmită fiecărei clădiri o atmosferă specifică, procedeu nemai-realizat până la el în istoria arhitecturii teatrale. Arhitectul a decedat, în anul 1956, la Budapesta.

• Teatrul „Friedrich - Hebbel”. Clădirea inaugurată, în anul 1908, i-a adus sănătanului Oskar Kaufmann recunoașterea și consacrarea în galeria marilor arhitecți

Gheorghe Goina, șeful “roșu” din Sântana

*Primul
între cei egali,
declarat erou
al muncii
socialiste,
Gheorghe
Goina a fost,
vreme de
patru decenii,
șeful
incontestabil
al localității,
cu pârghii la
cele mai înalte
nivele ale
statului
comunist*

Gheorghe Goina s-a născut în anul 1919, în comuna bihoreană Budureasa, fiind cel mai în vârstă dintre cei cinci copii ai țăranilor Vasile și Eleonora. Viitorul membru al Marii Adunări Naționale a absolvit primele patru clase, educația obișnuită în acele vremuri pentru populația de la țară, în satul natal. Cu excepția unui curs de două luni, pe care l-a făcut în 1955, la școala de partid, nu se cunoaște să fi avut alte studii.

Goina s-a mutat la Sântana în 1947, împreună cu soția și cei doi copii, afirmându-se de la început ca unul dintre cei mai întreprinzători oameni din comună, ceea ce a făcut ca după numai doi ani să fie ales președinte al Consiliului Provizoriu al Plasei. Totodată, a fost desemnat să participe la o vizită de lucru în Uniunea Sovietică, de unde a trimis descrieri entuziaste care au fost publicate în ziarele vremii.

La scurtă vreme după întoarcere, în octombrie 1949, a înființat „Asociația Țărănească” din comună, iar câteva luni mai târziu – în februarie 1950, a pus bazele G.A. C. „Viață Nouă” Sântana, cooperativă pe care a făcut-o reprezentativă la nivel național.

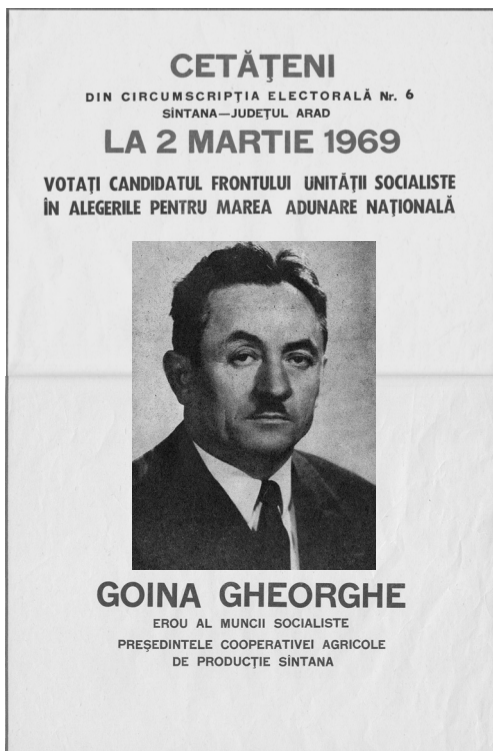
Realizările obținute i-au adus, în mai multe rânduri, titlul de "erou al muncii comuniste", dar, mai ales, prețuirea "tovarășului". Nu a însemnat puțin lucru nici faptul că, în decursul timpului, Nicolae Ceaușescu a făcut cinci vizite la Sântana, cu prilejul uneia dintre ele - în anul 1965, exclamând: "Goina a știut să facă rai!" După cum arată Andreas Heuberger în voluminosul său studiu despre CAP-ul "Viața Nouă", relația dintre Gh. Goina și Nicolae Ceaușescu se baza pe "statornicie și adânci recunoștințe". Potrivit autorului mai sus amintit, se spune că în anii '70, cu prilejul unei noi vizite la Sântana, Ceaușescu l-ar fi întrebat pe șeful colhozului - model: "Ce producție obții, moșule? Dar să nu mă minți!" Bineînțeles că moșul i-a servit gogoși olteanului, întrucât nu a cutezat să-i spună de la obraz care era adevărul...

O perioadă de 16 ani, între anii 1957-1973, Goina a fost membru al Marii Adunări Naționale, unde a apărut prima dată îmbrăcat în port național.

După 1989, atotputernicia „Bătrânului”, cum i se spunea lui Goina, a luat sfârșit. Frontul Salvării Naționale l-a exclus, încă de la început, din rândurile sale, mai apoi fiind silit să plece și din fruntea cooperativei de care și-a legat întreaga viață.

Căzut în uitare, Gheorghe Goina s-a stins din viață în 1992.

• Gheorghe Goina, modelul de succes a ceea ce însemna un cadru de nădejde în făurirea comunismului

Anton Wekerle, diplomatul de la Casa Albă

“Studiile mele la cinci universități m-au costat multă sudoare, lacrimi și bani. Totuși, au fost cea mai bună investiție a vieții mele, căci nimeni nu m-a putut deposeda de ele, așa cum s-a întâmplat, dintr-o răsucire de condei, cu casa părintească și pământul familiei”

Anton Wekerle

Anton Wekerle s-a născut, în 1909, la Sântana, ca singurul fiu al unei familii numeroase de țărani înstăriți. A absolvit școala primară în localitatea natală, una din învățătoare fiind verișoara sa, Katharina Ackermann,

care i-a transmis dragostea pentru carte. La sfaturile acesteia, Anton Wekerle s-a înscris, în 1926, la gimnaziul Brukenthal de la Sibiu, o instituție de învățământ cu tradiții de șase secole. Mai apoi, a urmat dreptul la Universitatea din Berlin, pregătindu-se pentru o carieră avocățească.

Însă timpurile s-au dovedit nefaste, rezervându-i tânărului sântănean un drum sinuos, ce l-a dus mult mai departe decât ar fi crezut de locurile natale. Imediat după sfârșitul celui de-al doilea război mondial, a fost nevoit să se refugieze, împreună cu familia, din fața Armatei Roșii. Astfel, traversând Ungaria, Austria și Munții Bavariei, s-a stabilit la Freising, în vechea patrie a strămoșilor. Pe noile meleaguri, a obținut licența în științe economice, specializarea agricultură.

La sfârșitul lui 1951, a luat hotărârea de a emigra în SUA, pe tărâmul pe care visele sale puteau prinde viață. În "lumea nouă", fostul sântănean a prestat diferite munci, răstimp în care și-a agonisit resurse care să-i permită continuarea studiilor, de această dată în domeniul științelor politice.

O vreme, Anton Wekerle a funcționat ca asistent în cadrul facultății pe care a absolvit-o, după care, în anul 1957, a reușit să ocupe postul de consilier juridic în Congresul american. Mai apoi, și-a continuat activitatea la Departamentul de Stat, unde, după 1990, a fost promovat ca șef al Secției pentru Orientul Apropiat și Mijlociu. Dincolo de pregătirea profesională de excepție și de erudismul său, Anton Wekerle a impresionat și prin capacitatea de poliglot, vorbind nu mai puțin de opt limbi străine.

Cu toate că a avut funcții înalte, A. Wekerle a rămas un om simplu și abordabil pentru oricine. În anul 2008, la aproape un secol de viață, fostul sântănean continua să se bucure de prospețime mentală, fiind încă solicitat în calitate consilier pentru proiecte importante ale administrației americane.

• Casa Albă. Simbolul puterii americane, la care și Anton Wekerle a contribuit din postura de înalt funcționar pe probleme de politică externă

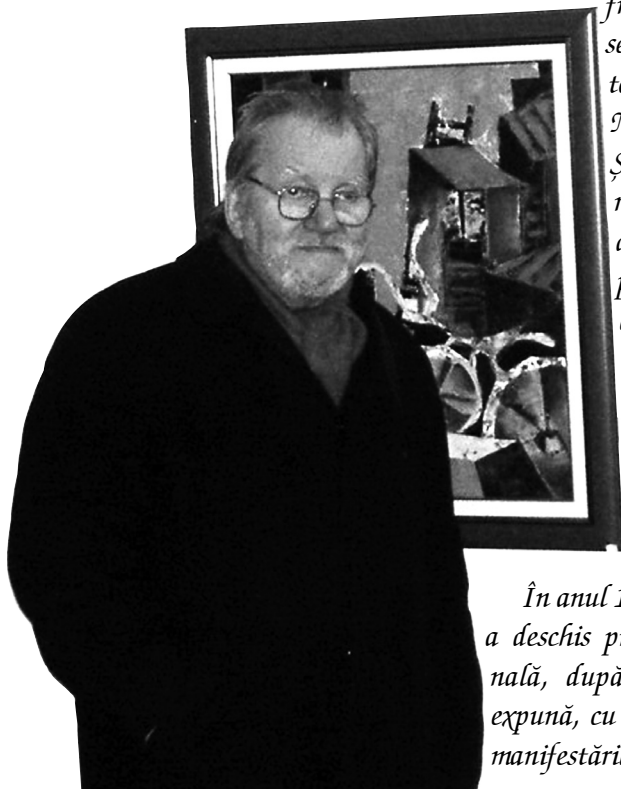

Traian Brădean, pe urmele lui Luchian

Născut, în anul 1927, în orizontul geografic al Comlăușului, într-o familie de țărani a căror singură avere era pământul cu care fusese înproprietărită după primul război mondial, Traian Brădean a crescut printre oamenii mândri și harnici ai Crișanei.

După terminarea școlii primare în localitatea natală, și-a continuat studiile ca ucenic tipograf și elev al școlii profesionale din Timișoara, unde

frecventa și cursul seral de desen al pictorului Iuliu Polipny. Mai apoi, a absolvit Școala de Artă Decorativă din Timișoara și a început studiul picturii la Institutul de Arte Plastice "Nicolae Grigorescu" din București, ca elev preferat al profesorului și pictorului Alexandru Ciucurencu.

În anul 1957, Traian Brădean a deschis prima expoziție personală, după care a început să expună, cu regularitate, la toate manifestările expoziționale bucu-

reștene, luând parte, totodată, la aproape toate expozițiile oficiale în afara țării. Fiind și un apreciat desenator, a ilustrat peste 20 de cărți de literatură, printre care poezii de Eminescu și beletristică de Liviu Rebreanu și a realizat desenele la "Anatomia Artistică" a renumitului profesor dr. Gh. Ghițescu, de a cărui prețuire s-a bucurat. Totodată, a participat la numeroase concursuri de artă monumentală și a făcut proiecte pentru decorația murală a Teatrului Național din București, precum și pentru Metroul bucureștean. Merită consemnată și activitatea sa didactică desfășurată ca profesor la Institutul de Arte Plastice "Nicolae Grigorescu", unde a format numeroși artiști, azi nume mari în arta românească.

Traian Brădean este deținătorul a numeroase premii și distincții obținute în țară și în străinătate, între care Premiul I al Uniunii Artiștilor Plastici - 1974, Premiul I al Consiliului Culturii, obținut trei ani la rând - 1977, 1979, 1981, Premiul "Ion Andreescu" al Academiei Române - 1978, Premiul "Omagiul lui Rafael" - la Roma, în 1983, lucrările sale aflându-se, atât în muzee din țară și străinătate, cât și în colecții private.

Considerat un "creator de o rară modestie și de o probitate exemplară și un exponent de seamă al spiritului național care a preluat ștafeta de la înaintași, predând-o îmbogățită generației tinere", Traian Brădean ocupă, prin arta sa, un loc considerabil în pictura contemporană românească, ceea ce i-a făcut pe criticii săi să-l compare pe artistul comlăușan cu marele Luchian.

*"Arta lui
Brădean este
cea a unui
spirit
încrezător,
în fața căreia
suspiciunile
unui sfârșit
de mileniu
pălesc,
cu enervări
uneori"*

*"Adevărul
literar-artistic",
octombrie 1997*

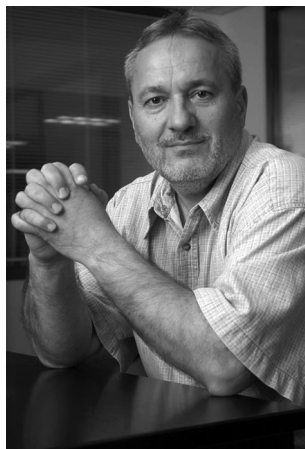

Mircea Mihăieș, comlăușanul cu „masca de fiere”

*“Mircea
Mihăieș
deține
abilitatea
remarcabilă
de
a-și apropia
zone
marginale:
de la exegeza
în marginea
literaturii
diaristice,
până
la studiul
«cărților
crude»,*

Mircea Mihăieș s-a născut, în anul 1954, în Comlăuș. Tatăl său era diriginte de poștă, iar mama contabilă.

După absolvirea Liceului “Moise Nițoară” din Arad, a urmat Facultatea de Filologie a Universității din Timișoara, unde a rămas, mai apoi, în calitate de profesor la catedra de limbă și literatură engleză. De la începutul anului 2005, Mircea Mihăieș ocupă funcția de vicepreședinte al Institutului Cultural Român.

Începuturile activității scriitoricești ale lui Mircea Mihăieș se leagă de revista “Orizont”, la care a debutat în anul 1979. Doi ani mai târziu avea să devină redactor al acestei reviste, iar după 1990, redactor șef. De asemenea, din 1993, fostul comlăușan susține o rubrică săptămânală, ca editorialist politic, la “România Literară”, aceleași preocupări reiterându-le, după anul 2004, și în paginile “Evenimentului Zilei”.

Mircea Mihăieș este autor al mai multor volume ce s-au bucurat, în marea lor majoritate, de aprecierea criticilor reprezentativi la momentul apariției. Între acestea, “De veghe în oglindă”, carte apărută pentru

prima dată în 1989, a fost cea care l-a impus drept unul dintre cei mai originali esești români. Au urmat "Cartea eșecurilor. Eseuri despre rescriere" (1990), "Victorian Fiction" (1998), "Masca de fiere" (2000), "Atlanticul imaginar" (2002), "Viața, patimile și cântecele lui Leonard Cohen" (2005) și "Metafizica detectivului Marlowe" (2008), pentru a le aminti pe cele mai reprezentative scrieri ale sale. La acestea, se adaugă și cărțile scrise în colaborare cu nume sonore ale lumii literare românești. Împreună cu Nicolae Manolescu a publicat "Arhivele paradisului" (1999), iar cu Vladimir Tismăneanu, nu mai puțin de patru cărți: "Balul Mascat" (1996), "Vecinii lui Kafka" (1998), "Încet, spre Europa" (2000) și "Schelete în dulap" (2004).

Scriitor de cursă lungă, având știința lucrului cu textul, Mircea Mihaieș, omul cu "masca de fiere", este apreciat și considerat de către critici un nume important pe harta literaturii române, unde creațiile sale marchează "un punct de reper pentru intelectualul rasat ce se dospește la început de secol".

trecând
prin aventura
textuală a
«femeii
în roșu»
și
tribulațiile
lui
Leonard
Cohen"

"Idei în Dialog",
martie 2008

Scriitorul și singurătatea sa

” Aici, în pagină, doar eu cu mine, îngânându-mi că e toamnă, că vine ceața, că vine seara. Sunt sigur că nu vor bate în calorifer. Simt și ei, prin podea, prin tavan, întreaga tensiune a complicității cu mașina de scris, de jupuit senzații, livroteca de sinceritate, în toată goliciunea, fără inhibiții, cu tot firescul nefirescului. Cărui pact îi aparținem? Cât de biografic, cât de autobiografic? Poate că la jumătatea drumului. Între obiectivitate și opusul său. Care opus? Cel mai vizibil, mai de netrecut.

Sigur că la noapte va ninge, ninge și acum, un fel de ploaie fină, însă o poți lua drept zăpadă dacă ești în mijlocul drumului, într-un cartier mărginaș, în plin întuneric, nins, plouat.

Pagini umplute doar ca să motiveze și cuvintele lui Blanchet că interesul jurnalului vine din insignifianța sa, dublată de convingerea naivă că o zi scrisă e și o zi păstrată, câștigată. Se prea poate. Oricum, nu scriu ca să câștig. Scriu ca să nu pierd.

Mircea Mihaieș „De veghe în oglindă”,
Editura Cartea Românească, 1989

Mara Kayser, *un superstar al muzicii populare germane*

“Mara Kayser este una dintre cele mai îndrăgite voci ale muzicii populare în Germania. Originară din România, regina baladelor romantice își farmecă publicul cu melodii de dragoste și dor”

*“Brisant”,
ianuarie 2008*

Mara Kayser - numele cu care Maria Reinholz (născută la Sântana, în anul 1961) a ajuns la inimile fanilor săi din Germania, este, fără îndoială, o poveste de succes.

Fosta sântăneancă a început să cânte încă de la vârsta de 15 ani, într-o trupă cu care performa, de obicei, la sfârșit de săptămână, la așa-numitele „seri de dans”. La acea vreme, repertoriul său cuprindea piese cunoscute, de la rock and roll, la evergreen.

Astăzi, “femeia cu voce de catifea, care cântă în toate melodiile sale despre dragoste și dor”, este socotită de către presa germană, “regina baladelor romantice”, o veritabilă artistă care reînvie nebănuitele comori ale cântecului popular.

Mara Kayser și-a început cariera muzicală la mijlocul anilor '90, după ce fusese descoperită, la una dintre „serile de dans“ la care cânta, de către un producător de succes din lumea showbiz – ului, Claus Backhaus. De atunci, a scos pe piață, în fiecare an, câte un nou album și a avut numeroase apariții la radio și TV. De asemenea, a participat, în repetate rânduri, la „Grand Prix-ul Muzicii Populare Germane“, un spectacol - concurs care se bucură de o largă audiență în Germania.

În vara lui 2007, după 20 de ani de când a plecat din localitatea natală, Mara Kayser s-a reîntors la Sântana. Înapoi la rădăcini. A redescoperit locurile copilăriei, a vizitat casa părintească și a îmbrăcat portul popular șvăbesc.

Chiar dacă, astăzi, locuiește în Saarland, la peste 1000 de km de locul de baștină, Mara Kayser poartă cu sine, nețărmită, dragostea pentru „vechea patrie“. După cum ea însăși o spune, prin muzica sa, fosta sântăneancă „presară în cale trandafiri“, stropi de eternitate picurați peste destinul comunității care a zămislit-o și care i-a dat prețiosul dar de a încânta inimile oamenilor.

Ștefan Augustin Doinaș, poetul devorat de idealul său

“Poezia lui Doinaș este mai puțin fructul unei experiențe, cât rezultatul unui exercițiu sau, pentru a nu pune o prăpastie între aceste două noțiuni, poezia lui iese din experiența unui exercițiu”

Eugen Simion

Ștefan Augustin Doinaș (pseudonimul literar al lui Ștefan Popa) s-a născut, în anul 1922, în satul Caporal Alexa. A urmat studiile la Liceul "Moise Nițoară" Arad, după care, în toamna anului 1941, și-a îndreptat pașii spre Sibiu - unde se refugiase Universitatea Clujeană, odată cu intrarea Ardealului de Nord sub jurisdicție maghiară. Aici s-a înscris la Medicină, dar marea sa dragoste a continuat să fie poezia, drept pentru care frecventa și cursurile Facultății de Litere și Filosofie, la care s-a transferat mai apoi.

După terminarea studiilor, întors pe meleagurile arădene, Doinaș a predat, pentru o vreme, literatura română la școala din satul natal, apoi la cea din Hălmagiu și din Gurahonț. Iluzionându-se că, odată cu venirea la putere a lui Hrusciov, se va produce și în România un „dezgheț politic”, în 1955, poetul a renunțat la învățământ și s-a stabilit la București. Însă, după numai doi ani mai avea să cunoască adevărata față a regimului, fiind arestat și condamnat la un an de închisoare pentru... „omisiune de denunț”.

Revenind în viața literară, și-a desfășurat activitatea ca angajat la revista "Lumea", dar a scris și la "Secolul XX", publicație pe care a condus-o în ultimii ani de viață. În 1992, a devenit membru al Academiei Române și senator, din partea Partidului Alianței Civice, în Parlamentul României.

Ștefan Augustin Doinaș a decedat în anul 2002, urmat, la scurtă vreme, de soția sa, Irinel Liciu, fostă prim-balerină la Opera Română, care s-a sinucis, lăsând în urmă un bilet cu textul: "O dragoste prea mare ucide".

Numele lui Ștefan Augustin Doinaș este legat îndeosebi de activitatea Cercului literar de la Sibiu care a gravitat în jurul reinventării conceptului de baladă. De altfel, capodopera poetului arădean rămâne balada "Mistrețul cu colți de argint", povestea fantastică a unui "prinț din Levant", care, însetat după absolut, este ucis de fiara în a cărei vânătoare pornise.

”

Să treci prin timp, să nu te-ntreacă timpul
Să-l scuturi de umăr, să-l dezbraci,
Cum își dezbracă frunza anotimpul
Și via, arcul gol de pe araci.

Iar boabele ce le-ai cules cu mâna
Și strugurii să-și fie moi și dulci.
Ca gura ta să-mbrace-n somn țărâna,
Când o să-ți vină vremea să te culci.

Ștefan Augustin Doinaș

Prof. Dr. Stefan W. Hell, un sântănean pentru Nobel

“Renumita revistă «Science» din America a realizat un «Top Ten» al celor mai mari progrese înregistrate în știință și cercetare. Între acestea figurează și aparatul lui Stefan W. Hell - un microscop care învinge granițele optice”

“Frankfurter Allgemeiner Zeitung”,
decembrie 2006

Născut la Sântana, în anul 1962, Stefan W. Hell reprezintă o autoritate în lumea științei. Fizicianul de talie mondială, ale cărui realizări sunt pe cale de a revoluționa cercetarea biologică, a urmat clasele I - VIII la școala germană din localitatea natală.

Strămoșii lui au fost colonizați pe aceste meleaguri din regiunea Kraichgau, situată în apropiere de Heidelberg. Acesta este orașul în care, reîntorcându-se la rădăcini, s-a stabilit și Stefan W. Hell, în ultimii ani ai dictaturii ceaușiste.

În 1990, fostul sântănean a obținut doctoratul în fizică, după care a funcționat, ca cercetător, în cadrul Laboratorului European de Biologie Moleculară (de asemenea, în Heidelberg). Totodată, a împărtășit din cunoștințele sale la catedra unor universități prestigioase, precum Oxford. Din anul 2002, Stefan W. Hell este director al Institutului pentru chimie biofizică “Max Planck” din Göttingen, unde conduce departamentul de nanobiologie.

Fizicianul originar din Sântana este cel care a conceput și realizat primul microscop cu precizie dincolo de

limita de refracție a luminii, punând astfel bazele microscopiei *STED* (*Stimulated Emission Depletion*). Botezată *4 Pi*, creația lui Stefan W. Hell a fost primită cu entuziasm de către lumea științifică, care își exprimă încrederea că acest aparat va duce la descoperiri noi, cu precădere, în cercetările medicale. Nu în ultimul rând, microscopia *STED* și alte procedee înrudite ar putea să accelereze și producerea elementelor electronice la un nivel cu mult superior calitativ față de cele existente astăzi.

Toate acestea reprezintă motive întemeiate care să îl așeze pe ilustrul sântănean în galeria marilor oameni de știință. Și nu numai. Pentru că descoperirile sale promit să revoluționeze cercetarea științifică în mai multe domenii, Stefan W. Hell este pe cale de a intra în competiția pentru obținerea Premiului Nobel, pentru care au fost depuse, deja, mai multe documente care îi atestă realizările.

Până atunci, ca dovadă a recunoașterii meritelor sale, rămân premiile naționale și internaționale dobândite în decursul vremii, inclusiv Premiul Comisiei Internaționale pentru Optică (2000), Premiul "Carl Zeiss" pentru Cercetare (2002), Premiul pentru Inovație, acordat de către Horst Köhler, președintele federal al Germaniei (2006), Premiul "Julius Springer" pentru Fizică Aplicată (2007) și Premiul "Leibniz" (2008).

În loc de încheiere

A scrie istoria unei localități, cu bune și rele, înseamnă a deschide un arc înapoi în timp și a sădi, totodată, semințe pentru viitor.

La ceas de cercetare și de aducere - aminte, Sântana, fosta localitate șvăbească, dimpreună cu mai vechea așezare a Comlăușului, se înfățișează într-o lumină distinctă, ce lasă să se întrevadă destule momente din faptele de care se leagă trecutul acestor meleaguri. Pentru cei de aici, cunoașterea vremurilor de altădată devine prilejul de reîntoarcere în lumea celor de ieri și de a descoperi "istoria de acasă". Pentru ceilalți - diferiți oaspeți, oameni cu rang de stat sau simpli vizitatori care, în diferite ocazii, calcă pragul localității, cartea de față își propune să reprezinte, mai degrabă, un fel de carte de vizită a orașului.

Dacă astfel, prin aceeași determinare pe care a arătat-o de atâtea ori de-a lungul vremii, Sântana va continua să privească plină de încredere spre viitor, scrierea acestei istorii își va fi dovedit rostul. Cronicile de mâine vor fi îmbucurătoare, iar mulțumirea autorului acestor rânduri, deplină.

***

Apariția acestei cărți nu ar fi fost posibilă fără sprijinul autorităților locale, care s-au implicat încă de la început în realizarea acestui proiect. De aceeași susținere exemplară am beneficiat și din partea președintelui Consiliului Județean Arad, domnul Nicolae Iotcu.

Îmi face plăcere să amintesc contribuția și suportul dezinteresat pe care le-am primit din partea domnilor Romeo Trifa, Gheorghe Sinescu și Josef Lutz, adevărați "veterani" în nobilele preocupări de cunoaștere a trecutului localității. Am apreciat, în mod deosebit, observațiile întemeiate făcute de către domnul Augustin Mureșan, în calitate de referent științific al lucrării, sugestiile domnului Johann Schwartz, precum și sprijinul domnului Ioan Vârșândan. De un real folos mi-au fost și datele puse la dispoziție prin amabilitatea doamnelor Rozalia Pașca și Codruța Vuiciu, angajate ale Primăriei Sântana.

Tuturor celor care, într-un fel sau altul, au fost alături de mine pe parcursul realizării acestei cărți, sincere mulțumiri!

În ce măsură am reușit în încercarea, pe cât de dificilă, pe atât de captivantă, de a surprinde realitățile de ieri și de azi ale obștii, cititorul va ști să spună mai bine. De la el aștept gânduri sincere asupra utilității demersului meu și tot lui îi datorez întreaga mea grațitudine.

Autorul

CRONOLOGIE

- 1331** a fost atestat documentar Comlăușul, care apare evidențiat pe listele de zeciuială papală de la Pâncota, arhidiaconat catolic de care aparținea
- 1736** Jakob Bibics, consilier regal și viceprefect al Aradului, a adus în zona Comlăușului primele șase familii de coloniști germani din Bavaria
- 1784** răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan a afectat și Sântana, nobilimea din comitat refugiindu-se în clădirea Gimnaziului din localitate
- 1788** cu banii lăsați de Margaretha Bibics, s-a ridicat Convictul - astăzi Căminul de Bătrâni, ce îi adăpostește pe etnicii germani din Sântana
- 1791** localitatea s-a aflat la un pas de a fi desființată, în urma unui incendiu devastator care a lăsat în picioare doar cinci case
- 1858** un alt incendiu de proporții catastrofale a cuprins Sântana și Comlăușul, amenințând cele două localități cu depopularea
- 1869** în perioada februarie - septembrie, Ioan Slavici a fost secretar la notarul din Comlăuș, localitate pe care o descrie în amintirile sale, drept un "sat românesc în care sunt și șvabi, precum și țigani, cei mai mulți geambași înstăriți"
-

-
- 1886**   *la Sântana s-a înființat “Bauernverein” - prima prima asociație lucrativă a țăranilor șvabi din Banat*
- 1893**   *a început emigrarea primelor familii, mai ales, din rândul șvabilor, în Statele Unite ale Americii și Canada; până în anul 1916, numărul celor stabiliți în “lumea nouă” s-a ridicat la 320 de persoane*
- 1899**   *a avut loc “războiul lui Anton” - o răzvrătire a populației împotriva unei decizii a autorităților locale, acțiunea fiind considerată, de ministrul de interne, un atac la adresa statului maghiar*
- 1918**   *în Comlăuș, a fost ales unul dintre primele Consilii Naționale Române din județul Arad; localitatea a avut și un reprezentant oficial la Marea Unire, în persoana medicului Vasile Cucu*
- 1926**   *Sântana a devenit reședință de plasă, în a cărei componență intrau localitățile Comlăuș, Caporal Alexa, Olari, Sinteza Mică, Zărand, Șimand, Macea, Sânmartin, Zimand și Andrei Șaguna*
- 1945**   *au început deportările masive ale șvabilor sântăneni în Rusia și Bărăgan, după ce, prin Decretul nr. 187, li s-au confiscat bunurile și proprietățile*
- 1949**   *s-a constituit GAC “Viață Nouă” Sântana, care avea să devină unul dintre colhozurile - model din perioada comunistă, vizitat, în repetate rânduri, de Ceaușescu*
-

- 1950** a avut loc unificarea Comlăușului cu Sântana, iar reședința raionului s-a stabilit la Chișineu Criș
- 1952** în localitate s-a înființat stația de radioficare, una dintre primele din județ, cu 30 de difuzoare stradale și 241 în casele oamenilor, care a funcționat până în anul 1984
- 2001** s-a celebrat împlinirea a 250 de ani de învățământ în localitate, prilej cu care școala din Sântana a adoptat numele de "Sfânta Ana"
- 2008** a fost inaugurat noul sediu al Primăriei, o clădire impunătoare situată în centrul localității, ale cărei costuri s-au ridicat la aproape un milion de euro

---

Indice de nume

A

Ackermann, K. 118

B

Bibics, Jakob 35, 53, 97

Brădean, Traian 130

C

Cucu, Vasile 47, 122

Căurel, Constantin. 89

Ceaușescu, N. 81, 126

D

Dăndănicii 106

Doinaș, Șt. A. 136

E

Edelpachter, S. 53

Enache, Viorel 93

F

Ferkoła, Anton 15

Fekete, Gheorghe 54

G

Goina, Gheorghe 81, 126

Gorgely, Arthur 38

H

Hubner, Jakob 47, 109

Hummel, Francisc 87

Hell, Stefan 138

I

Ilica, Ioan 91

K

Kossuth, Ludovic 38

Kaufmann, Oskar 124

Kayser, Mara 134

M

Marki, Sandor 29

Mihăies, Mircea 107

P

Popovici, C onstantin 42

Pleșu, Mihai 100

Pașca, Ilie 107

S

Slavici, Ioan 20

Savoia, Eugeniu 32

Schwartz, Johann 113

Steiner, Lambert 120

T

Török, Aurel 22

Trița, Romeo 109

Theresia, Maria 14, 36

W

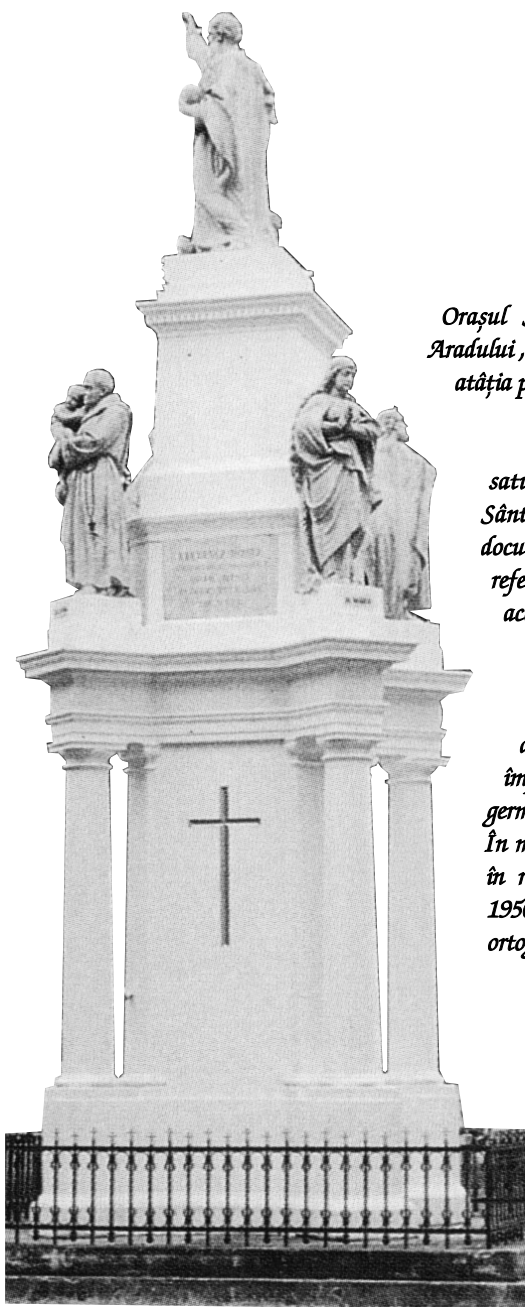
Weisenburger, Johann 74

Wekerle, Anton 128

Bibliografie

- Trifa, Romeo - "Studiul economico-geografic al comunei Sântana" (lucrare de diplomă), București, 1970
- Geza, Kovacs - "Răspândirea meșteșugurilor în comunele comitatului Arad în sec. XVII - XIX", Muzeul Județean Arad, 1974
- Hübnér, Jakob - Monografie der Grossgemeinde Sanktana, 1984
- Heuberger, A. - Zur Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft von Neu Sanktanna 1950 - 1991, München, 1993
- Roz, Al., - "Aradul, Cetatea Marii Uniri, Editura Mirton, Timișoara, 1993
- Zărna, Gh. - "Șvabii. Un subiect încheiat?", Ed. Sophia, Arad 1998
- Lăteș, P., Chelcea, L. - "România profundă în comunism. Dileme identitare, istorie locală și economie secundară la Sântana", Ed. Némira, București, 2000
- Vultur, Smaranda (coord.) - "Germanii din Banat", Ed. Paideia, București, 2000
- Sinescu, Gh., Gligor C. - Școala "Sfânta Ana" - 1751 - 2001, schiță monografică, Editura Mirador, 2001
- Pădurean, C. - "Populația comitatului Arad în sec. al XIX-lea", Ed. Universității "Aurel Vlaicu" Arad, 2003
- Kónszóky, W. - "Case țărănești din Banat - patrimoniul cultural al regiunii", în "Artă, istorie, cultură", Cluj - Napoca, 2003;
- Enache, Viorica, Gligor, C. - "Școala din Comlăuș de-a lungul vremii", Sântana, 2007
- Dörner, Egon - "Der Goldfund von Sanktanna - Arad", în "Dacia", nr.17/1960
- Caciora, A., Glück, E., "Evoluția demografică din comitatul Arad în secolul al XVIII - lea, în "Revista arhivelor", anul I, vol. XXXV, nr. 2, București, 1973
- Maria Bofin, "Raport asupra deportării în Rusia", în Heimatbrief, nr.1/1989
- Botezan, L., Enea, C. - "Acțiuni revoluționare ale țărănimii din județul Arad în preajma Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia", în "Ziridava", vol. VII, 1994
- Rusu, Mircea, Dörner, Egon., Ordentlich, Ivan - "Fortificația de pământ de la Sântana - Arad în contextul arheologic contemporan", în Ziridava nr. XIX - XX, Muzeul Arheologic Arad, 1996
- Mureșan, Augustin - "Vasile Cucu, delegat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia", în Ziridava, nr. XX, Muzeul Arheologic Arad, 1998
- Schmidt, Erwin - "Margaritlia Tomjan de Bibics", în "Heimatbrief", nr.9/1997
- Roman, Dan - "Trei, Doamne, și toți trei", în "Oglinda", nr.5/2004
- Goina, Călin - "Ce poți face azi nu lăsa pe mâine - cazul colhozului - model Viață Nouă din Sântana", în "Puterea și statul", Publirom, 2004
- Tonța, Walter - "25 Jahre HOG Sanktanna - Rückblick auf eine Erfolgsgeschichte", în "Heimatbrief", nr.19/2007

• Imagini și documente din arhiva Muzeului Județean Arad,
din expoziția - muzeu amenajată în clădirea Gimnaziului din Sântana
și de pe site-ul www.sanktanna.info

Orașul Sântana este așezat în Câmpia Aradului, la 20 km de reședința de județ și tot atâția până la granița cu Ungaria.

Administrativ, localitatea cuprinde satul Caporal Alexa, Comlăușul și Sântana propriu-zisă. Prima atestare documentară datează din anul 1331 și se referă la Comlăuș, care aparținea, la acea vreme, de Arhiepiscopatul catolic de la Pâncota.

Sântana a fost înființată, în anul 1742, prin decret imperial al împărătesei Maria Theresa. Numele german al localității este Sanĳtanna. În maghiară se numea Ujszentanna, iar în română Sfânta Ana până în anul 1950, când a fost schimbat în Sântana, ortografiat Sântana după 1990.